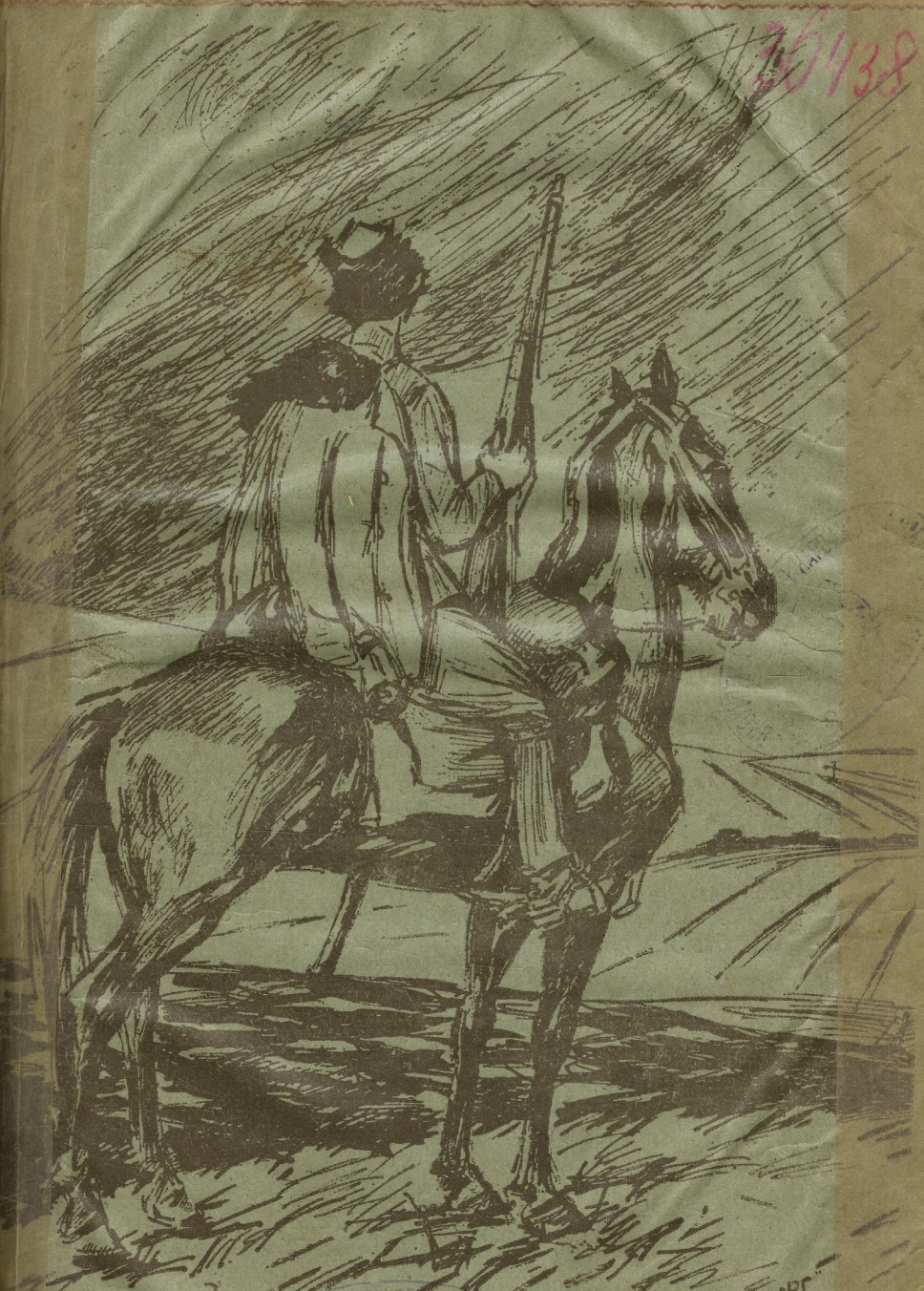

35438

А. Б. Б. Б.

APC

ВИДАВНИЦТВО

„ЗАГАЛЬНА КНИГОЗБІРНЯ“

в Коломиї

поставило собі за завдання дати широким інтелігентним кругам а перш усього нашій старшій шкільній молоді, добірну лектуру з усіх царин людського знання й мистецтва в поправній формі і длятого містить:

1. Основно, але приступно пояснені твори нової української літератури й усної словесности.

2. Твори старої української літератури в перетворах із історичним та повним коментарем, як також у гарних перекладах.

3. Переклади чільних творів усесвітньої літератури, перш усього грецької й римської, з історично-критичними вступами та річевими примітками.

4. Популярно-наукові начерки з царини українознавства історії, мітології, лінгвістики, літератури, музики та інших родів знання й мистецтва.

5. Недруковані твори молодих письменників.

До тепер вийшли оці книжечки:

1. *Т. Шевченко*. Історичні поеми. Пояснив Д. Николишин (2-ге видання).
2. *Д. Николишин*. Козаччина в поезії Т. Шевченка.
3. *Т. Шевченко*. Гайдамаки. Пояснив Іван Шпитковський. (Ладиться 2-ге видання).
4. *Д. Николишин*. Хвилини, Поезії.
5. *К. Саллюстий*. Крісп. Змова Катиліни. З лат. мови переклав і пояснив Д. Николишин.
6. *М. Т. Ціцерон*. Бесіди проти Катиліни. З лат. мови переклав і пояснив Д. Николишин.
7. *Мих. Роздольський*. Теорія драматичного мистецтва.
8. *Д. Николишин*. Маєві акорди. Картина у трьох діях.
9. *Др. Станислав Людкевич*. Загальні основи музики.
10. *Др. Іван Раковський*. Вселенна. (Основи астрономії), Часть I.: Про землю, місяць і сонце.
11. *Його-ж*: Вселенна. Часть II.: Про звізди і теорії повстання вселенної.
12. *Тарас Шевченко*. Політичні поеми. Пояснив О. Цірик.
13. *Плятон*. (Бенкет Сімпозион). З грецького переклав і пояснив Іларіон Огоновський.
- 14-15. *Демостен*. Бесіди проти Пилипа Македонського. Пер. з грець. мови. З просторим уводом і примітками.
16. *М. Мельник*. По той бік греблі. Оповідання.

Випуски: 2, 10, 11, 12, 14, 15 і 16 появляються в перших місяцях 1922. року.

Замовляти у всіх книгарнях або адміністрації Видавництва:

Коломия, вул. Дідушицьких ч. 18.

III
428,155

А ми тую червону калину
[підіймемо
А ми нашу славу Україну,
[гей розвеселимо...

1922

КАЛЕНДАР ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

НА 1922 РІК

„Червона Калина“ Кооп. з об. пор. у Львові
Видання книгарсько - видавничої Спілки

ЖОВКВА

Печатня ОО. Василіян

1922

Н.с	Дні	С	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і веремя
1 Гл. 3, Єв. утр. 6 — на Літ., Ап. зач. 328, Єв. Мат. зач. 1.					
1	Н	19	пер. Рокд. Воніфат. мч.	1. п. Різд. Н. р. 1922.	Перша кв. дня 6 о 11 г. 23 пе- ред полуднем. Хмарно і сильний мороз.
2	П	20	Предпр. Рокд. Хр.	Макарія ави	
3	В	21	Юліяній мч.	Геновефи	
4	С	22	Анастасій вч.	Тита Єп.	
5	Ч	23	10 Муч. в Криті	Єміліяна	
6	П	24	Навеч. Рокд. Хр.	Трех царів	
7	С	25	Рокдество ГНІХ.	Юліяна і Лукіяна	
2 Гл. 4, Єв. утр. 7. — на Літ. Ап. зач. 306, Єв. Мат зач. 4.					
8	Н	26	Собор П. Б. і Йос. Обр.	1. по 3 Ц. Северина	Повня дня 13 о 3 г. 36 м. вечером. Сніг, опі- сля зимно.
9	П	27	Первомуч. Стефана	Мартіяни Д.	
10	В	28	Муч. в Никомид. спал.	Йоана Доб.	
11	С	29	10.000 діт. убит. в Вифл.	Гонорати	
12	Ч	30	Анізії мч. Зотика прп.	Аркадія	
13	П	31	Меланії римл. прп.	Леонтія Єп.	
14	С	1	Січень. Обрізане ГНІХ.	Іларія Єп.	
3 Гл. 5, Єв. утр. 8 — на Літ. Ап. зач. 298, Єв. Мар. зач. 1.					
15	Н	2	пер. Бог. Сильвестра п.	2. по 3 Ц. Павла п.	Послідна кв. дня 20 о 7 г. рано. Східний вітер, опі- сля тепло.
16	П	3	Малахія пр. і Гордія м.	Маркела папи	
17	В	4	Собор 70 Апостолів	Ім. Ісуса	
18	С	5	Нав. Бог., Теоп. і Т. м.	Приски Д.	
19	Ч	6	Богоявлене ГНІХ.	Генриха і Фердин.	
20	П	7	Собор Йоана Предтечі	Фавіяна і Севастіяна	
21	С	8	Георгія прп., Єміл. ісп.	Агни М.	
4 Гл. 6, Єв. утр. 9 — на Літ. Ап. зач. 224, Єв. Мат. зач. 8.					
22	Н	9	по Богояв. Полієвкта м.	3 по 3 Ц. Вінкентія	Нів дня 28 о 12 г. 48 м. сполудня. Мра- чно і сніг.
23	П	10	Григорія пр. і Домет в.	Обручини Преч. Діви	
24	В	11	Теодозія прп.	Тимотея	
25	С	12	Татіяни мч. і Євпраксії	Нав. Павла Ап.	
26	Ч	13	Єрмила і Стратон. мм.	Поликарпа Єп.	
27	П	14	Прпм. ОО. в Син і Раїті	Йоана Золотоустого	
28	С	15	Павла пр. Тив. і Івана	Валерія Єп.	
5 Гл. 7, Єв. утр. 10 — на Літ. Ап. зач. 285, Єв. Лк. 94.					
29	Н	16	О Закхю Покл. оков.	4 по 3 Ц. Франціска С.	
30	П	17	Антонія В. прп.	Мартини Д.	
31	В	18	Атаназія і Кирила асп.	Петра з Н.	

Історичні замітки: 14. 1649. Побідний візд Хмельницького в Київ. — 21. 1654. Переяславська рада. — 23. 1667. Андрусівський договір. — 23. 1915. Бій УСС. під Веречками і Здиявою. — 22. 1918. Проголошення Само-
стійности України. — 22. 1918. Кервавий бій під Крутами,
(де гине цвіт укр. молоді) — 28. 1918. Муравйов з більшевиками
починає бомбардувати Київ. — 3. 1919. Укр. Нац. Рада в Станіславові
ухвалює злуку Галичини з вел. Україною. — 22. 1919. На софійській
площі в Києві проголошено злуку галицьких земель
з Україною. — 1920. Останки Гал. Армії відступають на Одесу.

ДНБ України

АН України

28261

Державна державна
наукова бібліотека

№ 20819

38.568

30438

БІБЛІОТЕКА РУССКОГО
ВО ЛЬВОВЕ

Стрілець 5 сотні Вишколу УСС. в стрийському парку борониться проти п'яťох ворогів.

Підчас завзятих уличних боїв, молоденькі стрільці доказували не раз чудес небувалого героїства. Вони безнастанно повнили службу оборони своїх становищ день і ніч з крісом в руці серед клекотні невгаваючих боїв — з напруженням усіх своїх нервів. Хоч упали з сил і надмірного виснаження, то кріпкі були духом і вірою.

І бували хвили коли подвиги тих знаних і незнаних героїв, переходили всяку імовірність. І лишень деякі, з тих великих підйомних моментів нашої визвольної війни, записані на вічну пам'ять для прийдешніх поколінь — решта остало в спогадах тих що чули і бачили, або пішло в непам'ять як ті забуті могили, що чорніють по полі.

Нашим обов'язком, тих що живуть, записати й зберегти кожний найменший почин для тих, що прийдуть по нас, щоби знали як батьки їх за волю жили і вмірали.

Було це підчас боїв у Львові.

На підмогу львівській слабій залозі, післано останню частину молоденьких новобранців з вишколу УСС. До Львова машерував цілий курінь а з ним і 5 сотня, котра дістала наказ очистити стрийський парк. Сотня та, це були наймолодші стрільці вишколені знаменито і хоч не заправлені в боях доказували очайдушних подвигів,

Коли наступали крок за кроком на ворога, що осадився в сильно оборонному терені, доводилося деколо виступати в рукопашному бою одинцем, серед проявів найбільшої горди смерті і особистої відваги.

Стрілець 5 сотні вишколу УСС. К у м о ш е к наскочений п'ятьома противниками в стр. парку двох кладе цільним стрілом а трох багнетом. За своє героїство піднесений до степеня вістунa гине опісля в славних боях під Городком (в марті 1919), біля Княжих Мостів, недалеко Судової Вишні.

Н.с.	Дні	С.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і верня
1	С	19	Макарія Єгип. прп.	Ігнатія Єп.	
2	Ч	20	Євтимія В. прп.	Пр. Д. М. Громн.	
3	П	21	Максима пр. і Неоф. м.	Власія Єп.	
4	С	22	Тимотея ап. і Анас. прм.	Ансгара і Вероніки	
6 Гл. 8. Єв. утр. 11. — На Літ. Ап. зач. 296, Єв. Лк. зач. 89.					
5	Н	23	Митарева Клим. сщм.	5 по 3 Ц. Агафії М.	Перша кв. дня 5 о 5 г 50 м. рано. Мрачно по- хмарно сніг.
6	П	24	Ксенії прп.	Дороти Д.	
7	В	25	Григорія Богос. аєп.	Ромуальда	
8	С	26	Ксенофонта прп.	Йоана з Мати	
9	Ч	27	Пер. мощ. св. Йоана Зол.	Апольонії Д	
10	П	28	Єфрема Сир. прп.	Схолястики Д.	
11	С	29	Пер. мощ. св. Ігнат. Бог.	Адольфа і Іполіта	
7 Гл. 1. Єв. утр. 1. — Ап. зач. 135 і 334, Єв. Лк. зач. 79 і Мт. 11.					
12	Н	30	Бл. Сина Трех Святит.	Староз. Євлалії М.	Повня дня 12 о 12 г. 17 м. в ночі. Сильні вітри. Погода.
13	П	31	Кира і Івана чуд.	Юліяна М.	
14	В	1	Лютий Тр'фона мч.	Валентина Єп.	
15	С	2	Стрітене Господне	Фавстина М.	
16	Ч	3	Симеона і Анни пр.	Юліяни Д	
17	П	4	Ізидора прп. і Ядора м.	Алексія, Константії	
18	С	5	Агафії м.	Симеона Єп.	
8 Гл. 2. Єв. утр. 2. — Ап. зач. 140, Єв. Мат. зач. 106.					
19	Н	6	Мясоп. Вукола, єп.	Мяс. Конрада пуст.	Послідна кв. дня 18 о 7 г. 48 м. вечером. З поча- тку гарно, опісля вітер, сніг і дощ.
20	П	7	Паргенія єп. і Луки пр.	Льва п., Никифора М.	
21	В	8	Теодора Страт вч.	Єлеонори Д.	
22	С	9	Никифора мч.	Стол. св. Петра	
23	Ч	10	Харлампія мч.	Петра Дам.	
24	П	11	Власія сщмч	Матія А.	
25	С	12	Мелетія і Антон. аєп.	Анастазії Д.	
9 Гл. 3. Єв. утр. 3. — Ап. зач. 112, Єв. Мат. зач. 17.					
26	Н	13	Сироп. Мартина прп.	Запуст. Віктора з Ар.	Нів дня 26 о 7 г. 48 м. вечером. Вітер, опісля погода і тепло.
27	П	14	Авксентія прп. і Кир.	Александра Єп.	
28	В	15	Онисима ап. і Паф. пр.	Лєандра	

Історичні замітки: 2. 1655. Бій Хмельницького з Поляками під Охматовом. — 27. 1664. Розстріляно полковника Богуня. — 1915. Бої Усусувів під Лавочним і Славськом. — 8. 1918. Більшевики бомбардують Київ. Укр. Центр. Рада під охороною СС. уступає на Житомир. — 9. 1918. Підписання миру в Берестю. — 4. 1919. Бої в районі Дроздівки, Нового Міста та Чижок. — 17. — 21. 1919. Завзяті бої галицьких частин на зел. лінії Львів — Перемишль. Під Равою Руською і Белзом.

Одна з перших жертв у визвольній війні

Осип Шкварко

торговельний помічник. — Поляг на
улицях Львова в перших днях листопада,
мав зaledви 15 літ.

В пам'ятний день листопада, коли вся ідейна молодь
вхопила за зброю, не остали позаду неї і наймолодші.
Одним з тих, був Осип Шкварко. — Майже дитина.
З малим, вічно усміхненим личком горів тим любим ди-
тинячим поривом і потягав за собою других.

Яка в нього сіяла радість на лиці, як в ранці прибіг
в „Народну Торговлю“ — де був торговельним помічни-
ком: „Я вже нині стояв на варті під соймом!“

Та вже другої днини поляг в бою перешитий кулями
ворожого скоростріла. Похований на личаківському
цвинтарі поміж іншими товаришами, що життя віддали за
рідний край.

Осип Шкварко це одна з перших жертв в боях о Львів,
оден з тих відомих і невідомих малолітніх героїв, що
в своїх дитинячих серцях зберігають той палкий жар лю-
бови, готові віддати все і всюди своє молоде життя за
волю України.

BREZEN — БЕРЕЗЕНЬ — MÄRZ

Н. с.	Дні	С. с.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і веремя
1	С	16	Памфила, Вал. і прч. мч.	Альбіна Єп.	
2	Ч	17	Теодора Тирона вч.	Єлени Ц., Симплікія	
3	П	18	Льва папи р.	Кунегунди Ц.	
4	С	19	Архипа ап.	Казимира К. п.	
10 Гл. 4. Єв. утр. 4. — Ап. зач. 329, Єв. Йоана чач. 5.					
5	Н	20	1 п. Льва прп. єп. Катан.	1 п. Фридриха ави.	Перша кв. дня 6 о 8 г. 22 м. вечером. Гарні дні, опісля мрачно.
6	П	21	Тимотея прп.	Колети Д.	
7	В	22	Найдене мощів ММ.	Томи з Аквіну	
8	С	23	Полікарпа сщм. єп.	Йоана Божого	
9	Ч	24	1 і 2 найд. Г. св. Йоан. Х.	Франціски Рим. Д.	
10	П	25	Тарасія, аєп. Конст.	40 Мучеників	
11	С	26	Порфирія, аєп. Гази	Константина В.	
11 Гл. 5. Єв. утр. 5. — Ап. зач. 304, Єв. Мар. зач. 7.					
12	Н	27	2 п. Прокоп. Декап. пр. іс.	2 п. Григорія Вел.	Повня дня 13 о 12 г. 14 м. сполудня. Дощ і мокре зимно.
13	П	28	Василія ісп.	Христини М.	
14	В	1	Марець. Євдок. прпмч.	Матильди, Захарія	
15	С	2	Євтропія мч.	Ізабелі Д.	
16	Ч	3	Теодота сщм. і прч.	Киріяка Д. Любина М.	
17	П	4	Герасима пр.	Гертруди Д.	
18	С	5	Конона мч.	Едварда М.	
12 Гл. 6. Єв. утр. 6. — Ап. зач. 311, Єв. Марк. зач. 37.					
19	Н	6	3 п. 42 ММ. в Аморії	3 п. Йосифа Обр.	Послідна кв. дня 20 о 9 г. 43 м. рано. Сильний мороз зі східним ві- тром.
20	П	7	Василія сщм.	Євфимії, Теодозії	
21	В	8	Теофилакта прп. єп.	Венедикта ави	
22	С	9	40 Муч. в Севастії	Катерини швед.	
23	Ч	10	Кодрата мч. і прч.	Вікторіяна М.	
24	П	11	Софронія патр. Єрусал.	Гавріїла Архан.	
25	С	12	Теофана прп. ісп.	Благ. ПДМ.	
13 Гл. 7. Єв. утр. 7. — Ап. зач. 314, Єв. Мар. зач. 40.					
26	Н	13	4 п. Перен. м. св. Никиф.	4 п. Теодора Єп.	Нів. дня 28 о 2 г. 3. м. в ночі. Західний вітер з дощем. Ча- стинне затьміння сонця у нас буде видно дня 28, о 11 год. пер. пол., се- редина о 2 год., кінець о 5 г. веч.
27	П	14	Венедикта прп.	Йоана Дамаск.	
28	В	15	Агапія мч. і прч.	Йоана Капістр.	
29	С	16	Савина п. і Юліяна мч.	Євстазія, Кирила	
30	Ч	17	Алексія прп. чол. Бож.	Квірина М.	
31	П	18	Кирила аєп.	Корнелії	

Історичні замітки: 23. 1651. Винницький полковник Богун окружує польське військо під Винницею. Недобитків топить в полонках на Бузі. — 9. 1814. урод. Тарас Шевченко. — 10. 1861. помер Тарас Шевченко. — 1915. Бої УСС. на горі Татарівці біля Славська. — 1917. Революція в Росії. — 7. 1917. В Києві твориться Українська Центральна Рада. — 1. 1918. Війська Центральної Ради займають при підмозі Німців Київ. — 8. 10. 1919. Бої на залізничному шляху городок Судова Вишня. Усусуси проривають польський фронт під Вовчухами і замикають перстень облоги. — 1920. Бригади Ч. У. Г. А. відходять в району Рудиння Одеса на польський фронт.

Дідусь К. і внук Никольцо на розвідці.

В кєрєавих змаганнях нашої нещасної країни на усіх кінцях загроженої вітчизни змагалися єї вірні сини. Проти ворога з заходу, кинено найкращі полки, бо прийшли там з помічю могуті переможці світа з золотом, оружєм і технікою. Зі сходу сунули, нахабні московські окупанти з Мадярами, Китайцями, Кіргізами, та іншими захитниками поступу. З полудня прийшов ще один добрий сусід, що звик витягати способом гієни свою циганську руку, по окєрєавлену, безборонну добич.

І та маленька галицька волость, шамоталася в судорогах на усі боки а хоч була в грізній хвилі заборолєм Європи проти навали східної язви — то багреніючи у крові не найшла навіть... співчуття. В часах коли борба кипіла на усіх фронтах — не було стільки сили, щоби обсадити усі загрожені позиції правильними військами. За оружє вхопили старці і діти не уступаючи ні пяди рідної землі.

Біля села Г. воював придніпрянський сотник, що його прозивали Чорний (по чорній одежі). З палицею в руках одитий як звичайний дідусь, ходив він поміж села, захочуючи старших і молодших. І так довгі місяці ставили вони опір і боронили своїх сіл і західних окраїн. В селі Г. жив старенький дідусь Василь К. Він ні хвилини не спочав у хаті. З крісом під кожухом, з палицею в руках, зі своїм малим внуком Никольцом повнив важку службу. Заєдно на розвідці, брив глибокими снігами поміж селами і лісами, держав звязок, провірював положеннє. „Я старий і не довго мені жити, бодай положу своє життя за рідну землю“ — говорив заєдно до других і заохочував відвагою і добрим приміром.

Аж при останньому відвороті не минула куля старого дідуся. Був тяжко ранений, тоді і його погіб внук Никольцо.

Н.с.	Дні	С.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і верема
1	С	19	Хризанта і Дарії мм.	Гугона Єп.	Першй кв. дня 5 о 6 г. 45 м. рано. З початку дощ, опісля гарно.
14			Гл. 8. Єв. утр. 8. — Ап. зач. 321, Єв. Мар. зач. 47.		
2	Н	20	5 п. Отців уб. в мон.	5 п. Франц. з Павлі	
3	П	21	Якова прп. єп. і ісп.	Рихарда Єп.	
4	В	22	Василія сщм.	Ізидора Єп.	
5	С	23	Нікона мч. і 200 уч. его	Винкентія Фер.	
6	Ч	24	Захарії пророка	Келестина п.	
7	П	25	Благовіщенє Пр. Богор.	Єпіфанія Єп.	
8	С	26	Собор Арх. Гавріїла	Діонизія	
15			Єв. утр. Мат. 83. — на Літ. Ап. 247 — Єв. Йоан. 41.		Повня дня 11 о 9 год. 44 м. вечером. Гарно, опісля дощ зі снігом.
9	Н	27	Цвітна Матрони	Цвітна Марії Клеоп.	
10	П	28	Іляріона нов. і Стеф.	Єзекіїла	
11	В	29	Марка єп. і Кир. діяк.	Льва І. папи	
12	С	30	Івана Ліств. прп.	Юлія п.	
13	Ч	31	Іпатія прп. єп. чуд.	Тайна веч. Юстина	
14	П	1	Цвітень. Вел. Пятниця	Вел. п'ят. Валеріяна М.	
15	С	2	Вел. Субота. Тита чуд.	Вел. суб. Анастазії	
16			На Літ. Ап. зач. 1. Єв. Йоан. зач. 1.		Послідна кв. дня 19 о 2. г. вно- чи. Погода і тепло.
16	Н	3	Воскресенне Господне	Воскресенє ГНІХ.	
17	П	4	Понеділок світлий	Понед. вел. Рудольфа	
18	В	5	Второк світлий	Апольонії М.	
19	С	6	Євтихія аєп. Конст.	Юрія Єп., Еми	
20	Ч	7	Георгія прп. єп.	Агни П.	
21	П	8	Іродіона ап.	Анзельма Є.	
22	С	9	Євпсихія муч.	Сотера і Кая М.	
17			Єв. утр. 1. — на Літ. Ап. 14. Єв. Йоан. 65.		Нів дня 27 о 6 г. 4 м. рано. З початку гарно, опісля мра- чно вітер, і дощ.
23	Н	10	Томина Терентія муч.	1 по В. Войтіха Єп.	
24	П	11	Антипи єп. сщм.	Фідел. і Сави	
25	В	12	Василія прп. єп.	Марка Єв.	
26	С	13	Артемона сщм.	Клита п.	
27	Ч	14	Мартина ісп. п. р.	Анастазія М.	
28	П	15	Арист., Пуда і прч. ап.	Віталія М.	
29	С	16	Агафії, Хіонії і Ір. мм.	Петра М.	
18			Гл. 2. Єв. утр. 3. на Літ. Ап. 16. Єв. Мар. 69.		
30	Н	17	2. по В. Симеона пр.	2 по В. Катерини С.	

Історичні замітки: 14. 1340. Смерть Юрія II. останнього галицького самост. Князя. — 25. 1622. Смерть геть. Петра Конашевича Сагайдачного. — 29. 1915. Перший бій Усусів на Маківці. — 6. 8. 1917. Перший український конгрес у Києві. — 29. 1918. Німці розганяють укр. Центральну Раду. Скоропадський проголошує себе гетьманом. — 22. 1920. Петлюрівська Варшавська угода. Повстанці Ген. Павленка і Тютюника розбивають большевиків під Вознесенськом.

На позиції під Львовом 1919. Зорець батареї в закопі.

Кожний вояк Гал. Армії знає надто добре, яку визначну роль, відіграла в визвольній війні наша артилерія. Це безперечно найкраща сторінка з історії минулої війни. Наші гарматчики це гордість і слава цілої Армії. І не тільки ми, після осуду власного, але і вороги не відкажуть слів признання, для тієї боездатности, посвяти, знаття, витревалости і героїства наших прославлених гарматних полків. І коли останеться велика воєнна традиція для майбутніх підвалин нашої Армії то буде артилерія, зі своїм добірним матеріалом гарматників зі своїм солідним, інтелігентним, чесним, ідейним і героїським старшинством а це головні основи здорової і доброї Армії. Хто з нас не тямить Чорткова, Бережан, Купчинець, і тих незчислених боїв на кєрвавому шляху.

Хто не чув про наші батареї — як в фурії розгону заїжджали перед піхотну лінію і в пекольному огні вирішували побіду, або спинювали наступ, пориваючи за собою захитані полки. А коли нераз не стало крісів, оставали на полі бою гармати і вони рішали. Все перші і все останні. Робили і за других, понад свій обовязок і понад свої сили.

Гей то не піхота ані кавалерія

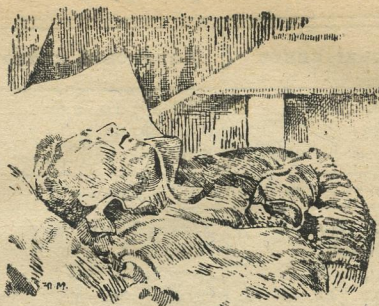
А то наша слава артилерія...

Підчас облоги Львова, наступав ворожий курінь в сторону Скнилова. Слабі застави піхоти подалися взад очікуючи підмоги до протинаступу. Та на позиції стояла артилерія групи „Старе Село“. Сотник Мацькевич посилав наперед кільканайцять гарматників з крісами і батареї починають нагальний огонь. Доходить на картачі... Ворог мішається і починає панічно уступати.

Геройська оборона артилерії вратувала тоді важний відтинок фронту, а пориваючи за собою розсипані відділи піхоти, перемінила наглий відворот, в протинаступ слабих сил проти переважаючого ворога.

Н.с	Дні	С	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і верей
1	П	18	Івана і Косми	Фил. і Яков. А.	Перша кв. дня 4 о 2 г. сполудня. В початку неприємно, опісля східний вітер і ясно.
2	В	19	Івана прп. старопеч.	Зигмонта	
3	С	20	Теодора Тр. прп.	Обріт, ч. Хреста	
4	Ч	21	Януарія сщм. і прч.	Фльоріяна М.	
5	П	22	Теодора прп. і Нат. ап.	Пія V папи р.	
6	С	23	Вмуч. Георгія (на нед).	Йоана в Олію	
19 Гл. 3 Єв. утр. 4. на Літ. Ап. 23. Єв. Йоан. 14.					
7	Н	24	3 по В. Сави страт. м.	3 по В. Флавія	Повня дня 11 о 7 г. рано. Приємно, холодно.
8	П	25	Марка Єванг. ап.	Стан. Єп. М,	
9	В	26	Василія єп. сщм.	Григорія Наз.	
10	С	27	Симеона ап. сщм.	Ізидора ор.	
11	Ч	28	Ясона і Сосипатра ап.	Беатрикси Д.	
12	П	29	9 Муч. в Кизиці	Панкратія	
13	С	30	Якова ап.	Іларія, Сервакія Єп.	
20 Гл. 4. Єв. утр. 7 — на Літ. Ап. 28, Єв. Йоан. 12.					
14	Н	1	Май. 4. по В. Єремії п.	4 по В. Бонифатія	Послідня кв. дня 18 о 7 г. вечером. Неприємно і мокре зимно.
15	П	2	Атаназія Вел. асп.	Софії, В. Н і Л.	
16	В	3	Теодозія печ. прп.	Йоана Непомука	
17	С	4	Пелагії прмуч.	Пасхалія	
18	Ч	5	Ірини мч.	Фелікса К.	
19	П	6	Йова многострад.	Петра Келестина V. п.	
20	С	7	Пам. явив. Хреста в Єр.	Вернардина Сен.	
21 Гл. 5 Єв. утр. 8 — на Літ. Ап. 38 і 68, Єв. Йоан. 34 і 61.					
21	Н	8	5 по В. Йоана Богосл.	5 по В. Константина Ц.	Нів. дня 26 о 7 г. вечером. Змінно, опісля гарно і тепло.
22	П	9	Перен. мощ. св. Ник.	Юлії Д,	
23	В	10	Симона Зилоти ап.	Дезидерія	
24	С	11	Мокія свщ.	Іванни вд.	
25	Ч	12	Вознесєне Г.	Вознесєне ГНІХ.	
26	П	13	Глікерія муч.	Филипа Нер.	
27	С	14	Ізидора муч.	Марії Магд. де Пац.	
22 Гл. 6. Єв. утр. 10 — на Літ. Ап. 44. Єв. Йоан. 56.					
28	Н	15	Св. Отців Пахомія прп.	6 по В. Германа єп.	
29	П	16	Теодора прп.	Теодозії д.	
30	В	17	Андроніка ап.	Фелікса папи	
31	С	18	Теодота муч.	Петронелі д.	

Історичні замітки: 1648. Вибір Хмельницького, гетьманом України. — 13. 1648. Хмельницький розбиває Поляків під Жовтими Водами. — 27. 1648. Побіда Хмельницького над Поляками під Корсунем. — 11. 1659. Виговський розбиває Москалів під Конотопами. — 1. 3. 1915. Вій УСС. на Маківці. — 18. 1915. Вій УСС. під Болеховом. — 5, 8. 1917. Перший військовий зїзд у Києві. — 14. 1919. Перший відворот Галицької Армії з під Львова. — 1920 Повстання гал. частин проти большевиків. Польсько-петлюрівська офензива на Київ.

Тіло погибшого в повітряному бою
команданта летунів
полк. Джем-Булат-Канукова.

Згадуючи славні діла наших героїв, слід нам згадати і про тих чужинців, що спішили в наші ряди з почуттям великої любови до поневоленого народу. А було таких чимало, що покинули рідну стріху йдучи за поривом серця в ім'я великих ідеалів: За правду й волю. Колись народ наш отрясений з пут неволі, позбирає розкинуті їхні імена і запише золотими буквами на віки вічні.

Одним з тих чужоземців, був і грузинський князь Джем Булат Кануков.

Його вітчизна Грузія довго терпіла на собі чужинське ярмо і що йно 1917 р. виборола собі волю. (1920 р. знова підбили нещасну Грузію московські большевики). Наші змагання до волі найкраще відчув вірний син свого донедавна неволеного народу.

Враз зі своїм молодшим братом приїхали вони з далекого краю і вступили в Галицьку Армію до відділу літаків.

За часів світової війни оба прославились в повітряних боях, а старший з них полковник мав за собою 280 перемог і належав до найкращих летунів б. рос. армії.

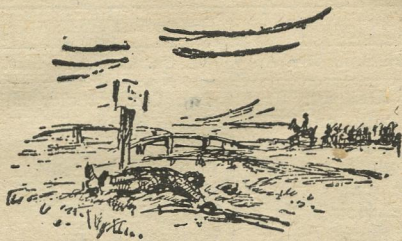
В часі облоги Львова приймали участь в боях на фронті та молодший погіб в недовзі підчас катастрофи в Краснім.

Старший, полк. Джем Булат Кануков обняв в березні команду летунського відділу і вивзначився небувалою відвагою та організаційним хистом. Сам як командант зводив найбільші бої.

Погіб в травні 1919 р. в повітряному бою під Тернополем.

Н.с.	Дні	С	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і веремя
1	Ч	19	Патрикія єп.	Якова Стр. акет.	Перша кв. дня 2 о 7 г 10' м. вечером. Тепло.
2	П	20	Талалея мч.	Маркелина м.	
3	С	21	Константина і Єлени	Кльотильди	
23 Ев. утр. Йоан, 65, — на Літ. Ап. 3. Єв. Йоан. 27.					
4	Н	22	Зіслання св Духа	Зелені Свята	Повня дня 9 о 5 г. вече- ром. Мрачно, ча- сто дощ.
5	П	23	Пресв. Тройці	Пон зел. свят	
6	В	24	Симеона прп.	Норберта	
7	С	25	Трете найд. Гол. св. Й.	Сух Роберта	
8	Ч	26	Карпа ап.	Медарда єп.	
9	П	27	Терапонта сщм.	Сух. М. Б. милос.	
10	С	28	Никити прп. єп.	Маргарети цар	
24 Гл. 8. Єв. утр. 1. на Літ. Ап. 330, Єв. Мат. 38.					
11	Н	29	Всіх Святих	Пресв. Тройці	Послідна кв. дня 17 о 1 г. 3 м. сполудня. Ясно, опісля зміна.
12	П	30	Ісаакія прп.	Онуфрія ісп.	
13	В	31	Єрмія ап. і Єрмея мч.	Антонія з Падв.	
14	С	1	Червень. Юстина філ.	Василія єп	
15	Ч	2	Никифора ісп. патр.	Боже Тіло	
16	П	3	Лукиліяна мч. і прч.	Бенона єп.	
17	С	4	Митрофана патр. Кон.	Адольфа єп.	
25 Єв утр. Йоан 24 — на Літ. Ап. 149, Єв. Йоан, 23.					
18	Н	5	Пресв. Євхаристії	2 по Сош. М. В. неус. П.	Нів дня 25 о 5 г. 20 м. рано. Гарні те- плі дні.
19	П	6	Висаріона чуд. прп.	Гервас. і Протаз.	
20	В	7	Теодота сщм.	Фльорентини д.	
21	С	8	Теодота Страт. мч.	Альопзія Гонз.	
22	Ч	9	Кирила аєп. Алекс.	Павлина єп.	
23	П	10	Пресв Серця Ісус.	Пр. Серця Ісусового	
24	С	11	Вартоломея і Варн. ап.	Івана Хрест.	
26 Єв. утр. Йоан 36. на Літ. Ап. 306. Єв. Йоан, 9 і 10					
25	Н	12	3. по С. Онуфрія В.	3 по Сош. Фев. д.	
26	П	13	Акилини м. і Тріфілія	Івана і Павла	
27	В	14	Єлисея пр. і Мет. патр.	Володислава Ц.	
28	С	15	Амоса пр. і Єрон. прп.	Іринєя	
29	Ч	16	Тихона єп. чуд.	Петра і Павла ап.	
30	П	17	Мануїла, і Савела мм.	Нав. св. Павла	

Історичні замітки: 25. 1205. В бою з Поляками згинув кн. Роман Галицький під Завихостом. — 6. 1224. Битва над Калкою. — 8. 1653 Хмельницький розбиває Поляків під Батогом. — 28. 1768. Залізник і Гонта добувають Умань. — 28. 1914. Січово-сокільський здви́г у Львові. — 1. 3. 1915. Бій УСС. під Лісовичами і Викторовом. — 27. 1915, УСС. добувають Галич. — 9. 1917. Перший універсал Укр. Центр. Ради. — 15. 1917. Генеральний Секретаріат. — 17. 1917. Другий військовий зїзд у Києві проголошення універзалу на софійській площі. — 8. 1919. Чортківська перемо́га (7. бригада 3-та і УСС.) і початок офензиви ген. Грекова. — 18. 1919. Починається генеральний бій під Бережанами — 7 львівська бригада добуває Лисонню бриг. УСС. прориває фронт Гиневичі Лапшин — 22. 1919. добуття Бережан. — 26. 1919. Смерть провідника Кубанців Ряво́вола (повішений Денікінцями).

Невідомий герой.

В хвилі першого відвороту було на задах в запілля велике замішання. Усе так склалося ненадійно і випадки слідували по собі так скоро, що годі було охолонути від того страшного удару. Та ще великий страх, що поширився серед громадянства вносив більший заколот і тривогу.

Підступний і нечесний виступ ославлених циганів... котрі все кидаються на обезсилену жертву — загрожував головним нашим складам і установам від полудня, вдаряючи в плечі.

Серед тієї тривоги, коли з усіх сторін ворог і коли найбільше трапляється тоді проявів підлої трусливості та заячого розмаху, у нас бувало, стільки поодиноких виступів і геройських подвигів як рідко.

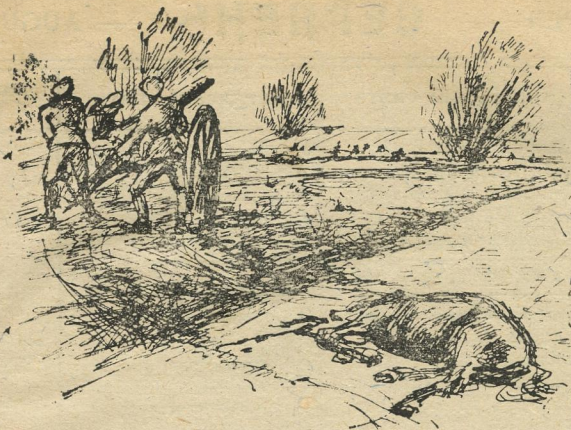
І коли Англійці та Французи складають при усіх великих нагодах вінці, та віддають найбільші почесні своему невідомому героєві, так і ми не повинні поминути нічого, щоб зберегти пам'ять великих діл, тих наших невідомих героїв.

Було це тоді, як Румуни вдерлися в наш край. На кордоні стояв стрілець з кордонної охорони. Хоч його в поспіху не стягнули зі стійки він до останньої хвили не рушив з місця. А навіть коли надійшов румунський курінь він стріляв до послідного набоя, аж прошитий кулями впав коло граничного стовпа як невідомий герой, що полягв обороні рідної землі.

Поховали в Снятині.

Н. с.	Дні	С	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і веремя
1	С	18	Леонтія мч.	Теовальда м.	Пераш кв. дня 1 о 12 г. вночи. Тепло і погідно.
27 Гл. 3. Єв. утр. 4. на Літ. Ап. 93 і 73, Єв. Мат. 25 і Йоан. 48.					
2	Н	19	4. по С. Юди ап.	4 по Сош. Посіщ. М. Б.	Повня дня 9 о 4 г. рано. Дощ з вітром.
3	П	20	Методія сщм. еп.	Євльогія еп.	
4	В	21	Юліяна Тарсийськ. мч.	Прокопа	
5	С	22	Євсевія сщч. еп.	Кирила і Методія	
6	Ч	23	Агрипіни мч.	Ісаї прор.	
7	П	24	Рожд. св. Йоана Хр.	Клявдія	
8	С	25	Февронії прпм.	Єлисавети цар.	
28 Гл. 4. Єв. утр. 5 — Ап. 103. Єв. Мат. 28.					
9	Н	26	5. по С. Давида прп.	5 по Сош. Ів. з Дуклі	Послідна кв. дня 17 о 6 г. рано. Дощ. опісля по-года.
10	П	27	Самсона стран. прп.	Руфина	
11	В	28	Пер. мощ. Кира і Йоана	Пія І. папи	
12	С	29	Верх. Ап. Петра і Павла	Івана Гвальберга	
13	Ч	30	Собор 12 Апост.	Євгенія еп.	
14	П	1	Липень. Космі і Дам.	Бонавентури еп.	
15	С	2	Положене Ризи Пр. Б.	Генрика цар.	
29 Гл. 5. Єв. утр. 6 — Ап. 110 — Єв. Мат. 29.					
16	Н	3	6. по С. Якинта муч.	6 по Сош. М. Б. Шкап.	Нів дня 24 о 1 г. 47 м. вечером. Гарно і дуже тепло.
17	П	4	Андрея Крит. аеп.	Алексея	
18	В	5	Кирила і Методія ап.	Фридриха еп.	
29	С	6	Атаназія Атон. прп.	Вінкентія з Пав.	
20	Ч	7	Томи і Акакія прп.	Маргарити	
21	П	8	Прокопія вмч.	Пракседи д.	
22	С	9	Панкратія сщм.	Марії Магдалини	
30 Гл. 6. Єв. утр. 7 — Ап. 116. Єв. Мат. 33.					
23	Н	10	7. по С. Антонія Печ.	7 по Сош. Ліборія еп.	Перша кв. дня 31 о 5 г. 22 м. рано. Вітер, в день гарно.
24	П	11	Євфимії м. і Ольги	Христини д.	
25	В	12	Прокла і Іларія мч.	Якова ап.	
26	С	13	Собор Арх. Гавриїла	Анни мат. П. Д. М.	
27	Ч	14	Акили ап. і Онис прп.	Пантелеймона	
28	П	15	Володимира В. кн.	Назарія м.	
29	С	16	Антиногена сщм.	Марти д.	
31 Гл. 7. Єв. утр. 8. — Ап. 124 — Єв. Мат. 58.					
30	Н	17	8. по С. Марини вмч.	8 по Сош. Кунегун. ц.	Перша кв. дня 31 о 5 г. 22 м. рано. Вітер, в день гарно.
31	П	18	Якинта і Еміліяна мм.	Ігнатія з Л.	

Історичні замітки: 9. 1649. Козаки побили Поляків під Межибожем і Константиновом. — 1681. Наказний гетьман Іван Богун виводить козацькі полки по нещасному бою під Берестечком. — 28. 1672. Дорошенко розбиває Поляків під Четвертенівкою над Богом. — 1709. Полтавська битва. — 25. 1914. Почалася світова війна. — 10. 1019. Другий відворот галицької Армії. — 16. 17. 1019. Галицька Армія уступає за Збруч під напором польсько- французьких та румунських військ.

Хор. Власенко
атакує батареєю ворожу піхоту під Джурином.

Хто з нас не тямить першого відвороту з під Львова. Здавалося — грім з ясного неба. Люди прямо сходили з ума. Що буде?... — питали себе — і заходились від плачу. А дорогами і подільськими ланами йшло військо. Понурені голови, жовті виблідлі лиця, недоспані ночі, жаль і тривога. На одію скрізь болото — як мерці, що повставали з гробу, змучені, прибиті. Кудиж ви йдете?...

Та мовчки йшли курені, сотні і чети а за ними нісся сум і плач. Здавалося, небо плакало, — лив дощ, як потопа.

В кутку поміж Дністром а Збручем, збилися до купи усі корпуси. Віз коло воза, люди і коні, куди око гляне — рідної землі не стало.

Були Зелені Свята. На дворі висіли хмари і туча була з лискавицею і громами. До бою виступила 7 львівська, 3-та і УСС. Бригада. Підполковник Бізанц по нараді з висшими старшинами — обняв провід, ініціативу взяв в свої руки. Це була остання спроба, що мала вратувати гордість нашого війська, внести новий підйом. Вийшов наказ. Вдарила з розгоном 3 і 7 Бригада. Гук гармат, тріск скорострілів зливався з громами і шумом дощу. У пільмі тучі продирали лискавиці небо.

З завзятем ішов наступ. Не було стриму розгонові наших курнів, а перед вела, як звичайно — артилерія.

І коли випертий ворог хотів перейти в протинаступ та вдарив на ліве крило (III Бригаду) займаючи Джурин, підп. Бізанц кинув тоді одну батарею III. полку (хор. Власенка) і пів сотні кінноти з чет. Ст. Федаком. Батерія та заїхала серед страшного ворожого огню, в саму розстрільну і почала бити впрост по ворогові.

Цей ненадійний розмах батареї Власенка наніс паніку серед ворожої піхоти, що в росипці кинулася втікати, переслідувана кіннотою аж до Бучача.

Н. с.	Дні	С.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і верейя
1	В	19	Макрини і Дія прп.	Петра в оков.	
2	С	20	Ілїї Прор. (на неділю)	Альфонса	
3	Ч	21	Симеона і Йоана прп.	Августина еп.	
4	П	22	Марії Магдалини	Домініка	
5	С	23	Трофима мч. і прч.	М. Б. сніжн.	
32			Гл. 8 Єв. утр. 9, — Ап. 128. Єв. Мат. 59.		
6	Н	24	9 по С. Бориса і Гліба м.	9 по Сош. Преобр.	Повня дня 7 о 5 г. 19 м. сполудня. Гарні, теплі дні.
7	П	25	Успене св. Анни	Каєтана	
8	В	26	Єрмолая і прч.	Киріяка. м.	
9	С	27	Пантелейм. лікаря вмч.	Романа м.	
10	Ч	28	Прохора ап. і прч.	Трільомени м.	
11	П	29	Калиніка і Теодоти мм.	Сузанни м.	
12	С	30	Сили ап. і прч.	Кляри д.	
33			Гл. 1. Єв. утр. 10. — Ап. 131. Єв. Мат. 72.		
13	Н	31	10 по С. Євдокима прп.	10 по Сош. Ів. Берхм.	Последна кв. дня 15 о 9 г. 46 м. веч. Мрачно і ча- сті дощі.
14	П	1	Серпень. Проісх. Ч. Х.	Євзевія	
15	В	2	Пер. мощ. первм. Стеф.	Успенне Матери Божой	
16	С	3	Ісаака, Далмата прп.	Роха	
17	Ч	4	Сімох мол. в Єфезі мм.	Максиміліяна	
18	П	5	Євсигнія м.	Єлени цар.	
19	С	6	Преображене ГНІХ.	Людвика	
34			Гл. 2. Єв. утр. 11. — Ап. 141. Єв. Мат. 77.		
20	Н	7	11 по С. Дометія прп.	11 по Сош. Яцка	Нів дня 22 о 9 г. 34 м. веч. Гарні дні.
21	П	8	Еміліяна еп. і ісп.	Іванни Шанталь	
22	В	9	Маттія ап.	Симфоріяна м.	
23	С	10	Лаврентія архд. мч.	Филипа	
24	Ч	11	Євпла архд. мч.	Вартоломея	
25	П	12	Фотія і Аникити мч.	Генезія м.	
26	С	13	Максима прп. ісп.	Зефірини	
35			Гл. 3. Єв. утр. 1. — Ап. 158. Єв. Мат. 79.		
27	Н	14	12 по С. Михея пр.	12 по Сош. Йосифа	Перша кв. дня 29 о 1 г. спо- лудня. Мрачно і вітер.
28	П	15	Успене Пр. Богородиці	Аделіни.	
29	В	16	Перен. нерук. образа Г.	Ускі. гол. Йоана Хр.	
32	С	17	Мирона мч.	Рози з Ліми	
31	Ч	18	Флора і Лавра мч.	Раймунда	

Історичні замітки: 25. 1399. Витовт з литов. укр. військами веде бій з Татарами над Ворсклю. — 1648. Бій Кривоноса з Поляками під Константиновом. — 26. 31 1648. Хмельницький розбиває Поляків під Пилявцями. — 15. 16. 1649. Перемога Хмельницького над Поляками під Зборовом. — 5. 1657. Смерть гетьмана Хмельницького. — 16. 1657. Юрій Хмельницький обраний гетьманом. — 6. 1687. Іван Мазепа вибраний гетьманом України. — 11. 1792. Запоріжці поселяються на Кубані. — 7. 1914. Головна Українська Рада у Львові видає зазив до молоді — ставати в ряди УСС. — 4. 1919. Смерть Вітовського на літаку, в перелеті з Берліна до Кмянця. 25. 1919. Галицька Армія займає Жмеринку, 12 — Винницю, — 25 Житомир. — 29. 1919. Бій під Бояркою і Васильковом — сокальська бригада, розбиває більшовиків. — 31. 1919 Равська коломиїська та сокальська бригада займають Київ.

дес. Купранець, розгання скорострільним огнем ворожий курінь піхоти.

Чортівська перемога зродила новий підйом в знесиленій і пригнобленій Армії. Наші війська стиснені в маленькому кутку між Дністром а Збручем, що не займав цілого повіта, кинулися, нараз як льви на ворога: „Здобути, або дома не бути“ і рушили вперед. Летіли як лявіна. І хоч падали в боях, то силою і кількістю більшали. Радів народ по селах як діти. З сльозами в очах витали своїх і цілими гурмами ставали в ряди рідної Армії. Здавалось що це якийсь Великдень. З лиця кожного була дивна радість, захоплення і небувале зворушення.

Ми йдемо вперед, над нами вітер віє.

І рідні нам вклоняються жита.

Від радощів у грудях серце мліє.

За Волю, край, і смерть не страшна.

І греміла пісня і полки йшли у бій, як на весілля. А скільки було тоді героїських подвигів, за тієї „офензиві Грекова“? А скільки розмаху — хоч йшлося голіруч, хоч не було набоїв... В бою під Бережанами, на гостинці з Жукова до Бережан, переїзджали наші батареї і на 100 кроків жарили ворожу піхоту. Славна батарея Когута доказувала чудеса. Молоденькі гоцулики з III куреня Бригади УСС. багнетом брали Гиновийський цвинтар — як на вправах.

Та найбільше визначився тоді дес. скорострілів Купранець. Він підсунувся аж над сам гостинець і усадовився зі скорострілом на дереві. Надійшов ворожий курінь, та обсищений несподівано скорострільним вогнем росипався в неладі і завернув полишаючи вбитих і ранених.

Це був бій одного скоростільця проти цілого... куреня.

ЗАРІ — ВЕРЕСЕНЬ — SEPTEMBER

Н.С.	Дні	С.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і веремя
1	П	19	Андрея Стратилата мч.	Єгидія ави	Повня дня 6 о 8 г. 47 м. пер. пол. Гарно, опісля зміна.
2	С	20	Самуїла пр.	Стефана Кор. Угор.	
36 Гл. 4. Єв. утр. 2 — Ап. 166. Єв. Мат. 87.					
3	Н	21	13 по С. Тадея ап.	13 по Сош. М. Б. Потіш.	
4	П	22	Агатоніка мч. і прч.	Розалії д.	
5	В	23	Лупа мч.	Лаврентія	
6	С	24	Евтиха сщм.	Захарії прп.	
7	Ч	25	Вартоломея і Тита ап.	Мельх. Грод.	
8	П	26	Адріяна і Наталії мм.	Різд. Пр. Д. М.	
9	С	27	Пімена прп.	Горгонія м.	
37 Гл. 5. Єв. утр. 3 — Ап. 170 — Єв. Мат. 89.					
10	Н	28	14 по С. Мойсея мурина	14 по Сош. Імення М.	Послідна кв. дня 14 о 9 г. 20 м. перед полуднем. Холодно.
11	П	29	Ускін. Г. Й. Хр. (на нед.)	Прота м.	
12	В	30	Алексан. патр. Конст.	Гвидона	
13	С	31	Полож. Пояса Пресв. Б.	Товії	
14	Ч	1	Вересень. Симеона С.	Воздв. Чесн. Хреста	
15	П	2	Маманта м.	Никодема м.	
16	С	3	Антима еп. сщмч.	Людмілі м.	
38 Гл. 6. Єв. утр. 4 — Ап. 176 Єв. Мат. 92.					
17	Н	4	15 по С. Вавили сщм.	15 по Сош. М. Б. Стр.	Нів дня 21 о 5 г. 38 м. рано. Змінно, дощ.
18	П	5	Захарії пр. і Єлис. прав.	Рихарда	
19	В	6	Чудо Арх. Михаїла	Януарія м.	
20	С	7	Созонта мч.	Євстахія м.	
21	Ч	8	Роздество Пр. Богор.	Матея Єв. ап.	
22	П	9	Йоакима і Анни правед.	Маврикія лиц.	
23	С	10	Мінодори і Мітрод. мм.	Ліна папи.	
39 Гл. 7. Єв. утр. 5. — Ап. 215, Єв. Йоан 9.					
24	Н	11	16 по С. Теодори прп.	16 по Сош. Герарда еп.	Перша кв. дня 27 о 11 г. 40 м. в ночі. Гарні, теплі дні.
25	П	12	Автонома сщмч.	Володислава з Ген.	
26	В	13	Обн. хр., Корнилія сщм.	Кипріяна	
27	С	14	Воздвижене Честн. Хр.	Косми і Дамяна	
28	Ч	15	Никити вмч.	Вячеслава Кор.	
29	П	16	Евфимії вмч.	Михаїла арх.	
30	С	17	Віри, Надії і Люб. мм.	Єроніма	

Історичні замітки: Похорони Богдана Хмельницького в Суботові 27. 1651. Білоцерківська угода. — 16. 1658. Гадяцька умова. — 6. 1671. Дорошенко добуває Кам'янець Под. — 1709. Смерть гетьмана Мазепи. — 3. 1914. Присяга Усусів в Стрию. — 7. 1915. Бій Усусів під Соколовом над Стрипою. — 2. 4. 1916. Кривавий бій Усусів на Лисоні під Бережанами. — 21. 28. 1917. Зїзд народів колишньої Росії в столиці України Києві. — 1919. Бої з більшовиками під Вапняркою (11 бригада) під Тро-
стянчиком над Богом. Усуси займають Умань.

Хор. УСС. Михалевич з кінною розвідкою наглим наскоком
здержує Денікінців.

Це були вже останні бої нашої Армії. Страшна пошесть, що звалювала з ніг тисячі нещасних жертв здешаткувала до решти полки, курені і батареї. З могутчої колись ще Армії, що йшла побідним шляхом на Київ, серед гомону гучної боевої пісні, лишилися останки обідраних, знеможених, скитальців. Решта тягнулася похоронною валкою, на скрипливих обозах або тинялася рачки попід плоти без захисту і помочі. В безвиглядній борбі кервавились ще останки відступаючих бригад, що мали по 5 тисяч хорих і вмерлих а сто або стопядесять живих оборонців смертних... обозів.

А ворог навкруги. Тільки один шлях на захід до „трикутника смерти“ — а далі Збруч...

Та хоч бій нерівний і надій ніяких, останки блудних лицарів не падають духом. Ще крок, ще два... Гудять гармати, мішають кров з землею, а Денікінці вдаряють все то свіжими силами.

III-тий Курінь Бригади УСС. вже п'ятий день в марші і п'ятий день в бою.. Боронить важного залізничного вузла, що йде біля Христинівки. Ворог не дає за виграну. Кидає кавалерію. На правому крилі III-го куріня займає село, що недалеко шляху — одинокої дороги відвороту.

Останний запас, який був під рукою, посилає в ту сторону, командант куріня — кінну розвідку хорунжого Михалевича.

Наказ виконаний.

Хорунжий Михалевич вганяється в село і нечаяним своїм наскоком, викликавши хвиливе замішання, здержує ворога. Курінь за той час вицофуется.

Та той геройський почин не обійшовся без жертв, гине хор. Михалевич і п'ятох кінних стрільців.

RIJEN — **ЖОВТЕНЬ** — OCTOBER

Г. С.	Дні	С.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і верейя
40			Гл. 8. Єв. утр. 6 — Ап. 203. Єв. Мар. 37.		
1	Н	18	17 по С. Евменія прп.	17 по Сош. М. Б. рож.	Повня дня 6 о 1 г. 58 м. спол. Мрака, опі- сля гарно.
2	П	19	Трофима і Сав. мм.	Ангелів сторожів	
3	В	20	Евстахія вчм.	Кандида	
4	С	21	Кодрата ап.	Францішка Сераф.	
5	Ч	22	Фоки сщм. і Йони пр.	Плакида	
6	П	23	Зачате св. Йоана Хр.	Брунона ави	
7	С	24	Теклі первомч.	Марка пуст.	
41			Гл. 1. Єв. утр. 7. Ап. 188 і 73. Єв. Лук. 17 і Йоан 61.		
8	Н	25	18 по С. Евфросинії прп.	18 по Сош. Вінкентія	Послідна кв. дня 13 о г. 11 веч. Гарно, малі при- морозки.
9	П	26	Йоана Б. єванг. (н. нед.)	Діонізія м.	
10	В	27	Калистрата мч. і прч.	Францішка Боргія	
11	С	28	Харитона прп. ісп.	Ємілії	
12	Ч	29	Киріяка отшелн. прп.	Максиміліяна еп.	
13	П	30	Григ. Вел. Арм. сщм.	Едварда Кор.	
14	С	1	Жовт. Покр. П Б (нан.)	Фортуната папи	
42			Гл. 2. Єв. утр. 8 — Ап. 194 і 320, Єв. Лук., 26 і 54.		
15	Н	2	19 по С. Кипріяна свщм.	19 по Сош. Ядвіги вд.	Нів дня 20 о г. 2 40 м. сполудня. Зимно, часті дощі.
16	П	3	Діонізія свщм.	Тереси д.	
17	В	4	Єрогея свщм.	Марії Марг. Алякок	
18	С	5	Харитини муч.	Луки Єванг.	
19	Ч	6	Томи ап.	Петра з Алькант.	
20	П	7	Сергія і Вакха муч.	Вендоніна.	
21	С	8	Пелагії прп.	Уршулі д.	
43			Гл. 3, Єв. утр. 9 — Ап. 200 і 13', Єв. Лк. 30 і 51.		
22	Н	9	20 по С. Якова Альфея	20 по Сош. Іван. Кант.	Перша кв. дня 27 о 2 г. 26 м. спол. Сильні при- морозки, мр.
23	П	10	Євлампія і Євлампії мч.	Северина	
24	В	11	Филипа ап. і Теоф. еп.	Рафаїла	
25	С	12	Прова, Тар. і Андр. мм.	Криспіна м.	
26	Ч	13	Карпа мч. і прч.	Евариста	
27	П	14	Параскевії прп.	Савини м.	
28	С	15	Євтимія прп. і Лук м.	Симеона і Юди ап.	
44			Гл. 4, Єв. утр. 10 — Ап. 203. Єв. Лк. 35.		
29	Н	16	21 по С. Лонгіна сотн.	21 по Сош. Наркіса	
30	П	17	Озія прор. і Анд. прпмч.	Серапіона	
31	В	18	Луки ап. і єванг.	Вольфганга	

Історичні замітки: 14. 1624. Наскок запоріжців на Царгород. — 16. 1648. Хмельницький облягає Львів. — 9. 1655. Хмельницький розбиває Поляків під Городком. — 1914. Бій Усуусів під Сколем (9) Туркою, Старим Самбором (13) під Бориславом і Дрогобичем (16). — 19. 1918. Засідання Укр. Нац. Ради у Львові і проголошення на україн. землях бувшої Австрії, *Української Держави. — 5. 1919. Декрет гетьмана Скоропадського про основання укр. університету в Києві та Кам'янці Под. — 6. 1918. Святочне отворення укр. університету в Києві. — 23. 1918. Святочне отворення укр. університету в Кам'янці Под. — 1919. Початок війни з Денікінцями, бої під Уманем та Хрестинівкою.

Вістун Демчук і стар. стр. Пицко з кавалерії УСС.
ратують батарею під Роскошівкою

І Бригада заскочена нечаяно Денікінцями біля Уманя втратила половину боевого стану. Рештки піхоти обох полків під командою сотника Чичкевича в силі до 180 крісів відступали на захід широкими степами, обороняючи головного шляху Христинівка-Вапнярка.

Йшов бій під Роскошівкою. Денікінці напірали великою силою, певні побіди, захочені останніми своїми успіхами. Мала горстка стрільців по дорозі все топніла, падали як снопи. Жерла горячка тифу, а в бою десяткували кулі. З сотень осталося двох, трох — з курінів по кільканайцять. А бій шалів вже другий день. Ворог сипав скорострілами, броневики і артилерія не зтихали ні на хвилю.

І не помагали усі зусилля сотника зібрати розсипану піхоту, що збивалася гуртками — безрадна проти мас ворога, на широкому степу.

Одна тільки артилерія вела двобій, не уступала до останка.

Та від сторони Роскошівки показалася ворожа кіннота. Вона гнала в село, щоби з заду напасти батарею.

Біля залізничної будки стояло в поготівлі кількох стрільців з кінноти УСС., що держали звязок між поодинокими частинами. В тім менті післано двох на край села перевірити що діється. Та вони бачучи, що ворог віздить в вулицю в намірі захопити батарею, пускаються чвалом і кидаються на передових їздців. Чиниться метушня між Денікінцями.

Нечайний наскок двох очайдухів... спинив їх розгін а батарея вспіла уратуватися.

Оба герої вістун Демчук і стар. стр. Пицко переплатили свій подвиг смертю — зарубані шаблями. Були це старі кавалеристи і найкращі стрільці в кінноті УСС.

LISTOPAD — ЛАДОЛИСТ — NOVEMBER

Н.с.	Дні	С	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і вересня	
1	С	19	Йоїля прор. і Уара мч.	Всіх Святих	Повня дня 4 о 7 г. 36 м. веч. Мокре зимно.	
2	Ч	20	Артемія вмч.	День задушний		
3	П	21	Іларіона В. прп.	Губерта		
4	С	22	Аверкія еп.	Кароля Бором.		
45			Гл. 5 Єв. утр. 11 — Ап. 324. і 200, Єв. Йоан 56 і Мат. 13.			
5	Н	23	22 по С. Якова ап.	22 по Сош. Покр. М. Б.	Посл. кв. дня 12 о 8 г. 52 м. рано. Мрачно при кінці сніг.	
6	П	24	Арети мч. і прч.	Леопарда еп.		
7	В	25	Маркіяна і Мартирія мч.	Енгельберта еп.		
8	С	26	Димитрія вмч.	Готфрада		
9	Ч	27	Нестора мч.	Теодора м.		
10	П	28	Параскевії вмч.	Андрея з Авенану		
11	С	29	Анастасії Рим. прп.	Мартина еп.		
46			Гл. 6, Єв. утр. 1 — Ап. 220, Єв. Лк. 38.			
12	Н	30	23 по С Зиновія мч.	23 по Сош. Мар. І. п.		
13	П	31	Стахія, Амплія ап. і прч.	Дидака ісп.		
14	В	1	Листопад. Кос. і Дам.	Йосафата свщ.		
15	С	2	Акиндина мч. і прч.	Леопольда		
16	Ч	3	Акепсима мч. і прч.	Едмунда еп.		
17	П	4	Йоанік, В. прп. і Нік, мч.	Сальомеї д.		
18	С	5	Галактіона і Епіс. мм.	Оттона ави.		
47			Гл. 7, Єв. утр. 2. — Ап. 221. Єв. Лк. 39.			
19	Н	6	24 по С. Павла аеп.	24 по Сош. Єлис. вд.	Нів дня 11 о 1 г. 6 м. спол. Східний ві- тер і зимно.	
20	П	7	Єрона мч. і прч.	Фелікса з В.		
21	В	8	Соб. Арх. Михаїла	Введення Пр. Богор.		
22	С	9	Онисифора і Порф. мм.	Кикилії д. м.		
23	Ч	10	Ераста Ап. і прч.	Климентія папи		
24	П	11	Мини мч. і прч.	Хризогоня м.		
25	С	12	Йосаф. сщм. (на нед.)	Катерини м.		
48			Гл. 8. Єв. утр. 3. — Ап. 224, і 311, Єв. Лк. 53 і Йоан. 36.			
26	Н	13	25 по С. Йоана Зол. аеп.	25 по Сош. Кондр. еп.	Перша кв. дня 26 о 9 г. 15 м. перед пол. Зимно, опісля — мрачно і сніг.	
27	П	14	Филипа ап.	Валеріяна еп.		
28	В	15	Самона і Гурія мч. ісп.	Руфина м.		
29	С	16	Матея ап. і еванг.	Сатурніна м.		
30	Ч	17	Григорія еп. чуд.	Андрея ап.		

Історичні замітки: 3. 1648. Хмельницький залишає облогу Львова. — 15. 1648. Хмельницький облягає Замосць. — 10. 1709. Москалі добувають гетьманську столицю Батурин, оборонцеві полк. Чечелю стинають голову. — 1848. Барикади у Львові. — 1. 5. 1915. Вої Усусусів під Семиківцями над Стрипою. — 20. 1917. Центр. Рада в Києві проголошує укр. Республіку. — 1. 1918. Укр. Нац. Рада у Львові перенимає владу в Галичині, сотник УСС. Вітовський обіймає команду укр. військ — початок укр. польської війни. 15. 1918 Повстання проти Гетьмана. — 13. 1918. Бій під Мотовилівкою і смерть Черника. — 21. 22. 1918. Укр. частини виступають зі Львова, початок облоги Львова. Бій Усусусів з Поляками під Підбірцями коло Львова. — 6. 11. 1919. Денікінська умова в Ситківцях. — 1919 Страшний тиф на Україні, вигибає — половина Галицької Армії.

Федько Черник

З Якимчин в Комарщині, хорунжий У. С. С. пізніший сотник С. С. — згинув під Мотовилівкою біля Києва — зимою 1918.

Імя Черник — відоме по всій Україні. В його честь називали пробоєві частини, в його честь хрещували панцирники на пострах ворогові, на відвагу своїм.

Гарний з вигляду — ще гарніший з душі. Лицар, краса, молодий орел що злетів з верхів і розторочив грудь свою об скалу. І як те горде піря, посипалась його слава: Черник! Черник! Черник!)

Оспівали воєнні піснярі піснями, стрільці казками: про хорунжого Черника, що його кулі не беруться, що в його руках скоростріл дістає чортівську міць...

І творилися довкола його легенди.

В тихі вечері, в любій задумі співали і мріяли про казочного лицаря. Мріяли стрільці в затишку, мріяли дівчата...

Треба бути вояком — треба чути в своїй душі ту погорду смерті, радість життя, ширину, простір, розмах, красу і силу.

Одна хвилина щастя!...

Слава і честь — Воля або смерть!

Бережани, Лисоня, Дикі Лани, широка слава Усусусів — це Черник. А часи Центральної Ради, а боротьба на вулицях Києва, а повстання проти гетьмана, де горстка Есесів кинулася в очайдушний бій з залізними полками Німців, з гвардією сердюків, з навалюю білогвардійців?

Побідили. Бо йшли з вірою, бо йшли з Черником...

І пішла пословиця: Не булоб Черника — не бути й Петлюрі!

Впав в бою під Мотовилівкою, прощитий кулею в саму грудь. Смерть гідна героя.

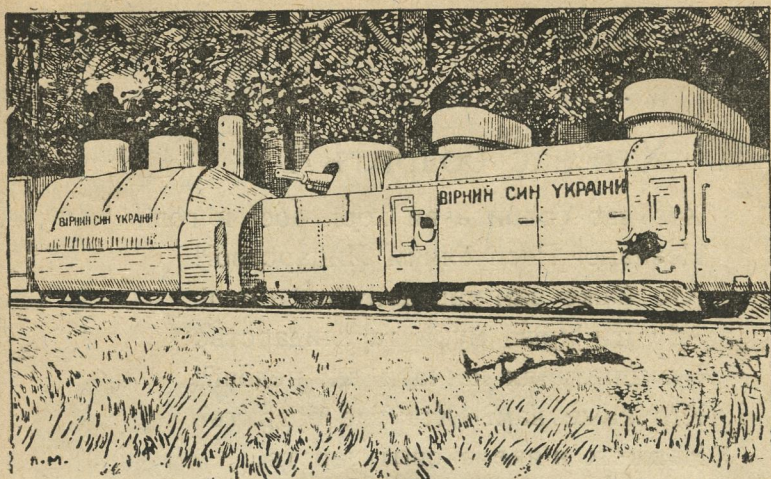
Хто бачив похорон Черника — не побачить таких ані царських, ані княжих. Товпи народа, тисячі війська і грізні побідні полки С. С., що йшли перед домовиною — самі, без отамана, бо несли його по заду в труні.

Поховали над Дніпром в Царському Саді. Звідти ширшає дух його понад Дніпром, а слава по всій Україні.

PROSINEC — ГРУДЕНЬ — DEZEMBER

Н.с.	Дні	С.с.	Українські свята	Латинські свята	Відміни місяця і верей
1	П	18	Плятона і Романа мм.	Елігія, Наталії	
2	С	19	Авдія прор. і Вар. мм.	Бабіяни м.	
49 Гл. 1. Єв. утр. 4 — Ап. 229, Єв. Лк. 66.					
3	Н	20	26 по С. Григорія прп.	1 Адв Франц. Ксав.	Повня дня 4 о 12 г. 24 м. в полудне. Погода і зимно..
4	П	21	Введене в храм Пр. Бог.	Варвари м.	
5	В	22	Филим. ап. і Кикилії мч.	Сави і Лукія	
6	С	23	Амфілохія і Григорія еп.	Николая еп.	
7	Ч	24	Катерини вчм.	Амврозія еп.	
8	П	25	Климента і Петра сщм.	Непороч. Зат. Пр. Бог.	
9	С	26	Аліпія стовп. прп.	Леокадії м.	
50 Гл. 2. Єв. утр. 5. — Ап. 233, Єв. Лк. 71.					
10	Н	27	27 по С. Якова вчм.	2 Адв. М. Б. з Льорет.	Посл. кв. дня 11 о 5 г. 40 м. веч. Мрачно і ча- сті сніги.
11	П	28	Стефана прпм.	Дамазія папи	
12	В	29	Парамона і Філум. мм.	Синезія м.	
13	С	30	Андрея апост. первозв.	Лукії з.	
14	Ч	1	Грудень. Наума прор.	Евзевія еп.	
15	П	2	Аввакума прор.	Христини д.	
16	С	3	Софонія прор.	Аделяйди	
51 Гл. 3. Єв. утр. 6. — Ап. 208, Єв. Лк. 76.					
17	Н	4	28 по С. Варвари вчм.	3 Адв. Лазаря еп.	Нів дня 18 о 1 г. 20 м. сполудня. Погода і зимні вітри.
18	П	5	Сави Освящ.	Вінбальда	
19	В	6	Николая археп. чудотв.	Немезія м.	
20	С	7	Амврозія еп. Медиюлян.	Сух. Христіяна м.	
21	Ч	8	Патапія прп.	Томи ап.	
22	П	9	Непороч. Зачатє Пр. Б.	Сух. Димитрія	
23	С	10	Міни, Ермогена мм.	Сух. Від. Вікторії	
52 Гл. 4. Єв. утр. 7 — Ап. 257, Єв. Лк. 76. (85).					
24	Н	11	Св. Праот. Данііла прп.	4 Адв. Адама і Еви	Перша кв. дня 26 о г. 7 рано. Густа мрака, опі- сля сніг.
25	П	12	Спиридїона еп.	Роздство Христове	
26	В	13	Євстратія і Авксен. мм.	Стефана Первомуч.	
27	С	14	Тирса і Левкія мм.	Івана ап. єв.	
28	Ч	15	Єлевтерія сщм.	Дітий уб. в Вифл.	
29	П	16	Аггея пр.	Томи еп.	
30	С	17	Данііла пр.	Давида цар.	
53 Гл. 5. Єв. утр. 8 — Ап. 328, Єв. Мат. 1.					
31	Н	18	св. Отців Севастіяна м.	1 по Р. Сильвестра	

Історичні замітки: 19. 1240. Батий руйнує Київ. — 24 1653. Побіда Хмельницького під Жванцем. — 28. 1724. Смерть гетм. Павла Полуботка. 4. 1803. Смерть Івана Кальнишевського на заслання, останнього кошового Запор. Січи. — 22. 1917. Початок мирових переговорів в Берестю. — 14. 1918. Січові Стрільці та війська Директорії вмащеровують побідно в Київ. — 1919. УСС. добувають Чортівську Скалу під Львовом. Наступ групи Кравса на Перемишль. — 20–30 1920. Розвал Денікіна. Гал. Армія починає відворот на лінію Дністра і Одеси.

Була глуха осінь. Залягли важкі мраки. Серед непроходимих болот, що ледви зціпалися від морозного вітру, конали останні недобитки Укр. Армії. Тиф клав покотом кого попало. Без вигляду на поміч, без надії побачити ще свою рідню хату, гинули так тисячі найкращих синів України.

Армія замінилася в гори трупів. Опорожнів фронт — решта що остало в живих з Галичан та Придніпрянців, зтягалося до своїх обозів.

Босі і голі тинялися вони, від хати до хати шукаючи захисту. Та селяне не радо приймали таких гостей, що приносили з собою заразу тифу або вступивши в хату, конали зараз за порогом. Вже видно було, що наближається кінець тої великої трагедії.

Настав памятний розвал та Денікінська угода.

Останки Придніпрянців відступали на захід. Галичане оставали на місці. Не було де подітись — все одно, усюди ворог, усюди тільки смерть...

Та були ще деякі завзятуші лицарі, що до останку не схиляли самостійницького прапора. Воля або смерть! Змагалися ще геройські відділи кінноти Чорних Запоріжців, а на шляху Жмеринка-Проскурів чути було вибухи стрілів з панцирника. То „Вірний син України“ до останньої хвили боровся з ворогом. Майже уся залага вигибла. А коли панцирник поцілений ворожим стрільном остав на шляху, вискочив з нього командант і стріляючи до останньої хвили з револьвера впав під броневином прошитий кулями. Над ним видніла надпись:

„Вірний син України“.

Хто вас бодрить?!...

Хто вас бодрить ви хорі, босі й голі,
Незнаної Республіки Лицарство?!
Хто каже вам кервавитися в полі,
Або іти крізь муки та злидарство
І в шпиталях кінчати дні недолі?!
Хто каже вам?! Хто вас бодрить?!
Невжеж ніяке в світі царство
Не хоче вам і ран обмить?!
Не вжеж нема такого серця в груди,
Щоб співчувало вам малу хоч дрібку?!
Невжеж усі ті ваші чесні труди
Знехтує світ жадобою зарібку?!
Не вжеж тисячі могили
Заоре плуг байдужний гречкосія,
І крові вклад і безліч сил
Пропаде так, як снігова завія?!
Хто вас бодрить?! Самі ви бодритесь!!
Ваш рідний край, як Агар на пустині
Шукає вам цілющої води!
На вас завзявся світ увесь,
Та в нього ви не ждете милостині!
Ні не підете, як ішли діди —
Вклонятися чи Вавелю, чи Кремлю.
Але на місці рабства та біди
Збудуєте самі Свобідну землю!!

Жмеринка, 1919 р.

Роман Купчинський

На шляху до волі

Усі поневолені народи довго приготовлялися на ту хвилю, колито вони зможуть упізнати за свої слухні права: стати рівними серед рівних у своїй власній державі.

А найбільше таких народів було в бувшій Австро-Угорщині. З вибухом світової війни в 1914. році усі вони стали вязати з нею свої надії на визволення. Чехи, Словаки, Югословяне, Польки пішли справді в ряди

Нас там не було... Ми також пішли у бій, творили легійони. І нам просвічувала велика ідея самостійна соборна Україна.

Та ідея, була для нас ще дуже незрозуміла, вона не всякла ще тоді в організм усього народу, а була тільки мрією не дуже широкого громадянства- круга. Ми збудилися, зі сну вікового на довго перед війною. Ідея нашої самостійности начала чуїно вкорінюватися глибоко в наші душі.

Диктатор Др. Евген Петрушевич в товаристві ген. М. Тарнавського, у відвідинах II. корпусу підчас побідного походу на Київ.

австрійського війська, та політичні провідники цих народів завжди мали на думці тільки інтереси свого краю. Вони приготовляли народ на той час, колито вже не за цесаря чи короля, але за свою власну державу прийдеся бороти.

Далеко до революції, народи ці числилися з упадком Австрії і вже в маю 1918 р. зібралися їхні представники у Відні і поділили поміж себе належні їм землі.

А ми?

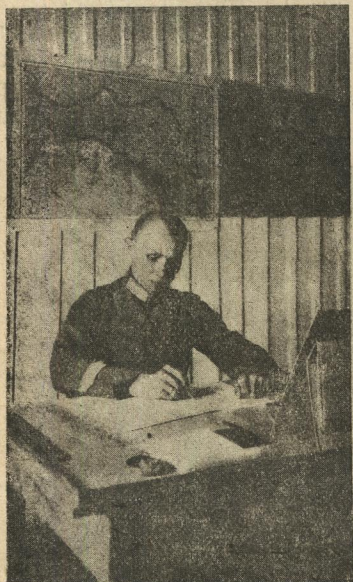
Почала... бо вкорінитись прийшлося їй вже серед гуку армат, моря крові й пожеж наших осель. Кожда жертва за чужі інтереси, відкривала нам очі на дійсність.

І рівночасно творилася нова ідеологія народу, могутніла, ширшала й вкінці вилилась, в цей всенародній порив, що на ім'я йому — 1. падолиста 1918 р.

Цей день вічний і вічно живий. Ніякі будучі подвиги не зітруть його з пам'яті історії. Він на все останеться нашою

найдорожшою памяткою, а для наших поколінь подвиг цього дня буде вічним приміром. Прийдеться запитати себе, чи ми були підготовані до цієї хвили? — Ні! Винити тут нікого.

Як уже сказано, у нас не було до того часу твердої віри в можливість, не було наміченої

Нач. штабу ген. Курманович
підчас операцій під Львовом.

ціли, утворення власної держави. Ми як слід не подумали. Заздалегідь не підготувалися на велику грядучу хвилю.

І як другі поневолені народи очікували цього дня визволення вже з підготованою потайки армією, з готовим адміністративним апаратом, нас застав цей день безрадними та безсильними.

В темну, бурхливу осінню ніч, понісся від Сяну по Збруч і Карпати могутній клич волі. Проснувся велетень народ і впізнав за своє право. Лунав клич, лунала пісня радості.

Та не настав ще був час братерства народів, пошановання прав людини на її волю. Пішла борня на життя й смерть як спротив проти хижацької нахабності.

Знов заревіли гармати, ріки крови, пожежі наших осель... та це вже не во ім'я цісаря й його маєстату, а в обороні рідної землі та волі.

Українська галицька армія творилася серед боротьби. Вже ранком 1. падолиста почали ворожі боївки зачіпну акцію. У Львові була тоді лиш невелика наша залога. Не цілій тисячці стрільців прийшлося відпирати польські наступи.

Боротьба у Львові була дуже тяжка. Ціле польське населення стануло лавою проти нас. А ще

Генерал Мирон Тарнавський,
наслідник ген. Грекова командував Гал. Армією в часі переходу за Збруч і походу на Київ.

до того Полякам приходило в поміч військо з Західної Галичини й королівства, вже до того часу зорганізоване, тимчасом як у нас поза У. С. С не було ще ніяких правильних військ. І мимо хоробрости перемученої залоги,

прийшлося по 21. днях покинути мури Львова.

Комуж не роздиалося серце? Но уступили з вірою, що всеж таки увійдемо до нього в слові, як не тепер то згодом.

Мала горстка задержалася під Львовом, почала порядкуватися, та з кожним днем почала кріпшати. Із усіх сторін краю приходили сотні, куріні, та батерії.

Поволі творився довгий фронт, від Волині ген аж в глибокі Карпати. Хтож з Вас товариші

дальше й дальше на схід понесли своє горе.

Хтож з Вас стрільці не тямить трикутника того останнього клаптика землі, між Чортковом, Заліщиками й Збручем?

Остання спроба, останній бій. І сталося чудо!

Пішли й побідили!

Здобути або дома не бути!

Ви гналися вперед нестримним ходом. Ваша ціль ломала кождий опір ворога як повинь.

Чортків, Бучач, Ніжнів, Бережани, Тербовля, Тернопіль, Зо-

Присяга і відмарш гуцульських сотень на фронт з коша в Коломиї зимою 1918 р.

тих днів борби не тямить цього хвили. Ви зимою босі, обдерті боронили проти ворога рідних галицьких осель.

Прийшов відворот... Страшне це слово, а ще страшніша дійсність.

Хирів, Самбір, Дрогобич, Стрий, Станиславів, Ніжнів, Бучач; Бібрка — Перемишляни, Бережани, Чортків, Жовква — Камінка, Золочів, Тернопіль, Тербовля. — Ось кроваві шляхи тої страшної борні.

Плач батьків, материй і дітий нісся за стрільцями, що все

лочів Броди. Хтож з Вас стрільці не згадує з гордістю цього часу, днів слави, днів невинних побід.

Котилася та могутня лявіна доти, доки на дорозі побіди не станула розпучлива дійсність.

Брак муніції...

Замовкли кріси, скоростріли, армати.

Перед армією тверда стіна ворожої техніки, яку пробити не було змоги, до того поміч богатих опікунів остався стрілець з порожнім крісом і багнетом. І з ним пустився він в далеку мандрівку на незнані шляхи широкої України.

Неодна сльоза втопилася в філях Збруча. Не одно зітхання вирвалося із стрілецької груди. А вітер поніс їх вздовж Збруча до Дністра. А Дністер розніс слова пращання по всій галицькій Україні.

Там запанував смуток і туга.

Побідник реготався пекольним сміхом, та справляв кровавий пир. А Ти стрільче йшов вперед в ім'я нового для Тебе клича Соборної України.

Прийшли великі дні слави, похід на Київ! Кому ж з вас не сипали цвітів під ноги! Витайте збавці, що визволили нас з неволі! Кликали всі городи Проскурів, Жмеринка, Винниця, Немирів, Житомир, Фастів, Київ. А вздовж отчого шляху брєніла приманлива пісня — лунав кинений клич: «через Київ дорога до Львова». І ти заслуханий в її чудні звуки ішов нестримно вперед, доки на дорозі до осягнення ціли не станув ще один ворог... Розгорілася боротьба на два фронти. Довкруги вороги. Поляки, большевики, денікінці. А посеред моря ворожих

сил боронилася скервавлена армія вигнанців.

Та наче на глум в ту хвилину виступає ще новий найгрізніший ворог, сама природа. Марево страшної пошесті, трупи й пекло на землі. Конають тисячі без ратунку. Ціла армія в конвульсійній агонії. Над нами непроглядні тумани — перед нами цвинтар... Вкрилися кладбища по цілій правобережній Україні. Стрілецькими гробами по шляхах забілили кости, що їх розтягали пси, клювало гайвороння. Нестало гордоців на рода. Горда Армія улягла невмолимій судбі. Денікін, Большевики, Петлюра, табори, тюрми. Упокорення...

Хто ж з вас стрільці не переживав цього! Чаша горя, що прийшлося Вам випити, була повна по береги. І ви випили її до останку, бо це була перша ваша проба на кровавому шляху до Волі Золотої.

Ви промостили цей шлях, а за Вами підуть майбутні покоління нестримним походом вперед!

Дм. П.

Цей віршик написав пластун Роман Зубик, що перебув цілий похід у визвольній війні.

Ніч з 31. X. на 1. XI. 1918.

Нізний вечір настав, — на ратуші якраз
Бе поволи десята година,
А в Народньому Домі саме у той час
Якась дивна, таємна картина!

Входи замкнені всі, лиш один ще остав,
Там студенти стоять на сторожі,
Не ввійде тут ніхто, хто клича не сказав,
Не ввійдуть тут шпіони ворожі!

В коридорах сутінь... Лиш денече мигтить
Світло лампи хитке, небогате,
Раз у раз тінь якась коридором спішить,
Щоб до ріднього війська пристати.

Так одна по одній тут година мина.
Вже старшини нараду скінчили:
„О четвертій в ночі розбудити війська,
Ворогів розброїти!“ — веліли.

Делегати пішли у казарми мерщій.
Щоб сповнити приказ. — І сповнили!
Бо без бою в сам час о четвертій в ночі
Ворогів вже усіх розброїли! —

А як сонце зійшло, то з вежі повівав
Синьо-жовтий прапор України —
І на рідні поля свої заклики слави:
„Користайте з великої зміни!“

На стежі

Стояли пізним вечером біля
церквий сперечалися, як зви-
чайно. На нині слушність була
по стороні поручника, та Іванка
не попускала ні пяді.

— Іду й кінець на сім! —

— Як? —

— Верхом. —

— З ким? —

— Сама. —

— По що? —

— Се моє вже діло. —

— Ємзет випав з рівноваги. —

— Даруйте, але се вже на
правду діточа легковірність. На
Липнику чейже Поляки. Два ку-
ріні піхоти, сотня їздців і вічно
стежуча панцирка. До того ще
мороз, снігом заметені дороги
й зоряна ніч. Оминуті стацію
й не попасти в їхні руки прий-
деться тяжко. Схаменіться! —

Перебила йому з місця.

— Не плетіть дурниць! Я-ж
тутки в дома. Коли-б стежу ве-
ла сама, так і пес не занюхав
би нас по дорозі. —

— Може?! Що буде однак
з морозом? Ви за легко одяг-
нені. —

Іванка зраділа. Відчула, що
поручник піддається й здвоїла
просьбу.

— Ні, ні, пане поручнику! Ну,
Славку, голубчику. Йй Богу, що
ні! Скочу до вчительки, позичу
кожуха й все буде гаразд. —

— Так? — А що з татком? —

— Грає в преферанса. Можна
бути й до півночі. —

Поручник задумався. Перед
ним станули всі можливі несподі-
ванки задуманої поїздки й якийсь
невимовний жах переняв його
душу. Стріча з ворожою сте-
жою, бій, полон, зранення і...
Мій Боже! Ось вона лежить на
саях. З грудий леться кров,
а уста скривлені від болю. Біля
них знов Поляки. Насміхаються
з дорогого ества й що хвиля
допікають йому з'їдливими доте-
пами. Поміг би їй з душі, та він
розоружений, безсильний. Ні!
Не возьме її за нічо в світі. —
Глипнув в бік. Хто се? Іванка!
здивлена в нього, жде рішення.

І огорнуло його нараз неви-
мовно тепле чувство.

Гей, гей, що за розкіш мати
її близько себе! Ось так засло-
нювати від вітру, опікуватися
дорогою, впивати ся її віддихом,
глядіти небезпеці в очі і смі-
ятися зі смерті. Переносити
опісля спомин пережитої хви-
лі в казочні світи, виповнювати

ним всі вільні хвилі дальшого життя й тужити за нею, та тужити.

Чувство взяло верх! Рішився. — Про мене! — шепнув зворушено. — Їдемо. —

Підійшов до хати й стрінувши по дорозі десятника Д... казав запрягати коні.

II.

Від Липника до Рави 8 км. Бита дорога держиться там же- лізничого шляху й іде чистим

від неї для Іванки ані йому й в думці не було.

Поїхали.

За вражіннями перших хвиль не стямився Ємзет, як минули Думи й повернули в сторону Пунів. Кругом поле й поле; кругом білий килим. На сірих окраїнах темні цятки зі сяєвами вугляного жару вікон. То виринають, то гинуть. Раз ясний шлях і ясна ціль, раз п'ятьма, сотки мрій і десятки душевних картин. Серед тих картин знов жива й розкішна дійсність.

В окопі під Львовом — січень 1919.

полем. По її правому боці ряд присілків. Думи в бік стації Пуні, трохи даліше Гриньчуки, Жигайли, Равське Голе, гень, гень Лужок, а на кінці ліс і Рава. Перестежити ці присілки й дійти евентуально хоч до Жигайлів було завданням досить небезпечним, тим більше, що Поляки дістали були перед вечером підмогу й могли вже бути навіть на Думах Зрезигнувати знов зі стежі рівнож було немислиме. В поручника був гарно обдуманий план, що до акції завтрашнього дня й відказати ся

При його боці вона. Ніжне, дороге єство. Сидить сперта о його бік і закутана кожухом прислухуєся биттю його серця. На переді візник і десятник. Між ними скоростріл. Десятник розглядає, стежить. Коли-б міг, так заглянув би й до душі самого Мусніцкого, та розслідив його заміри. На задах діточо-марсові лица б стрільців. У кожного кріс, у кожного свідомість завдання. Оборона вітчизни. І не примусовий се жовнір, не рекрутований салдат, а добровільний слуга рідної землі, а повстанець

Ніс для неї свою найкрасшу жертву; ніс свою силу й кров, та своє життя.

На Пунях небо почало хмартися, а на Гриньчуках покрилося ціле олов'яним рядом. Ідучи так далше можна було на Жигайлах впасти Полякам в самі рамена.

Передвиділа се Іванка й за її порадою візник взяв на ліво.

Поручник не перечив. Ціла література шкільна й не шкільна, рідна й чужа стала в його гадках. Раз Іванка завдяки глибокій затоці перехилилася йому на коліна й його огорнуло бажання стати Богуном! Так, так, Богуном, але трохи щасливішим. За хвилю Сенкевича заступив Шекспір і йому сильно захотіло ся стати Ромеом, припасти п'явкою до її уст і ссати з них розкіш до останків сил глибоко втягнутого віддишу. За Шекспіром виринув несподівано Шіллер. за Шіллером Гуго, Вазов і Йокай. Опісля знов Сенкевич і цілий 63. Хаос отсих думок перегнав вкінці старий батько Тарас. Із душі поручника викрадли ся на уста запозичені в нього слова.

Завтра буду я далеко далеко Оксано.

Завтра в ночі у Чигрині свячений дістану.

III.

Якийсь час їхали дорогою, та опісля пустилися навмання й задержалися під лісом.

— Лужок! — шепнув візник перестрашено.

Десятник почав клясти, Іванка горячкуватися, а стрільці оглядалися на боки.

— Цитьте! — крикнув поручник остро. — Нчо страшного! Ось там видко хату. Збудити когось з мушин і привести до мене. —

За хвилю сонний дядько potwierджував поручникові візникові слова.

— Як далеко до Рави? —

»Зо два кільметри.«

— А на Голе?

— Так само. —

— Поляки тут були? —

— Крутять ся від раня. —

— Ну, нічо! Завертаймо! —

В десятиох мінутах вїхали на Голе й пристали в тіні високого живоплота. Десятник наглянув якусь кінну стежу. Іздці стояли на роздорожу села й розглядалися. Один з них пустився трухцем в їхню сторону.

— Поляки! — майнуло поручникові через голову. — Довгя лянса приближаючого ся їздця potwierджувала се, як найліпше. Бракувало тепер тільки трохи тривоги серед стрільців і дещо переполоху у візника, а халепа неминуча.

»Д...ський!« шепнув поручник тихо до десятника. — Оберніть скоростріл! —

— Буде война! — подумала Іванка радісно.

Заперечив сему Ємзет.

— Стріляти не вільно! — шепнув остро.

— Чому? — спитав десятник невдоволено.

— Пущу серію й по них не лишиться в селі ані сліду. —

Відповідати йому на се не було вже часу. Іздець запримитивши поручникову стежу, завернув на місци й пігнав до своїх скорше вітру. Іздці кинулися до втечі! За їх приміром чета піхотинців.

— Гайдама-ци! — кричав один до другого, пересаджуючи рови. За ними летіли кличі стрільців, переразливе свистіння десятника й гомеричний сміх Ємзета.

Село було вільне.

* * *

Загальної радості не поділяла тільки одна Іванка.

— Ви чого сумні? — спитав її поручник сміючися. — Дивіть! Обійшлося й без стрілянини. —

— Чому? —

— Зі згляду на вас. —

— В очах Іванки показалися сльози. —

— Поручник остовпів. —

— Що це з вами? — спитав невимовно змішаний. — Кажіть. —

— Я; я хотіла щоби війна була! — прошептала з докором. — Чого я їхала сюди!

Поручник лиш руками сплеснув.

IV.

Другого дня досвіта, тим самим шляхом повів Ємзет на Голе Равське цілий курінь. Стацію заатакував зі заду й при допомозі, маскованого фронтального наступу жандармерії Близнюка здобув її за годину, від сторони Думів.

Оскар Бжезіна

Час

Діпи, що ми, їх садили для улів наших друзів, в німому захваті ставлені нами на твою славу храми, руки, що часом життя тремтіли в праці і тузі, давно вже на шляху мільйонів столочені людьми. — Зорі, які ми в коханню і тузі найкраще назвали, сьогодні сяють інакшим ритмом і світлом, ніж знаємо їх ми.

* * *

Одчинилися в тебе у тайношах свіжі блакити — коханки, сонце днів твоїх тінню підходить з иньшого боку до піль, неначе норці з моря твого на віків дарабах новії виринули ранки, на інших луках пахнуть сьогодні; марунка і ситник, кминок, квіт [полинових зіль.

Містична осінь в промінів чашу вливає смуток і тугу, найтяжші із усіх похміль.

* * *

А ми все ждем, як чекали завсіди, побожно і згідно: бачимо тисяч земель, які виринають з огнистої купелі пар, сонця, що як коханці в тузі за ними палають і бліднуть, як із сердець їх зболілих пливе кривавий, оголомшуючий вар. Омлілі, від віків чекаємо на твій таємний усміх, на білі блиски, хмарин лелії, які плекає твоя вічна яр.

* * *

Обіч нас блиснув твій знак: це-ж військо нашого роду, по перемозі, в заході сяйві, як би ось встало від своїх огнів, — небо все в золоті й крові, неначе відблиск зрілого плоду, що ріс далеко в самотній горячці від віків...

На досвітній стежці — немов ожерелля, що їх у їзді розгубили [княгині,

магічний блиск роси слез ночий геть замиготів.

* * *

Земля, вже визволена, згасла... Ми бачимо в безсмертному відчаю з містичних берегів, як далі прудко пливе твоя слава, на все те [глуха.

У чорні луки мостів, що гнуться над вічністю без краю,
пливуть усе кращі світи зі знаками барвистих огнів, як дуга...
Алеж як зерна піску в пересипнім годиннику, — зорі:
їх знову і знову ворухить волі твоєї мовчання, їх доля й вага.

* * *

Оголошені слави твоєї безсмертям, ми чекаємо тихо і тужно
на усміх помирнення свого, на вже останний день,
на прохолоду розпалених мрій, щоб ти розпалився у сяйві потужно,
на загин звязків містичних, на пущення кари зі жмень...
А наші слези, вічні дощі, падуть в серця живії,
огнями туги горять і лунають любовю в риданнях їх пісень...

Переклав з чеської мови
сотник Остап Луцький

Один Чотири.

Із записника гарматчика

Вже цілий тиждень ішов у Львові вуличний крісовий і скорострільний бій, але без акомпаніменту гармат.

Наше начальне командування передбачуючи завзяті й довгі боротьби вже заздалегідь побажало скріпити артилерією малу пішу залогу. В тій цілі вислано дня 2 падолиста малу експедицію до недалекого села-Сокільник. Там по несправдженім слухам мали бути гармати, упряж і стрільна. Та вже на стрийській рогачці виправа загрязла — наткнувшись на ворожу лінію. Полудневі окраїни города були для нас утрачені.

Минув тиждень. Ані ми, ані ворог не витягав на позицію гармат. Одні й другі були заняті закріпленням пішого фронту в середині міста.

Дня 6. падолиста привезено до Львова з недалекого села Підборець, першу гармату і уставлено на подвір'ю казарми 15 п. п. Її притягнуто селян-

ськими кониками. Послуги ані старшин ані коний не було.

Тимчасом ставало чим раз яснійше, що без артилерійської підготовки — дальша акція буде безвиглядна. Головно треба було перешкодити противникови в строєнню броневих поїздів і авт, та здемолювати головні точки опору.

»Пане четар« — сказав полковник К. — »вас назначаю командантом першої української батареї. На подвір'ю стоїть гармата. Підшукати старшин, послугу й найдальше завтра рано станути в позицію до бою. В найближчих днях подбаєте, щоби з одної пушки зробилась ціла батарея! До діла!«

Нещастя хотіло, що у Львові до перевороту не було ніякої австрійської запасної гарматної частини, з якої можна було взяти вишколеного гарматчика. Першого дня вдалося командантови зібрати 3 однорічних і двох пушкарів, які

стали основою першої галицької батареї. Гармату витягнуто ще тої самої ночі в позицію, та привезено пригоршу муніції. Це була гарна, нова 10 см. гавбца Сходи найновішого моделю. Все готово... Другого дня ранком із княжого, високого замку ревнув бог війни... гармата

Артилерія бе!... Нашал!

Посипалось поживкле листя... Гадючий сик невидимого пітона — стрільна, перерізав морозний воздух осіннього ранку... Мертва тиша! Жажнувся город, жахнулись ці, що стояли біля диміючої

»Слава Тобі Господи! Артилерія бе!! Наша!!«

Так, наша артилерія! Перша Українська, галицька батарея сказала своє тверде слово. Ми мали вже свою традицію у власній піхоті, кінноті і піонірах (У. С. С.) — »нашої« батареї ще не було. Вона родилася і зродилася собі на славу — народова на гордість — народилася в цей пам'ятний день морозної осені. Здається мені, що ворожіння першого гарматного стрілу в часі Визвольної Війни — осталося у всіх ясним спо-

Старшини станіславівського гарматного полка

спіжевої паші, бога війни. Він виїхав на криваве побоєвище. Грізний воркіт його гніву згубився в порожньому лабіринті вулиць. За залізничними майстернями, де ворог кував сталеві плити бронепотяга, шрапнель закурив свою сигарку.

»Криє!! 200 більше! Огонь!«

»Огонь! Пішов!«

Рев... Пітон... Сигарка!

За углом камениці схована стійка, старий згорблений дядько лянштурмак, положив на собі знамя хреста...

мином. Вже років три минає...стільки слави, стільки невдач, стільки подвигів, стільки жертв... принесли ми тобі, спіжева машино... Та проте думка з любов'ю лине до твого першого співу.

Цей перший стріл зробив дуже багато! Відразу зчезла утом, страдальця піхотинця. В його умучених очах блиснув радісний промінчик надії. Він почув за спиною силу. Його серце кріпшало, надіялося на... перемогу. Зросло заінтересування фрон-

том. Зі всіх сторін зачали напливати вимагання... Там знищити казарму, там барикаду, там окопи, там ворожий поїзд і. т. д.

Очевидно багато таких вимог було абсурдом, та все таки треба було усім по змозі помочі. Маленька послуга, зложена із 5 чоловіка тягала руками цілий день гармату по високім замку, стріляючи на бажані через командування точки. Успіх цього дня був безперечно дуже гарний, передусім гарматня пальба дуже пригнобила ворога, а нашого стрільця піднесла на дусі.

Польські часописи писали опісля, що робітники відважилися під обстрілом строїти бронепоїзд. В двох точках стручено ворожі скоростріли з вежевих гнізд. Третього дня прийшли 2, а опісля еще 3 гавбіци без людей і коний. Шість пушок для зложення батареї знайшлося. Треба було подбати за решту.

Безсумнівно у Львові було по магазинах багацько всілякого гарматного матеріялу. Та начальне командування цього або не знало, або знаючи не могло цим майном доцільно орудувати. Тут у пригоді станули старші кадрові підстаршини, які радо давали відповідні інформації. Завдяки підстаршинам С. і Ш. вдалося дуже скоро виєквіпувати батарею в коні, упряж, вози й технічне приладдя. Вони відшукали повні державнісклади, котрих стало би не то для батареї, а для цілих полків. Та найтяще було зложити послугу до гармат. Вправді напливали охотники, але дуже слабо, або мало вишколені. — Не оставало нічого иншого як заповнити люки добровольцями з піхоти. Між прочими багато УСС. ста-

ралось попасти в батарею без відома своїх командантів.

Ворог досить довго не показував своєї артилерії, щойно десь 10, або 11. падолиста впровадив у б й одну пушку, мабуть кінно-гірську, російського моделю. Цею гарматкою острілював будинок намісництва, де радила Нац. Рада, та замкову батарею. Одначе вже по п'ятім стрілі гармату замічено в отвертій позиції, на гицлівській горі. По короткім, а нагальнім двою знищила її наша замкова батарея. Незражений цим противник станув другою пушкою, також в отвертій позиції в святоюрськім саді. Але й тут не видержав довго. Вже сама чисельна перевага наших пушок зіпхнула його зі становища. Від цієї хвилі Поляки не важилися вже більше ставати в отверту позицію. — Ставали в маску, або в закрите становище, міняючи часто свої місця. Це утруднювало не лишень винайдення й розбиття його (ввиду лихої розвідки) але й шкодило нам. Із закритого становища легко було ворогови знищити нас. Через те, мали ми значні втрати. Вже в перших днях було 4 ранених, та проте мусіли ми видержати на становищі. Цего вимагало напруження на фронті, та конечність вистрілу на всі сторони. А таке становище у Львові давала лишень Цитаделя й Замок.

В другім тижні боротьби за столицю артилерія наша зістала значно скріплена. Одну батарею (2—10 цм. гавбіци) під командою хор. М. уставлено в районі гори Яцка з метою боронення лівого нашого крила.

На Цитаделю вислано батарею канон (2) під ком. пор. К. з метою оборони цього об'єкту з близька. Окрім цього первістну гавбічну

замкову батарею (чет. П.) розділено в останньому моменті на дві.

На замку осталося всього дві пушки, а інші 4 витягнуто в позицію на Личаків, біля залізничного двірця з вистрілом на південь і захід. Разом перед критичним днем 21. листопада було у Львові 10 гармат (8 гавбіц + 2 канони) всі вони були привезені з провінції, головно зі Стрия й Станиславова.

Ворожі сили були не менші. Скільки саме гармат було в розпорядженні Поляків годі було перевірити, головно через певну нашу розвідку, та через те, що ворог часто міняв свої становища. В кожному разі дня 21. листопада стріляло три окремі батареї не рахуючи поодинокі порозміщуваних пушок. Одна ворожа батарея (10 цм. гавбіц) стояла в ліску на Янівським з метою обстрілу наших батарей, та інших об'єктів (Цитаделя, Личак. дворець). Дві інші легкі батареї на крилах фронту супроводжували слабим вогнем атаку ворожої піхоти.

* * *

21. листопада, останній день нашого побуту у Львові, був для артилерії дуже тяжкий, це був день дуже болючих втрат. Ранком цього дня після нещасного «перемир'я», повели Поляки наступ великими, щойно зі заходу привезеними силами. В центрі йшла енергична демонстрація (Цитаделя) крила, рушив ворог до атаки з метою оточення.

В центрі й на правому крилі, наші війська відперли всі атаки переважаючих ворожих сил...

На лівім крилі, де не було ніяких резерв, йшло нам дуже зле, фронт захитався й розсипався. Нагальним наскоком опанував

ворог гору Яцка й Личаків, забираючи легко без більшого бою дві наші батареї.

Батерія Цитаделі занята відбиванням ворожого наступу — на проломаний фронт не могла звернути належної уваги. Осталося замкова батарея, яка звернула туди свій огонь... та не надовго.

Ad hoc уставлена ворогом янівська батарея, кинулася цілою форсою огня, на зовсім отверто стоячі дві пушки. Прийшло боротися на дві сторони. Одна пушка «барабанила» в Стрийський парк а друга відзивалася ворожій батареї на Янівським передмістю. Та ясно було, що дуже скоро мусить улячи перемози 4-ох гармат. Вже перших 5 хвилинах стрільби ми мали убитого й 3 ранених. — Значить утратили 50% послуги. Цілий день оставалася батарея під строгим контролем і обстрілом так, що немислиме було не то стріляти з позиції, але навіть годі було витягнути пушки із становищ, годі було змінити місце.

Ми осталися так до вечора тимчасом ворог замикав нас у пастку. Нам осталося лишень одна пільна дорога в запілля, дорога через Знесіння-Кривичі-Лисиничі.

Начальне командування зарядило відворот. Він мав відбутися нічю з 21. на 22. листопада. Батерія Цитаделі вийшла о півночі зі становищ і подалася до сходу, та не знаючи добре дороги заблудила на узгір'ях Кайзервальду. Вскорі настав ранок, а вона не вийшла ще на дорогу із глибоких вертепів. Ворожі стежі йшли по пятах. Не маючи другого виходу, командант приказав висадити пушки у воздух. Лиш коні і люди вирвалися з обій-

мів ворожого перстень. Ціло вийшла лишень замкова батарея, яка скоро витягнула свої гармати із загрожених становищ. Скотивши гармати в низ коло Кисельки, вона тихо пе-

рейшла попри ворожі стежі коло Знесіння й вийшла до Лисинич. Ця батарея стала далі основою гарматного полку ч. 1. при групі схід, а опісля полку ч. 4. при 4 золочівській бригаді.

Вона перша...

Вічній Памяти незабутнього Товариша хорунжого У. С. С. Петра Гайворонського.

(Згинув дня 15. цвітня 1919 р. в наступі на Чортівській Скалі коло Львова).

Настав чудовий, весняний день. Половина цвітня. Вівторок Великого Тижня — перед святом Воскресення.

Сходило величаве Сонце й кидало золоті проміння на ряди окопів, обмотаних дротами, на сталеві дула крісів, що були звернені на Князівське Місто, де панував воріг.

Чета дрімала. Набирала сил до нового наступу. Ось-ось мав надійти приказ. Ждав його власне молоденький хорунжий, командант чети. Він один не спав усю ніч. Сторожив аж до рана, до сходу Сонця. На нім же вся відвічальність за людей.

Сходило Сонце — він зустрічав його з усміхом і роями думок. Будилися вони в ньому за кожним сходом Сонця а відносилися й до минулого й до теперішнього та до майбутнього.

Його Народ, що недавно по віковій неволі скинув зі себе

кайдани, та став господарем на власній землі, провадив кроваву боротьбу з напасним ворогом, що позіхав на його землю. Ось воріг відібрав від них столицю народної держави, їх гордощі й славу, Князівське Місто. Вже шестий місяць облягають його, вже шестий місяць ллється кров молодецька й падають народні герої, а Місто ще не здобуте. І з його чети впало чимало. І його це кожної хвилі жде. Чи приготований він на це — на смерть за волю народа?...

Будяться в ньому що раз то нові думи, одна другу здоганяє. Ось іде Великдень. Велике свято, яке його Народ так велично обходить. Чи буде це свято щасливе для його Народу?...

Великдень! Скільки молодечих споминів лучиться в нього з тим святом. Бачить себе малим хлопцем — він тепер має дев'ятьнайцять літ — як гуляє на

цвинтарі з товаришами зі свого села. Бачить себе старшим, як приїжджає зі школи на свята. Тішаться ним родичі...

І ще один неясний спомин великодний... Вона... Його мила Його перша любов.

— Читає пораз десятий її лист... »Чи приїдеш на Великдень? Може дадуть відпустку. Адже ти від пів року на фронті«...

— Товаришу хорунжий, їдьте на відпустку.

— Ні, пане сотник, не поїду. Чую, що буде нас треба — як найбільше.

Зі всіх думок вибилася одна на перше місце... Воля рідного народа... Про неї він мрів з малку і на шкільній лавці. І не забував про неї ні коло рідної матері, ні при боці милої. Не диво,

Хор. Петро Гайворонський згинув на Чортівській Скалі

Може приїду... може дістану відпустку...

І хотів просити о відпустку. Та коли побачив, що боротьба з ворогом стає чим раз завятіша, воріг свіжими силами наступає й старається відсунути їх чим раз далі від Міста, — усвідомив собі, що це не можливе. Не вільно тепер нікому брати відпустки. Тут рішається важна справа, доля міліонів.

Можна на пізнійше відложити побачення з братом, родиною, з нею...

що вона перемогла — й він лишився, готовий на все.

* * *

— Пане хорунжий, починається!

— Чую. Нині буде не аби що. Та будемо держатися.

І держалися. Їм не першина. Вони були й на Маківці, й під Болеховом, і під Семиківцями... Боролися всюди завзято — а тут ще завятіще. Воріг наступав здвоєними силами. Все що мав, поклав на вагу... Почалося правдиве пекло. Наші відбивалися

як могли. Та в кінці воріг переважаючою силою став їх заходити з боку. Ще трохи й булиби оточені.

— Мусимо пробиватися крізь них протинаступом, інакше всіх нас зловлять. Підем! Вперед!

Останні зусилля, очайдушний зрив... Хрунжий на переді... Кілька хвилин рукопашної боротьби і тиша. Що сталося?

Наші пробилися і загрозили тим, що нас брали з боку. Воріг втік. Тим разом ситуація вратована.

Збиралися всі до купи й чистили себе. Не стало команданта. Шукають... Ось він — лежить на самім переді горілиць. Раний? Так — смертельно. Обступили його. Погасаючим зором дивиться на Сонце, що зійшло й тріумфально підносилося в гору.

— Доле, дай, щоби моя смерть була для мого Народу сходячим Сонцем Воскресення...

Так згинув Молодий Борець.

УСС. Юра Шкрумеляк

Штаб «Групи Схід» (пізніша 1. Бригада УСС.)

Гриць Голіян

За вірність

(з недавньої минувшини)

Олені Баранчисі не велося з дітьми, та то так, як би її хто вік. Родить сина — поховає, родить доньку — поховає. Тільки один — однісенький раз помилував її Пан Біг. Привела Олена на світ Павлуня, здорового й повного, як пампушок. Берегли дитину, старі як ока в голові; плекали, що дня в свіжу швабську сорочку вбирали; пильнували, аби де, боро-

ни Боже, його що не вкусило, аби не заплакало сердешне. Виріс Павлуньо на великого парубка Павла. Дуже раділи Олена й Стефан своїм одинаком. Та не довго. Захотілося цісарям воювати, зробили мобілізацію й одного з перших в селі забрали Павла Баранця. Молодий парубчак ішов з охотою разом з многими другими краями, добувати слави для свого народу.

Не з таким легким серцем мирилися зі спіткавшим їх нещастям Павлові родичі. Бувало цілу ніч ока не прижмурять, а лише посідають на печі й радяться, чи не зробити би просьбу, може би сина пустили до дому, бо нема кому коло ґрунту ходити; сумували й хіба одним плачем себе розраджували, бо, як вмовляла в себе Олена, як їдь вийде слезою з серця, то трохи лекше чоловікови стає. Згодом перший нуд перейшов. Настав другий. Перед тим обоє говорили: «Гей, гей милий Боже, як то нині є! Наважилися лихі люди на мого Павла, та й свого мусять доконтати!»

А потім мовили:

»Та най там! що другим то й йому, — коби лише ще хоч один раз побачити його на власні очі.«

Що дня рано, як тільки Стефан встав з постелі, Олена його висилала в село:

»Йди, Стефанцю, — може де-що розвідаєш за Павла, може лист є. Питай, випитуй, бо як будеш сидіти в хаті, то нічого не довідаєшся.«

Стефан ходив, дивився, вояків розпитував, що переходили через село, — чи не чули вони що про Павла, або чи не виділи його де.

»Ні, не виділи, ні, не чули« — відповідали всі. »Йди, Стефане, до міста. Там є чимало війська, — може там де розпитаєш, де наш Павло« — просила Олена.

»Не піду, бо боюся, щоби не заарештували« — відмовлявся Стефан — »хіба ти не чула, що якось раз сам заступець, як віз з села хліб для армії, — ти сама дала була бохонець — то через цілу дорогу мовив »Помилуй мя Боже...« — так був настрашився, коли побачив, як би-ли заарештованих хлопів.«

Та Олена була вперта. Вона не далася переконати, що нині, мовляв, війна — небезпечно показуватися цивільови межи військом. Видно, на серці старої матери безмежна туга залягла за сином.

Одного дня йшли люди до міста на торг. Випхала Олена й Стефана. В компанії (товаристві) зі старшими господарями зайшов він якось скоро до повіту, купив тільки йно посолити бульбу й капусту, а решту часу — цілого пів дня стратив на відшукування сина.

Війська до міста наїхало, як трави-зілля. Дивився Стефан між пішими, чи де не покажеся його Павло; бачив цілі міліони тих на конях з червоними й сивими пантальонами; видів канони; переходили гонведи; йшли такі, що вміли добре говорити, а були й такі, що йно шварготали межи собою, — але нігде не було між ними Павла. Насторожував Стефан вуха — слухав, чи не заговорить хто по християнськи, щоби можна було до нього приступити й спитати за сина. Найшов такого, але щож? Коли Стефан соромливо запитав: »Чи не виділи ви, пане жовняре, або чи не чули ви що за мого Павла, а зовеся він так як я -- Баранець,« — то жовняр байдужо відповів: не знаю. »Що я зроблю?!« — жалувався Стефан. — »Олена не дасть віри, що я ходив, шукав і випитував, але не міг нігде його знайти. Впрочім, хіба тут можна так сміло когонебудь питати, як дома, коли усі такі чомусь сердиті, — й одного нема такого веселого, як мій Павло.«

Засмучений Стефан пустився вже йти до дому з своїми людьми — Онофром і Петром. Але за містом побачив він дуже

богато обозу, який саранчею обліг поля й луги.

»Ходім, подивімся« — вабив Стефан товаришів подорожі — най Олена знає, що я всюди зазираю.« Пішли. Кидали очима на всі боки, але нігде не видно було Павла. Тільки служба ходила поміж возами з наїженими рушницями. Один з цих наїжених затримав усіх трох і остро накричав на них; два другі обступили їх і казали вертатися назад до міста.

Надармо Стефан показував топку соли, що ніс під пахою:

Санітарний потяг в часі боїв під Львовом зимою 1918 р.

»Дивіться, добрі пани, та я нічого — я тільки сіль купив до дому.«

А Онофер розперезався і дрозжачим голосом просив:

»Пане, шукайте де хочете, я не сховаю ані »ліворвера,« ані одного патрона я не сховаю.« Нічого не помагало. Німаки їх не слухали, бо не розуміли їхньої мови. Один чорний, вусатий обернув рушницю й прикладом штовхнув Стефана в груди так сильно, що сей захитався, пав на гостинець і першими каплями

крови скропив білий порошок на ньому. Вояки запровадили усіх до одної камениці, де товпилося багато ще таких, як і вони »перелапаних.«

Стефан зі страху не знав, що з ним діється: чи він стоїть в пеклі у горячому полумінні, чи висить в воздуху далеко від світа й людей, готовий кожної хвили злетіти у бездонну пропасть. Часом приходив до себе й тоді зиркав він через вікно й глядів на високий поверховий будинок, знаний йому від давен давна — ще від того часу, як

вони з Оленою побралися. Це був »штайрайт.« Там кожного року в осени носив Стефан податок на державу, на цісаря, на кріпости й на військо; він низько кланявся пана м, а пани усміхалися й випитували його про здоровля — знаний був їм Стефан добре. »Як би то тепер нам здався цей пан« — міркував собі Стефан — я би його запитав: »пане, чи я винен їм що? Я ж да-

вав що року податок на військо, на мундури, на муніцію, я »рихтально« служив »свому цісарови — а вони мене...«

Не діждався Стефан свого пана — ізбавителя. Скоро прийшли інші озброєні вояки, забрали всіх трох разом, запровадили до широкої салі, де за столиком сиділи самі офіцери з блискучими звідочками. Оден з золотим квітком подивився на папери й запитав!

»Зінд зі русен?«

Стефан, Петро й Онофер заворушилися, бо не знали, як говорити. Почали шептати між собою:

»Говоріть ви, Петре« — шепнув потихоньку Стефан Петрови.

»Ні, говоріть ви, бо ви всьому винні«. — Відштовхуючи Стефана від себе ліктем руки, казав Петро.

»Зінд зі русен?« — вдруге з натиском повторив майор.

»Та говоріть!« — напивав Онофер на Стефана. »А я — русин!« — нерішучо відозвався Стефан і впилив очі на строге обличчя судді; зараз ще додав: »Ми всі три русини« — і обвів руками в бік себе.

Майор почав щось шварготати, й то так скоро обертав язиком, що аж усі офіцери на нього повитріщували очі.

»Хрестімся!« — шепнув Стефан. — »Най знають, що ми не чужі, а свої, що ми податки...

»Во ім'я Отця і Сина...« — почали усі разом нерівним голосом, але не докінчили.

Майор махнув рукою, щось гаркнув до вояків і за чверть години ходу з ескортою Стефан, Петро й Онофер побачили перед собою білі камінні й деревляні хрести...

Ждала Олена один день на Стефана — нема, ждала другий

— нема. Нема тай нема. Ходила вона, як обварена. Не зіла, не випила, як люди, бо на гадці вже не тільки Павло, але ще й Стефан. Люди ріжне Олені оповідали: то казали, що Стефана забрали до форшпану, то заарештували, то знов інші балакали, що він мав сісти на колію й поїхати до сина...

Олена вірила й невірила цьому, бо щож мала робити? Ціла копа злиднів звалилася на її голову. Чи встане рано, чи лядеться до супочинку — а який це супочинок! — усе на гадці син і чоловік. До чого не візьметься, всьо вилітає її з рук. Часом стане на середині хати й довго дивиться в одно місце та не знає, чи скорше варити собі їсти, чи ранійше упоратися коло худоби. Вже й Москалі, з чим прийшли з тим пішли, а про Стефана й Павла й чутки нема.

Аж раз якось приносить післанець лист від Павла, в котрім син поздоровляє неньку й батька й просить не журитися, бо він уже одержав медалью за хоробрість і вірність.

Олена дуже врадувалася, що знайшла вже одного й цілувала чорні букви письма, з сльозами заголосила:

»А деж ти, Стефанцю? »Де твої менталі за твою вірність?«

Дмитро Волохатюк
Цигани пов. Борщів.

Наша доля!

Кажуть люди, що мир буде,
А мира немає.
А тимчасом голод лютий
В вічі зазирає.
Заглядає голод лютий
В хатину темненьку,
А в хатині сидить мати
І діти дрібненькі.
— Мамо, хліба! — плачуть діти,

Ручки простягають.
А нещасну мамусеньку
Сльози обливають.
Як згадає недавнї
Молодії літа,
Як робила — гарувала,
Й хтілось жить на світі
Із любово дружиною
Межи діточками,

Та потіхи надіючись
 Як росли з літами.
 Та недоля, тяжке лихо
 Народне не спало!
 Минулося тихе щастя,
 На віки пропало!
 Пішов тато в Італію,
 „Край“ обороняти,
 Пішов же він за „вітчину“
 Кривцю проливати.
 Ой поїхав в далекую
 Чужу чужиницю,
 Та й впав же він в чистім полі
 У чужій землиці.
 Не дзвонили йому дзвони,
 Дячки не співали,
 А шрапнелі та гранати

Віку доживати,
 Та прийдеться з діточками
 З голоду вмирати.
 Гей погинем із голоду
 Та й закостенієм
 В зиму люту від морозу!
 Щож ми бідні вдієм!?
 Нема вже нам розрадоньки
 Та й немає ліку.
 Пропалиж ми нещасливі,
 Пропали на віки!
 Плаче мати нещаслива
 Ревними сльозами,
 Плачуть діти голодні,
 Туляться до мами.
 — Коли татко повернеться.
 Із війни, матусю? —

Гурток перших полонених в Домбю.

Біле тіло рвали.
 Сина взяли молодого,
 В рекрути завдали,
 Та й на різню кривавую
 В Сербію пігнали.
 Ой пише він лист дрібненький
 Із війни до дому:
 Вже я, мати рідненькая,
 Нездібний нікому.
 Праву ручку відірвало,
 Ліву ногу втято;
 Тепер же ми, мамусенько,
 Будем погибати!
 — Будем, синку, погибати,
 Нікому робити,
 На каліку та на діти
 Хліба заробити.
 Я гадала хоч при тобі

Питається одно собі.
 А друге: — Матусю!
 А я чула, що мир буде,
 Люди говорили,
 І всі вернуться до дому
 До дому — родини.
 Тільки татко не вернуться
 До дому ніколи,
 Та й Івась наш вже не зможе
 Робитоньки в поли.
 Чи то правда всьо — матусю? —
 Питає дитина,
 І на маму поглядає
 Щирими очима.
 А матуся похилилась
 Над дітьми малими
 І горячими сльозами
 Плакала над ними. 28. IX. 1917.

Кара

(Копія з життя)

Звався Ільком. Прозивали його Гулою. — Ростом високий, найвищий в селі. Плечі, як двері, широкі. Голова велика — мов макітра. Скудовчені клапті грубого, ясного волосся потрясалися на широкому чолі. Сягали аж до грубих насуплених брів. Черти бронзового лиця грубі, брусоваті. Короткий, до гори задертий ніс був виразом влізливої, зачіпної вдачі. Із великих ясно-сірих очей пробивалася моторошна непевність.

Як риба без води, кертиця без землі, а дерево без коріння — так Ілько не міг жити без горівки, крадіж і бійки. — Горівку пив як качка воду. Крав, — бо така вже була його натура. Зрештою дуже не любив, коли інші щось мали, чого в него не було. А бив кого попало — таки так собі, з привички.

Як щось до нього приступило — то мусів з кимсь вишукати собі зачіпку. Інакше не міг собі місця знайти.

Часті арешти не помагали. А що був найсильнішим в селі — всі боялися його, оминали. Тільки вона ні.

А була вона низенька, худенька, з дрібним гарним личком дівчина. Лілюсею звалася. — Від дитячих літ любилися. Ходив до неї. І... виходив сина. — По війську оженився з Лілюсею.

Жили в згоді. Вона занята була малим господарством. Він майже ніколи нічого не робив. В день пив в коршмі. Вечером спроваджував собі до дому товаришів. До пізної ночі продовжували денне заняття. Лілюська пироги їм варила. По вечері розбивав на її голові миску або горнець. А коли не вдовольнявся тим, доповняв

своїми тяжкими — мов молоти — кулаками. Решту ночі посвячував легенькому промислови.

Вона не плакала ніколи. Не жалілася нікому...

Іньшого родинного співжиття не представляла собі.

— Хлоп мусить бабу бити. На то вона баба — а він хлоп. З таким легейдою, що не бив би її, не могла б навіть жити. Була гордою на свого Леля. Його так всі боялися! Від такого хлопця не жаль і кари набрати.

Коли Лельо довго не приходив до дому — їсти йому до коршми носила. А коли часом вертав з коршми з полупаною, покровавленою головою, вона старанно обмивала кров; рани затикала мякушкою хліба і... плакала. Не з жалю, а зі злости й встиду, що її Лельо-хлоп на ціле село — дався набити. Він виливав свою злість на ній. Тоді бив її найбільше. Аж до омління. Вона не боронилася. Знала, що він скорше не заспокоїться; не піде спати.

Зрештою жили, як другі...

Аж вибухла війна. Ілько цілий день пив. На прощання побив Лілюську в останнє. І пішов...

Вона тужила за ним. Страх тужила! Очі від сліз не висихали.

Його довго не було. В неволю попав. — Господарила сама. Дороблювалася навіть. Сама собою ще живішою, меткійшою стала. Наче відмолодніла. Але тужити за Ільком не переставала. Неперпеливо його вичікувала. — Бодай так людей впевняла! — Люди не вірили в щирість її слів. А як що вірили — то сміялися з неї й дивувалися.

Аж раз жвава, метка Лілюся захоріла. Страшний »ревма-

тизм» напав її. Ломило кости й крижі, що й випростуватися не могла. Через два місяці з печі не зіснулася. Тільки йойкала, стогнала й нарікала на хворобу. Радили удатися до лікаря — не хотіла. Не вірила в докторів. По двох місяцях ревматизм нечаяно уступив. Лілюська злізла з печі; могла просто ходити. Була, як перед хворобою, жвавою, меткою, говірливою. Тільки блідість лиця вказувала на перебуте. Звісно! — наслідки терпінь острого ревматизму.

Два дні після її нечаяного виздоровлення побачила сусідська дівчина через пліт, що велика льоха Лілюськи винесла з кучі кавалок покровавленого мяса. А що була з природи — як всі дівчата — цікавою, заглянула в кучу. Знайшла там ще, посинілу дрібну ручку нечасно народженої дитини...

Пішла поголоска по селі: Ковальова Лілюська вже виздоровіла. Свій «ревматизм» дала свиням зісти.

На сміхи молодіжі та повні ненависти й погорди дотинки старших жінок, була байдужною. Робила коло господарства, як

давніше. Тільки про Ілька тепер менше згадувала.

Він вернувся... Зразу ніхто не важився йому оповідати про це. Хто би то гріх на душу брати хотів! Його добре знали! Кожний був певним, що він довідавшись про все, убіє її. — Але таки по часі довідався. Деж в селі може що скритися! Зрештою й гріхом булоб, колиб то безкарно уйшло їй — говорили старші жінчини.

З певним жахом дожидали сусіди смерті Лілюськи. Але ні. Минали тижні, а Ілько Лілюськи не вбив. Навіть пальцем її не торкнув. Люди не могли з дива вийти... В розмові відносно цього злочину махнув тільки байдужно рукою.

— Та що з того! Дурниці! Таж п'ять років не п'ять днів. Ніхто не святий. На війні ще не таке діялося. — Загудів голосом порожньої бочки й відвернувся...

А Лілюська сумувала. По ночах не спала. Мучилася. Сохла й ниділа. Вона так сердечно бажала бути покараною за свій проступок.

Кара не приходила. І це власне було для неї найбільшою карою...

Під тягарем її упала.

Тухолець

Мрія і дійсність

В тих бряскіт оружя, замовк лопіт крісів, занімів гук гармат. Не чути пісні боевої, ні приказів команди. Затихло все. Затихло... Та тільки на час. Бо не спинялись нам у половині дороги. Бо не складати на спочинок, не застромленого в цілі, прапора.

Наша ціль видна, а шлях нам знаний...

Тимчасом летять думки в недавнє минуле і приводять

перед очі картини перебутих днів, днів радості та смутку.

І знову видніють луни пожежу рідних сіл і городів. І знову несеться клекіт визвольної боротьби.

А на тлі того виринають мої поляглі друзі. Мої добрі, щирі, незабутні друзі.

Я кличу їх у свою самотню кімнату. Щоби прийшли, як то колись бувало та погуторили разом.

Ідуть...

Попереду всіх ступає Федько Черник. Той сам, що зі мною сидів разом у лавці, а потім кидав громом на гетьманів. Ста леві його очі світять безмежною силою волі та очайдушною відвагою. Новітній Богун. Один з тих, яких народ видає раз на століття для приміру й наслідування. Страшний ворог, великодушний побідник. Той, що сіяв смерть царським полчищам на Маківці, Лисоні, над Стрипою. Той, що боронив Серце України перед червоною язвою півночі. Той, що перший кинув прокляття на гетьмана Скоропадського за запродання України. Той, що поляг за святу справу на мотовилівських нивах.

А коло нього йде, так як коло нього згинув, тихий, а ставний лицар-Володимир Загаєвич. І того знає ворог України з його тяжкої правди. І той пройшов у кровавих боях цілий свій рідний край.

За ними підходить третій УСС, а потім київський С. С., Антін Зелений, стрункий, чорнявий хлопець, що все мені чогось пригадував Чарноту. І він знайшов свій гріб під Мотовилівкою, в часі повстання проти Гетьмана.

Далі за Зеленим слідкує цілий ряд моїх друзів поляглих:

І молоденький поручник Яримович Осип. Той, що під Конюхами своїми грудьми заставляв дорогу Росіянам і там згинув лицарською смертю.

»Там при окопах на долині
Лежить поручник молодий.
Йому потічком випливає
Червона кров з грудий...«

Співає про нього стрілецька пісня, яка не могла пустити в непамять смерті одного з найкращих старшин УСС.

І Ярослав Кузьмич і Юліан Соколовський і Каратницький і Максимішин, що полягли в триденнім бою за Лисоню коло Бережан.

І Северин Яремкевич, якого могила видніє в Соснові над Стрипою і Берегуляк, що похований у Вівсю. І Павлів та Гарасимович молоді, юні хлопці, що лягли під Болеховом.

Усі вони йдуть у мою хату. А ось підходить ще й Дзіковський Василь старий вояк і молодий письменник. Він щойно громадив у собі вражіння, щоб їх перетопити в своїй багатій душі й віддати народові до його духової скарбниці. Та не судилося. На вулицях города князя Льва

»Йшов до бою о півночі
Смерть закрила йому очі...«
Не знати навіть де могила...
Ще не кінець!...

Ідуть і замучені тифом на Великій Україні: Телішак Осип, Мойсейович Теофіль, Перфецький Александер, Дзюб'як, Нестайко Юліан, Нагайло Іван.

І померший Клим Василь і зарубаний більшовиками Гачкевич Осип. Той невстрашимий жовнір...

Приходять і сідають довкруги стола. Сідають так, як колись бувало сиділи.

Починають бесіду... Про минуле та про майбутнє. Згадуємо й зимові ночі на верхах Карпат і прекрасну весну на долах Галичини і кроваві вулиці Львова і безмежну долину наддніпрянських степів. Снуються спомини, як дим із хат. А всі вони нагадують нам нашу дружбу, вірну, незлобиву. Бо нігде так тісно не звязуються душі, як на полі бою, серед трудів і небезпек. Бо

нігде не пізнати так легко чоловіка, як у біді та в обличчю смерті.

За споминами і пісня, наша стрілецька пісня гомонить. Проста вона й невибаглива, як стрілецьке життя. Але зате щира, сердечна, бо має серце. Співаємо й про Червону Калину й про степи й про Кіш й про Черника

й про Яримовича й про Збруч річку й про широке село, що видно під горою.

Добре нам разом...

Прозябаючий день забирає мені дорогих гостей.

Зникає прекрасна мрія. Остає тверда дійсність, що наказує:

»Зголоситися в Posterunku Policji Państwowej!«

Герої

Найкрасші гинуть на війні! —
Слова поета із півночі.
Вони в найбільшому вогні
Глядять відважно смерті
[в очі.

Вони не скривлять, не втічуть
У найгрізнішому моменті.

І чистою стоїть їх путь —
Будова в сильнім фундаменті,
Вони герої без вінця.
Про них ніхто нічого не знає.
Не бачуть славного кінця,
Поет їм пісні не співає.

Лу. Лу.

Антін Дівнич

Під Бережанами

(Лисоня, пролом, похід вперед) (18. до 22. червня 1919.)

По проломі під Чортковом (6. червня 1919) рушив II-ий галицький корпус криловим маршем на північ та поміг I-ому корпусови зайняти Тернопіль. 17. червня звернувся на захід проти Бережан. та розвинувся так: Вільховець Потутори-Шибалин 3-а бережанська бригада в звязку на ліво з групою отамана Лесняка з III. корпусу. Шибалин і північ від него 7-а львівська бригада, далше на північ на Дунаїв бригада УСС.

Найтяжше завдання припало першому львівському полкові III з. бригади, бо мав наказ: »здобути Лисоню.«

Коли ми вийшли 18. червня з літатинського ліса над Потутори, стояло жарке червнєве полудне. На верхах високих горбів перед нашими очима мерехтіло соняшне марєво й зда-

валося — горби насмішкувато нам підморгують та кивають чубами. Очі всіх прикувала до себе вища понад усі гора, чорніюча на збочах безчисленними челюстями ям. Під верхом у неї, наче дико роззіяна шевелюра, сторчать обгорілі, мертві пні, з безлистими гілячками. З під верха як ряди білого намиста, збігають на нищі горби - окопи. — Мертва гора знімається стрімко з зеленої долини Синявки, повної осоки та сітнику, туди вється Синявка блакитною стрічечкою і додає картині цеї гори ще більш понурості. Над Синявкою і між вербами декілька злиденних хаток ліпнянок і землянки. Це село Жовнівка.

...Лисоня!

В кожно́го скоро забилося серце. Так, це той страшний велитень, що три роки тому

взад, впивався гарячою кровю Усусусів. Це він ще й тепер хоронить в себе кости тих героїв, що обороняли своєю слабю груддю рідний край. А тепер по їх грудях топчеться нахабна стопа наїздника... Велитень вже забув ці страшні змагання. Він прагне гарячої людської крови, хоче впитатися зойками смертельного бою. Він важко й жагучо дихає від нетерплячки, коли зачнеться смертельний герць, глядить на нас тисячами людських очей, готовить зливу смертоносного олова в наші груди.

На наші стежі сипнули ворожі скоростріли огнем із горба 348, славного з боїв 1916 р. Далековидом видно добре, становища скорострілів, та наші батареї ще не підїхали і скорострілів не можна було викурити з їх криївок...

Заобезпечені лягаємо спати.

* * *

Раненько далеко перед сходом сонця 19. червня будимося під скажений трахкіт скорострілів і крісів. Ревнули гармати. Це славний І. львівський курінь перейшов Синявку через потурський міст та напав з півдня на горб 348. Поляки бороняться завзято густим огнем з горба і з верха Лисоні, безнастанно бє ворожа артилерія, але курінь таки обсаджує горб... Лисоня вже з півдня загрожена.

Тимчасовий командант ІІ. львівського куріня четар Д. приготує з селянами на Синявці кладку під ворожим огнем і переправляє закрито 2 сотні під проводом хорунжого М. в бік Лисоні від східної сторони. Сотні виходять незамітно на горб 348. Одна з них там остається, а друга з хор. М. повзе східним збочем старими ровами під Ли-

соню. На скріплення горбови 348. приходить ще одна сотня ІІ. львівського куріня.

Поляки стежать за кожним рухом на цьому горбі і сиплять скорострільним вогнем з верха Лисоні. Їхні скоростріли встріляні знаменито на кожний закрут, котрим мусить перекрадатися наше скріплення. Ось на одному такому закруті не лежить чотири свіжі трупи необережних наших сіромахів... Ворожа артилерія не вгає та нашої не чути. Наші батареї розкинені на широкому фронті, а батареї сотника Зубрицького, що мала підпомагати наш наступ, не повелосся. Вона з розгоном виїхала на відкриту збіч гори над Жовнівкою і відразу попала під такий обстріл ворожої артилерії, що обслуга мусіла тікати від гармат, не то думати про витягнення їх на безпечне місце. На щастя на близьку віддаль перед гарматами був старий австрійський чи російський закіп й обслуга вскочила туди... Ворожа артилерія намагається розбити гармати. Летять з ревом стрільна, громом тріскають, рвуться люто викидаючи землю. Наші гармати стоять цілі. Гармаші наші не тратять духа. Одна гармата стоїть на кілька кроків від закопу. Коли ворожа артилерія змовкне, вискакує в той мент один з наших гарматчиків з рова... Закладає набій, потягнув — і сам вже в рові. Лунає вистріл, потім за горою гук стрільна. І знов на горб валиться злива виючого заліза... Так дробилася батарея цілий день. Аж слідуємого дня віддїчалася здорово... на гостинці...

Сотня хор. Мих. підлізла повзучи під самий верх Лисоні від східної сторони. Вона виразно бачить лиця ворогів як стріляють завзято. Хорунжий Мих. нака-

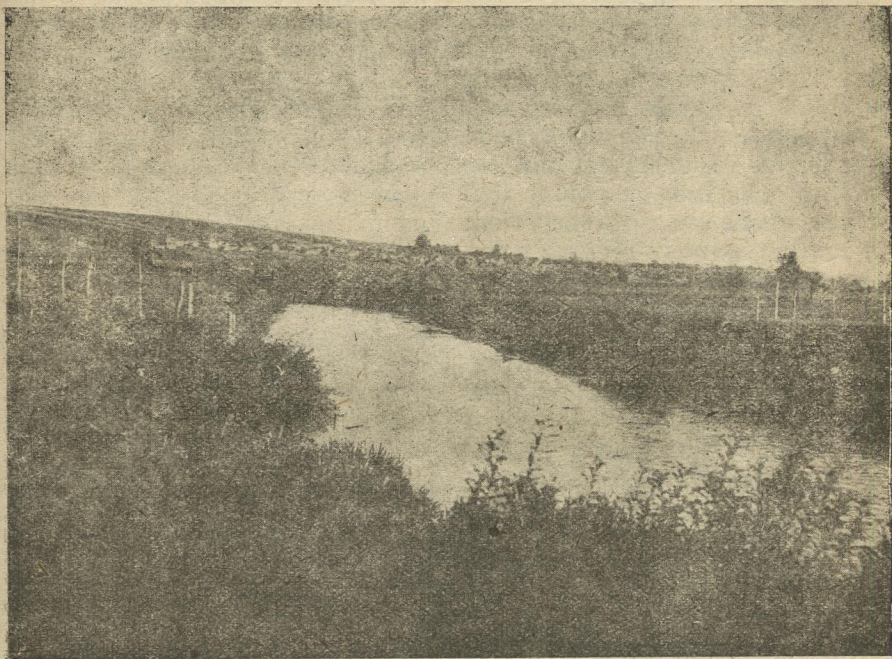
зав не стріляти, тільки чекати його наказу.

Між залогою Лисоні помагає високий старшина. Закритий від горба 348, звідки тільки сподівався ворога, вимахує палицею та щось вигукує. Сотня чує між вистрілами, що він кидає: голосно в напрямі горба 348 »Шлюсуй, кабане«.

Булавний Б. просить дозволу взяти на мушку.

патися з ровів, бічі закрученими закопами. І богацько попадає в руки наступаючим сотням... »Пане большевіку, даруй пан жице« — благають положені...

II. львівський та часть I. львівського куріня женуть за утікаючими аж поза бережанську стрільницю. Але скоро западає ніч, сотні трітять звязок між собою, з правого крила діста-

Золота Липа під Бережанами

З далека видно село Потутори, там де починається підніжжя гори Лисоні

Зложився раз, два, але хибив. За третім вистрілом старшина повалився. На горі счиняються крики, рух, суматоха.

»Гура« кидається сотня Мих. на верх гори. Як відгомін лунає грімке »гура« сотень з горба 348, що вже підсунулися ближче і з півдня йдуть до приступу.

Між ворогами паніка. Дехто пробує боронитися, але таки тут паде. Все обертається до втечі. Та до цього треба видра-

ють огонь. Мусять стати. — На право й ліво стоять наші бригади на місцях... А в місті — як ми потім довідалися — твориться пекло, покидають потяги, майно, муніцію — тікають хто куди може...

При вбитому на Лисоні старшині — як виявилось — Бережанцеві, капітанові Дунін-Вонсовичеві, командантові одного куріня 8. польського п. п., найдено гострі накази за всяку

ціну держати Лисоню, бо має надійти скріплення й зачнеться польський протинаступ...

Дарма благає команда I. львівського полку команду бригади, побоюючися польського протинаступу на Лисоні рано — о наступ бригад на право й ліво або о запас. В трівозі минає ніч з 19. на 20. червня. Куріні стоять на горбах на схід від стрільниці. Поляки підтягнули до своєї розстрільної дві гармати й бють безупинно по нашій змученій і голодній розстрільній картачами. А відворот для II. куріня ночью неможливий. За плечима спад повний прострашних ям із поржавілим заліззям, дротами, палями. Навіть в день треба йти дуже обережно, щоби не полетіти десь в глибоченну пропасть та на щось не настромитися. На випадок польського наступу значило для куріня згинутися або наступ відбити... А ту довів муніції слабкий. І нема що довозити. Стріляємо часто з австрійських крісів російськими набоями, що падають на 100 кроків перед стрільцем. — Над раном долучує на право на горі 23. курінь VII. львівської бригади.

20. червня минає в напружені під безнастанним обстрілом артилерії. А вечером польський протинаступ... й II. львівський курінь... пропав. За Синявку переходять через багно в брід тільки декілька перепуджених стрільців, що не вміють сказати, де ділися інші. — Горби над Синявкою обсаджено запасними скорострілами — 1 км. один скоростріл — і так перебуто ніч.

21. коло полудня починають поvoli сходитися сотні коло потуторського віядукта — мало хто бракує. Обходили всяко й таки втікли. Вислані на Ли-

соню стежі ствердили, що Поляки остали на своїх старих становищах і не обсаджували наших. Курінь обсаджує 21. вечером знову Лисоню, даючи знати командам і сусіднім групам про це, світляними ракетами.

На 22. рано був наказ загального наступу на Бережани.

Наші стежі не знаходять 22. раненько ворога на його становиських. Бригади рушають на Бережани й збираються коло залізничого двірця. Там стоїть великий поїзд із одностроями, харчами й муніцією. — II. львівський курінь йде забезпеченим маршем через Бережани. Місто наче вимерло. Хоч вже пізний ранок, нікого не видно на вулицях. Лише з поза вікон глядять на нас вимучені лиця — одні з радісним видом, другі з безсильними, злющими поглядами.

Курінь тихо без пісні, мов заражений мертвотою міста йде безлюдними вулицями. При переході коло ратуша чується голосне «слава» діточих голосів! З ратушевої вежі і з вікна, висувається та весело маєстатично розвивається на вітрі голубожовта хоругва.

Слава!... Слава!...

З півночі залунала на зустріч бадьора пісня. То куріні УСС. Вони здобули силою укріплену гору в Гиновичах, прорвали фронт Шумляни-Вербів-Нараїв, зайшли Бережани від півночі і рішили їх долю.

* * *

На обіді зійшлися куріні ріжних бригад. Зійшлися односільчане, сусіди, знакомі. Посипалися жарти, задзвенів сміх. Кожний оповідає на взаводи. Цей був на стежі й перехитрив ворога, той блудив між них серед ночі удаючи що він «свій».

щасливо утік. Гурти слідять за кожним словом, кожним рухом оповідачів, піддають жару, кепкують. Та скоро перестають і збиваються в велику купу коло УСС. Цей оповідає, як його сотня під проводом пор. В. відбивши від решти сотень УСС, вийшла раннім сумерком на гостинець Бережани-Рогатин, одиноку дорогу, що оставала ще Полякам до відвороту. Сотня була в силі 150 крісів і два скоростріли. Обсадивши край ліса здовж гостинця вийшов поручник Б. оглянути дорогою. З Бережан надійшло два ворожі куріні. Певний, що це йдуть наші, крикнув поручник до перших чвірок що наближалися.

»Що за сотня?»

»Цо, цо? Цо он гада?» посилалися перелякані оклики.

»Стріляти!» — гукнув поручник і одним скоком був вже у лісі коло своїх.

Сотня сипнула огнем. Передний курінь змішався в клубок живих тіл. Крики, прикази, зойки. Сотні сіяла смерть. Курінь хитнувся назад, лишаючи на місці купу вбитих і ранених. Та другий ворожий курінь розвинувся до наступу. Сотня му-

сіла податися та освободити ворогові дорогу. Якби ще так бодай одна сотня... або хоч кілька лент набоїв до скоростріла, ані нога не вийшлаб...

Скінчився обід. Наказ »збірка« і куріні, якби не чули умучення рушили дальше в погонню за ворогом.

Полк за полком відпливає на захід. Пливе жива струя кольон в золотому соняшному сьайві між золотими ланами, заливаючися піснею. Стугонить земля під дружнім ударом тисячів ніг, кінських копит та гарматніх коліс.

Тишина... Тільки стовп куряви значить їх доріженьку. Вітрець доносить окрушини пісень...

Машерують козаченьки

Бо такий приказ впав, гей, гей..

Нема в світі кращих хлопців
Над Січових добровольців..

Іде - ідевійськокрізь широке поле...
Куда вони йдуть, там бори гудуть,

Попереду своїх воріженьків обла-
вою пруть...

Ген високо над усім, наче привіт борцям на кривавий шлях, плаває та весело лопотить в золотому сьайві під згуки пісні — насаджений діточими руками голубо-жовтий прапор.

Ужгород, 26. серпня 1921.

Наша кіннота

То не велике військове надбання організації УСС. від 1914 р. аж до розвалу Австрії, перебране від »мудрого Німця« та перелицьоване з австр. німецького шаблону в нашу форму, дало змогу витворити певний осібний тип українського вояка У. С. С. матерника пізніших київських С. Ссів. та галицького стрільця.

Та хоч, які вузкі були ці рамці стр. організації — кригу переломлено: Відновлено традицію нашого минулого і утворено за-

вязки на сподівану армію. Своя термінологія, своя зверхна військова форма, це ще оден етап більше, до зверхньої форми нашої державности, до поширення політичного світогляду в самостійницьких змаганнях: Рідна Армія!

Це найкраще зрозуміли хитрі вороги. Усі наші заходи за поширенням стрілецької організації почавши від 1914 за старанням противників кінчалися все то новими обмеженнями, аж дійшло

до т. зв. Легіону в силі курія вишколу та запасної сотні-коша.

І за той недовгий час свого існування, мала горстка стрільців видала з себе аж надто богато того доробку.

В нас була тільки своя піхота та її помічні відділи. Кіннота зникла в початках, про артилерію тільки мріялося. І даром, були сподівання, навіть високопоставлені особи тодішньої Австрії (Вишиваний) вертали з черед дверей з нічим, бо інтриганська робота та доноси сусідів... звичайно рішали.

Історія нашої кінноти, починається ще з кінця 1914 р. Стрільці належали тоді до ославленого корпусу Гофмана.

В часі карпатських боїв велася головню партизантка і стрільці вславилися своїми партизанськими відділами головню як розвідчики (патрулі). При тому корпусі командував кінним загоном мадярський сотник Фаркаш. Його загін складався з двох сотень гузарів, одної уланів та драгонів. Той загін стрічався часто з УСС-ами і відразу зумів оцінити їхню вартість. Стрільці орієнтувалися найкраще в терені, знали обставини, населення, його язик та на загал творили дуже інтелігентний матеріал.

Сотник Фаркаш зразу, захотів мати в себе стрільців. Як особистий приятель, тодішнього команданта УСС. от. Гриця Коссака, віднісся в цій справі до його та за обопільними стараннями почав творити перший кінний відділ. Вже в перших початках, майже без жадного вишколу, вславилися стрілецькі кінні розвідки. Та за браку конний форміровка кінноти не виходила поза малий розвідочний відділ. Щойно з офензивою 1915

коли було велике запотребовання кінноти а від уступаючих Москалів добуто більшу кількість коней, — ряди кінних стрільців більшають, так що доходять до повної сотні (ескадрони). Формовання відбувалося нагально, в поспіху і підчас маршів. Кінний наряд, та уоруження не відповідали навіть мінімальним вимогам а вже про якенебудь вишколення, не було й мови. Та мимо цього стрілецька кіннота приймала участь в славній атаці цілого загону під Брикулею (вересень 1915). Їхали на конях по домашньому, половина з них була майже без шабель... Та мимо цього по брикулівській побіді діждались небувалих похвал.

Сотник Фаркаш опікувався стрільцями по батьківськи і заодно старався їх збільшити. Обсипував медалями і похвалами та не щадив авансів. Звичайно скидував драгунів і гусарів з коней а саджав стрільців, щоби в той спосіб побільшити стан.

При обозі в полі, почалось вишколювання і вневдовгому часі стрілецька кіннота дорівнювала иньшим сотням фаркашівців.

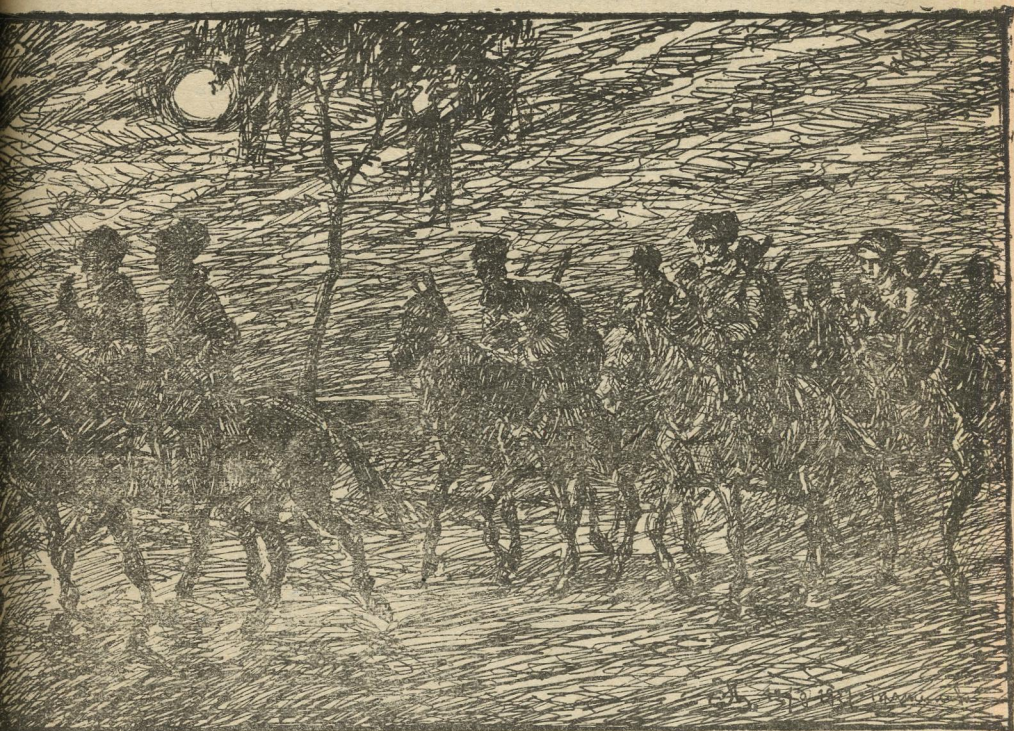
Командував нею пор. Роман Камінський, зручний та боевий старшина. Бракувало йому тільки більше організаційного сприту та уміння користуватись, сприятливими відносинами і симпатією Фаркаша. Тимчасом сталося не так. Межиусобиці старшинства і ривалізація в тому загоні спричинили сподівані наслідки. Пор. Камінський прилучився до того старшинства (мадярів, німців та поляків), що вели акцію проти Фаркаша — Фаркаш провалився а стрілецька кіннота остала без опікуна. Наражена на вічні шикани головню одного поручника (сусідського графа) — стопніла поволі до

одної булавної чети (Stabszug) при 54 дивізії.

Командантом чети остав на-
дальше пор. Камінський. Згодом
і чету зліквідовано (тоді Австрія
покасувала багато кінних пол-
ків) а пор. Камінський відіслан-
ний до У. С. С. Легіону, таки
того самого дня, погиб підчас
бою під Конюхами 1914 р. при-
сипаний в землянці.

все ця сотня видала з себе чи-
мало підстаршин і старшин, які
пізніше у визвольній боротьбі
відіграли свою роллю.

Тут згадаю Франца Бориса,
пізнішого команданта і орга-
нізатора кавалерії С. Ссів, Па-
наса, Гаду, Філька, Шухевича,
Рибак і багато иньших. Всі
вони були організаторами кін-
них відділів Гал. Армії, або ко-

З картини пор. Івана Іванця: **Ноктюрн**. Наша кіннота по нічній переправі
вплав через р. Бог, у поході на Умань

Сотня та хоч мала назву
»Ukrainer« »Ukrainische Reiter«
і складалася виключно із стріль-
ців, мало ріжнилася від иньших
сотень фаркашівців. Команда,
службова мова, зверхний вигляд
були такі як в цілому загоні.
Носили тільки стрілецькі ко-
карди а в останніх часах ма-
зепинку, шапку з червоними
випусками. Як воно не було та

мандантами загонів, Вишколів
та кошів і виповняли ті ком-
плетні браки старшин яких брак
давався відчувати на кожному
кроці.

Відновлення У. С. С. кінноти
почалось в памятних днях ли-
стопада 1918 р. на Буковині, де
під цю пору розташовані були
частини Усусусів. В Оршівцях
біля Неполоковець зложено

збірню коней. Туди стягаються кіннотчики з різних стрілецьких команд. Командант цьої збірні, Левко Лепкий почав формувати з маючогося під рукою матеріалу, перший відділ. В Станіславові його доповнено змобілізованими кавалеристами був. австр. армії, перемундуровано на один зразок і по скомлетованю та підготовці короткого вишколення в укр. команді, з кінцем грудня відділ відійшов до «групи Схід» на фронт. Там прилучено до відділу Лепкого ще й відділ пор. Шухевича, а з хвилию як з «групи Схід» виділено У. С. С. в особну бригаду (I-шу Бригаду У. С. С.) переорганізовано і кінноту. Готову частину кінноти в полі обняв Лепкий. Шухевич провадив команду кінного Вишколу а Борис (молодший) коша і збірні коней. В той спосіб заложено і перші основи і рами і на майбутній полк.

В хвилі коли народжувалась галицька армія, не привязувано великої ваги до кінноти. Це були часи спадщини по Австрії і спосіб войовання, залишився після модерних зразків світової війни.

Пропозиції та бажання в справі організування кінноти оставали без рішучої відповіді вищих команд. Віськ. секретаріят запевнював, що війна до весни не потягне а держати непридатну до зимової кампанії більшу кількість кінноти — непотрібний балаяст. Тимчасом розоружовані на границі австр.-угор. частини, передавали масу цінного кінського матеріалу та наряду, який нищився безцінно. Бувало й таке, що з'являлися чужинці фахівці в роді бувшого австр. сот. уланів п. Р., котрий по переведенню удачної спекуляції з кіньми в Тернополі, призначеними на формування двох

цілих полків та по сформованню в подібний спосіб III го полку... в Стрию, розтративши силу гроша з аванзом удрав за границю.

Прийшла весна. Наше стратегічне положення, головно забезпечення заєдно рухомого і хитливого правого крила, вимагало як найбільше кінноти. Та її було стільки, що на лік. Вже підчас першого відвороту почалося формоване двох більших частин. (Досі тільки поодинокі Бригади, мали по сотні або по пів сотні так зв. бригадної кінноти).

Тодішній командант II-го Корсу ген. Тарнавський видав був у себе безглядний наказ відбирати коні і наряд від старшин що з хоробливих забаганок, возилися повозками або неправо уживали верхівців.

Останні обмеження та накази під загрозою, мали деякі успіхи хоч несовісні команданти затаювали стан коний і робили на свою руку. Щойно розставлена по дорогам державна сторожа, звичайно в поході, робила порядок — відбираючи коні і сідла.

Поведена в той спосіб акція, хоч і не зарадила великим недомаганням, все таки дала спримогу доповнити або сформувати нові частини кінноти.

І так сот. Геніг організує полк кінний, що в I-му Корпусі головно на Україні виконував нераз дуже важкі завдання. Сот. Шепарович (Віденець) формує кінну Бригаду. З браку сідел покриває дерев'яні кульбаки полотняним насідлем і не перебираючи в кінському матеріалі в дуже короткім часі виставляє скільки готових сотень. З часом браки вирівнюються. Підбірає кращі коні, стягає наряд і вже в часі кампанії на Великій Україні кінна бригада

Шепаровича відповідала усім вимогам а навіть виповнила в історії свою сторінку. (Виступ під Терасполем).

Війна з більшевиками та Денікіном, на терені степової України, виказала наглядно, хибну організацію гал. Армії, як на та-мошні обставини. Противник оперував здебільша масами кінноти, де наша Армія з основною силою в піхоті і з численними обозами мала заєдно звязані руки і ноги. В той час не було іншої ради, як ратувати прикре положення, імпровізованими кінними відділами.

І так почали полки та поодинокі куріні творити для власних потреб кінні розвідки. В деяких Бригадах такі кінні розвідки при піхотних частинах, мали свою славу. Сот. Чичкевич мав при своєму куріні потім полку (І-ий п. п. УСС). кінний відділ під командою чет. Велитовича, відтак хор. Михалевича (оба по-гинули) що доказував небувалих очайдушних подвигів.

До кінця існування гал. Армії, були такі частини кінноти: 1 кінний полк при І-ому Корпусі. Кавалерійська Бригада Шепаровича, кіннота УСС. і сотні та

пів сотні при поодиноких Бригадах. З того одна з кращих коломийської Бригади (зразу командував пор. Ів. Іванець потім хор. Гайванович) та 7 львівської Бригади, що вславилася в Чортківським бою (командант чет. УСС. Ст. Федак)

Вироблену традицію та славу оставила по собі кіннота придніпрянської Армії: Корпусів Натієва, Болбочана Се-сеси а з найновіших часів окрема кінна дивізія Павленка та неустрашими чорні запоріжці от. Дяченка.

Запоріжці це справжні потомки давних чубатих батьків з Запорожжа. Очайдухи в атаці. Йшли на перерубку на лави піхоти, кидалися в бравурній безтямі на броневики і де впали, там ширили смерть і загладу. Історія нашої кінноти широка і велика та вона досі не зібрана і розсіяна по всім усядам.

Обовязком кожного учасника що остав при життю зібрати та списати все те що знає, щоби колись історик нашої визвольної війни, не шукав з порожнього, щоби осталася традиція для майбутних кінних полків нашої Армії та щоби добра слава не пропала.

Ще вчера...

Степи... Кругом потопа сонця.
Поклався вітер на траві.
Далеко — ген! — у синяві
Село чекає оборонця.
Який простір! Яка краса!
Сміються сині небеса.
Сміються хмари яснокрилі.
Орел дрімає на могилі...

А коні куряву здіймають.
А коні землю рвуть
Закутими копитами.
Почули степ... пристанули...
І ніздря розширяють
І ржуть...
Вперед! І знову грянули
В погоню за розбитими.

Великдень нам у груди.
І пісня котиться в просторі,
Немовби хвиля в синім морі:
(А сонце, сонце всюди
І всюди божий рай!)
„Хто нам казати важиться,
Що то невольний край,

Виходь на бій! Покажеться!“
Нечайно блиск і свист і гук,
Аж охнула могила!
Вони!... Позір! Шаблі до рук!...
...І курява покрила...

Роман Купчинський

Др. Г. С.

Перші дні з більшевиками

(Зі споминів)

Вже сполука з Денікіном переводилася в імя засади, що хтоб не прийшов на Україну мусить узнати факт нашого існування як національної армії. Здесятковані тифом, голодом і холодом, ми представляли силу, яку ворогови можна було ігнорувати. Одиноким способом змусити ворога узнати нас та наші стремління, був союз із ним. Оперті на великій симпатії мас і через це почувавши себе в дома, ми сподівалися коли не перемогти ворога, то бодай йому дорівнати та дати йому відчуті, що він не дома. Той певного рода валенродизм був диктований надто гіркою свідомістю цілковитої ізоляції, через позбавлення всякого контакту з нашими політичними чинниками та з нашою громадою.

Денікін, як ворог і союзник зник скорше, як можна було надіятися і заким можна було бодай поробити якібудь приготування до уздоровлення армії. Надходив другий ворог, якого розкладову силу ми бачили власне на наших конаючій союзнику. Майстри в підсичуванні ненависти, більшевики ужили серед українських мас усіх середників, щоби Денікіна повалити. І коли лише Денікін почав всадовляти поміщиків на взір гетьмана, він перестав існувати, хотяй жадний загін більшевиків не стояв на Україні.

Коли переди армії доходили до границі Поділя, запілля армії вже було знесене селянськими масами. Перед нами виринуло питання: що буде з нами? Що буде з ціллю, до якої сотки ти-

ссяч йшли серед непомірних страждань, жертв і крові? Невжеж це все малоби пропасти? Помочі не було можна надіятися жадної, а з Галичини ані навіть вітром не віє. В тяжкім одчаю думалося, що ся мовчанка, це не лише ознака паніки галицької громади, але тихий засуд на те, що армія має статися гекатомбою своїх стремлінь.

На необсаджени майже від Самари, простори, і на серце України, Київ, йшли без вистрілу більшовики і зближалися до області, яку займала наша армія. Нам треба в пору рішитися. Ідейний напрям був уже втертий. Подавлююча більшість армії розуміла ту незбиту правду, що і недобиток на своїй землі виросте в силу, а сила на чужині безсиліє. До того більшовизм представлявся усім нам, як вимріяний ультрадемократизм, який захоплював усіх. Правда була велика скількість старшин, котрі були проти спокуси з більшовиками, а були за переходом до неутрального краю, до Румунії. Цитовано навіть розпорядок румунського міністерства внутрішніх справ, яким дано галицькій армії дозвіль на перехід. Але хтож то та Румунія? *Mutatis mutandis* се наші західні сусіди. Де гваранція, що по тижневі нашого побуту на румунській землі ми не опинемося в Польщі? Аргументовано, що коли більшовики розв'яжуть нашу армію, то ми як одиниці представляємо вартість для України. Щож будемо значити на чужині? Тому, коли Бригада УСС. заявила за союзом з більшовиками, ціла армія акцептувала це становище. Та цей молодечий запал до нових, незвісних нікому майже, в практичному життю ідей, був причиною, що спокуку переве-

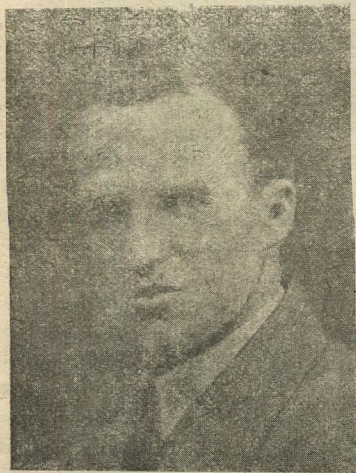
дено без належито обдуманого плану та з поспіхом. Впрочім промах той без значіння, бо як показала пізніша практика, в більшовиків не існує навіть поняття нетикальності особи чи організації. Отже ніякі гваранції не булиб додержані.

* * *

Більшовики вкінці дійшли до Бригади УСС. Якийсь старшина промовляв до зібраних Стрільців. Витав їх як непобідиму армію, бо мовляв, вона перетривала всіх своїх союзників серед дуже тяжких відносин. Зник Петлюра, зник Денікін, а галицька армія остала ціла. Витав її, як першу армію більшовицьку з поза меж Росії. Значить ми зіткнулися безпосередно з більшовиками, не знаючи, що такого більшовизм, в чім полягає суть воплощення великої ідеї. Шукати за літературою трудно, бо на приказ Петлюри її спалено. Мусіли ми шукати більшовизму в більшовиках. А їх ми знайшли зараз у кождім містечку, як лише зник Денікін. Найважнішим було те, що давні Денікінці і багато бувших Петлюрівців перемінювалися на очах в більшовиків. Вони перші скликали мітинги. вибирали ради, займали різні пости. Як потім ми переконалися, були це воєнні професіоністи, які поза військовістю нічогосько не вміли, до нічого не були здібні і служили кождому, хто їх приймив.

Моя перша стріча з свідомим більшовиком була в Жмеринці. Це була студентка природничих наук на Київському університеті, а мій товариш жартобливо називав її «естественніца». Все знала, як кажуть, на память. З запалом неофіта пояснювала систему

шкільного виховання у більше-виків, говорила про покликання усіх працюючих до керми державою, про комуністичні господарства, які зараз перероджують людей, про знищення насильства і використання праці других, про свободу сумління, про плекання вроджених здібностей і т. д. аж доки картина не скінчилася досконалою формою співжиття людської громади. Була це сміла і вдохновнена імпровізація за Кавц-

Отаман Юрко Тютюник

(гляди стор. 99.) славний вождь повстанців. Останніми днями підняв знову повстання на Великій Україні проти большевиків.

ким, на що звернув я увагу моєї співлюкторки. Я помітив, що цей ідеал людського співжиття може бути лише мрією, вірою, коли хоче, але ходить там о практичні і безпосередні цілі большевизму. Ходить о здійснення засад большевизму на найближшу мету. Ми хочем видіти большевизм в живім суспільнім організмі таким, який він зараз є. От приміром як большевизм лічить таку суспільну болячку, як національне

поневолення. Цеж величезне суспільне лихо, особливо тепер, каціональна свідомість непомірно зросла, а національне поневолення майже все тісно звязане з економічною експлоатацією. Українці в Росії були гелютами в повнім значіню того слова і по знесеню економічноїзависимости, поневолення національне може бути більше діймауче і болюче як перед тим. Як от большевизм в практиці ставиться до того питання?

Очевидно, большевизм не допускає національного поневолення, але не може дозволити через ярено національних пристрастей ломати одноцілий, революційний фронт. Впрочім націоналізм це обскурантизм і криклива етикета буржуазних політиків, які національними фетишами роціпують працюючі маси. Особливо на Україні українізм є чистою блягою. Доперва перед роком десь взявся українізм і за него говорять люди, з якими пристаючи через десь літ не чулося українського слова. Працюючим масам не потреба націоналізму.

Безперечно, як довго працюючі маси лише працюючими масами, можуть обійтиса без націоналізму. Але коли лише вони захотять бути людьми в сій ідеальній державі, то мусять єї творити зараз. А весь їх спосіб життя, спосіб думаня, спосіб творення, ціла їх психіка, ціла їх суть цеж атавістичний, коли хочете, націоналізм, який сидить в них, а властиво становить їх істоту. Щож ви робите з тим націоналізмом.

Викорінюєм. Не можна допустити роздвоєння революційного фронту в самім его началку. Належить надто знати, що Україна для Росії, це сонце для землі.

Мим воліли, щоб Москва була ним для світа. Нам не приходилоб тоді до голови йняти віру в оповідання, як наших «ломачів фронту» в Києві тягнуено впрост з улиці до Дніпра, як нищено навіть портрети Шевченка, як по заняттю Києва Муравевом вистарчило показати пальцем, що це «Петлюровець». а стріляно его на місці. Чейже це все неправда? Третуар і Борер, члени конвенту, були лише взірцями для Каткова, не можуть бути ними для Леніна і Троцького.

Чи правда це все, не знати. Певним є, що більшевики не узнають компромісів і мусять бути в своїй тактиці безгладними.

* * *

Ми з більшевиками. Публічно оголошено відозву до нашої Амрії, підписану Троцьким. Она витає жовнірів як справдішних революціонерів і лає грубо провід армії, держави та старшин. Вона кінчиться ось як: «Бийте буржуїв, уничтожайте кулаків, ріжте петлюрівську сволоч та білу армію!»

Робиться ніяково прочитавши ці слова вождя прав людини. Мимохіть росте бажане пояснити ці слова реклямою на безкомпромісовість. І знов приходить на думку Муравев і сцени в Києві. Якеж було критерієм коли неправне то бодай суспільне отсих злочинців, що з гори засуджено їх на смерть? Може це лише було, а бути може ріжно, бо і в нас історія повторилася.

Команди Армії не має. Єї віддано полковникови Вітошинському. Цей вибір команданта більшевики цілковито з'ігнорували. Командантом назначено Порайка, Галичанина з Покутя. По скінченню низшої гімназії був

він десь писарем, опісля актором в гуцульськім театрі Ходкевича. Як австрійський капраль дістався в російський полон, а підчас польсько-української війни прийшов з якимось відділом в Галичину як полковник. Нині він командантом армії і разом з Затонським приїхали на перегляд. Говорять, що з захопленем виражається про поставу армії. Та фахові офіцири кажуть, що це одушевлення треба віднести до его власної особи як команданта. Він не поставив стрільцям ані одного питання, з якогоби можна вносити про настрій армії, не приказав виконати одного руху відділу, з якогоб можна вносити про справність жовнірів.

З нагоди його побуту в штабі уряджено мітінг. Присутна на нем уся залага Балти. Промовляють Затонський і Порайко, аранжують наші більшевики. Вони як ми всі мають зелене понятте про більшевизм, але, як кажуть люди, мають нюх. Вони більше папські як папа сам. Промови бесідників з одної книжки. Затонського мова в поправнім «общерусскім язикє», Порайка в макаронізмі. Обіцюють покрити цілу Европу червоними прапорами, сотворити рай на землі та подають способи здійснення. Спосіб дуже легкий, бо всюди чекають сотки тисяч zorganizованих робітників, які з приходом червоної армії самі положать кінець буржуазному порядкови. І так в Німеччині самі більшевики мають заєстрованих 400 тисяч свідомих більшевиків, а на Угорщині чекає ціла Армія. Армії вистарчить лише перейти границі Польщі, щоби сполучитися з польськими робітниками, а ціла Европа стане одною більшевицькою державою. Плян цей є так легкий до здійснення, що

може не вдатися лише через зраду внутр червоної армії. Тими зрадниками є ваші офіцери. Тому, кличе Затонський, унижте, бийте офіцерів, а самі будете командірами...

Слова ті сказано з сильним акцентом і з патосом. Тому Гадзінський організує аплявз. На салі одначе понура мовчанка, а голосний оклик Гадзінського, »плещіть, беж говорить ваш командант«
взбуджує відразу. Усі понурили голови і кожний встидається подивитися другому в очі. Богацькож слухачів тут з восковими обличчями і з палицями в руках, що без згляду на становище в армії, спільно видерлися від тифозної смерті. Разом десь на возі в поході, а на мужицькій лаві на постую конаючи ратували оден другого, зносили недостаток і нужду. Спільне терпінне усіх так зеднало, що мабуть це був унікат єдності між старшинами а стрільцями. А тут перший муж в державі радить уничтожити тих шкелетів, хотяй не знає ані одного погляду тих людей, хотяй вони власне привели цілу армію йому до диспозиції.

* * *

З Києва прислано новий штаб. Шефом його є російський генерал Іванів, чоловік незвичайно тактовний і наскрізь європеець. Їго заступником є Солодуб, комісарем армії Тучко, який уперто твердить, що його російська мова є мовою харківських Українців. Сам він з видом фанатика, запалюється своїми промовами, робить вражінне чоловіка чесного і ідейного. Він вічно занятий, одначе мимо величезних повновластий, які має кожний комісар, мимо впрост необмеженої влади, він виконує

лише волю з висше. Це всі знають і відразу твердять, що його роля переходова, що в дійсності так сталося.

Всеж при армії існує чрезвычайний трибунал, а в місті ціла фаланга незнаних людей, переважно матрозів, яких ролі ніхто не знає. В кожному разі, мусять вони мати своє призначення. Ми знаєм лише те, що багато старшин візвано явитися в штабі і виправдати свою дотеперішню діяльність. Позмінювано усі команди, а величезна маса старшин лишилася поза армією. Це сталося без галасу, тихо, та факт був фактом. Богацько старшин опустило тоді армію шукаючи собі занятя в більших містах. Цей крок нап'ятували більше-вики як саботаж. Думали они грозою голодової смерті зневолити людей до вступлення до партії на роботу. Та се зрадило лише, як сліпо приноровлюють вони тактику до зовсім незнаних їм обставин. В російській армії ся тактика мала успіх, одначе при галицькій не було старшин професіоністів, а були старшини громадяни, майже усі з університетським або середнім образованием. Військова служба не була їх життєвою konieczністю, а громадянським обовязком. Мимо цього факт що опускали армію шукаючи способу прожиття, дав підставу до нагінки на старшин. А причинилася до того еще наказ команди негайно знимати національні відзнаки з шапок та поусувати національні прапори по відділах. Приказ той мало хто виконав. Правда Гадзінський скинув синьожовту хоругву на Команді армії, одначе єї на разі незаступлено жадною.

Наказ повторено вдруге з тим, що кожного, кого зустрінеється з національною відзнакою, на

улиці, представиться сейчас чрезвычайному трибуналові*). Рівночасно повідомлено усіх, що команда має до диспозиції кількадесять тисяч більшевицьких звiзд і кожний може одну одержати. Почалося спинюване та провоковане людей по улицах, а навіть в команді, в кінці, коли, якесь індивідуум кинулося на одного старшину на улиці, щоби відорвати відзнаку на шапці (тризуб), прийшло до бійки. Зроблена самими більшевиками квестія національних відзнак (відзнаки старшинства поскидано ще до приходу більшевиків) розрослася до великих розмірів. Своєрідні більшевики, поустановлювані комісарами при курінях і полках, слали депеші за депешами з денунціяціями на старшин, та стрілецький орган, який до річи, зараз завішено. Усі зрозуміли, що готується розрив між старшинами і стрільцями, тому старшини скапітулювали відразу. Вони перші поскидали національні відзнаки, щоби не допустити до роздвоєння в армії, що їй осягнули, однак квестія відзнак не скінчилася, а зачинала прибирати на значінню.

Більшевицькою відзнакою є пятираменна звiзда, подібна до сiоністичних двох трикутників. Сю подібність знають докладно українські мужики. Вони перші почали дразнити стрільців сею, по їх думці, жидівською відзнакою. Та мало того. Ношене прилюдно цієї відзнаки уважали вони за відступництво від українства і поставилися дуже ворожо до стрільців. Їх недопущано до сіл, не продавали харчів, та коли появилася стрілець з тризубом

вitalи його як брата, погодували і не жаліли хліба. Що більше, були случаї, де селянство оуружене, нападало на відділи, щоби перебити, як вони кажуть »кумуну«. Для нас старшин було це явище грізне не своєю противідзнаковою демонстрацією, а сконстатованем факту, що селянство фанатичний ворог більшевизму. Узброєні від стіп до голови села не пускали нікого в село, хто приходив як більшевик. Случаї, де більшевицькому агітаторови казали зїсти принесену ним літературу, були нерідкі, а ми знали случай, де в селі живцем заковано більшевицький відділ зложений з 28 людей, що реквірував там хліб. Нам прийшлося ствердити, що ми йдемо проти цілого народу. Надія, що ми через сполуку з більшевиками, останемо в себе в дома, почала нас заводити, бо з кожним днем ми чулися чужі. Факти не менше впливали і на квестію відзнак.

Стрільці, які тішилися безпирмірною симпатією цілого населення, а тепер тратять її через відзнаки, ані не думали їх припинати. Перебуваючи серед селянських мас по селах, вони рівночасно сконстантували безсилість більшевиків. Обсервуючи страшний стан апровізації міст і вороже відношення робітництва до них, сейчас прийшли до заключення і їх нездарності. Факт крайно ворожого становища одеського професійного союзу робітників, який числив 40 тисяч членів, коментовано між стрільцями як виступ проти русифікації і ожидівлення урядів. А коли сей союз цілком явно почав підпирати одеску стрі-

*) Чорносотенні Денікінці таки числилися з нашими національними почуваннями а за образу нашого емблеми (тризуба) і прапора, карали своїх як провокаторів.

лецьку залогу, стрільці поставилися остро проти зарядження скидати відзнаки і усувати прапори, або зовсім ті розпорядження легковажили. Десятий артилерійський полк на загальнім зібранню ухвалив демонстраційно задержати синьо-жовтий прапор і національні відзнаки. В своїй смілості він пішов так далеко, що вибрав депутацію з п'яти людей, які мали повідомити Команду армії, та рівночасно запитати її, для чого відбирається їм той знак і ідею за котру вони проляли стільки крові.

Дійсно двох підстаршин і трох стрільців явилось в Команді і в присутності цілого штабу і комісара армії передали свою ухвалу Команді до відома. Коли це викликало констернацію і ніхто не знав, що на це відповісти, тоді делегація певна себе, запитала, по що усувається і арештується старшини, та як команда пояснить їм цей факт. Треба було дати доконче якусь відповідь і комісар Михайлик не тямлючися зі злости, заявив, що вони більшовики і обов'язані носити більшовицькі відзнаки і червоні прапори, а коли не схотять, то їх змуситься до цього. Старшин поусувається усіх і поарештується, бо вони реакціонери. Відповідь делегатів на це була дослівно така: »Просимо прийняти до відома, що ми не дозволимо усувати і арештувати старшини, а чи змусите нас до ношення інших відзнак, як наші, то побачимо«.

Коли комісар отямився, дав приказ делегацію арештувати, однак вона найспокійніше вернула до полку. Вістка про се

рознеслася лискавкою по цілій армії та серед населення. Вона зєднала на ново симпатії селянства до стрільців, але була рівночасно страшним узором для дисципліни армії і була перипетією нашого нового союзу. Стрільці живучи серед населення мали можливість обсервувати усі невідраді явища більшовицької господарки, а стичність з червоною армією доповняла у них поняття цілковитої нездарності більшовиків. Вони знали, що армія, до котрої належали, числила 12 тисяч боевого стану, підчас коли їх число без запасних формацій доходило до 32 тисяч. Вони бачили, що ся армія, що мала йти аж до Парижа, не мала ані інтендантури ані провіантури, а навіть одної полевой кухні, а жила з грабіжі. Через се легковажили собі більшовиків, відносилися до них з погордою, а коли їм не подобалося зносити більшовицьку систему в відділі, кидали його. На протязі несповна місяця були всякі познаки, що надії на удержання армії в цілости не вдадуться. Велика скількість старшин бачучи це явище, почали робити приготування для иньшої концепції політичної і для зафашінованя нею стрільців, однак розклад йшов скорше, чим можна було що зробити. Ненависть, яку більшовики впоювали в мужву до всіх і всего, крім себе, обернулася проти них самих так далеко, що навіть Поляки являлися менш страшними ворогами чим більшовики союзниками. Причинилася до сего в головній мірі брак шановання більшовиками чоловіка в людині.

За Збруч

І досі сниться тихим сном:
Шляхом, шляхом
Йде військо, повинь з берегів...
Ні пісні — слів...
За полком полк неначе хмари.
За ними примаром пожари,
За ними плач сестер, батьків —
Ворожий гнів.
І досі сниться день походу...
Христовий похід для народу
Туди, на верх Голгофти гір!
І досі бачу в ніч понуру
Ген журавлиний лине ключ —
За Збруч, за Збруч...
І досі бачу вас, герої!
Палає сріблом в сяйві зір
Ріка-кордон.
Пішли, оглянулись в останнє:
Пращай!
Ти, краю, нас не забувай!
Пішли. — Сто тисяч було вас!
А де ви? Де ви всі в цей час?
Розсипались піском в пустині
Зеленим листям по Україні,
Зогнили в тюрмах і таборах,
А прапор кинули на горах!
Минулося. Лиш спомин сном:
Колись на схід ми йшли шляхом..
Сто тисяч, серед гір і круч!
Останній несло волі луч —
За Збруч, за Збруч!...

О. Бабій

I.

Журавлі

У глуху, пізну, осінню ніч схопилися вони до далекого льоту... А як піднялися високо гень під хмари... у темну, пізну, осінню ніч... то з піднебних висот зазвеніла, як тремтяча туга безмежної далі. »Чуєш, брате мій, товаришу мій, одлітають сірим шнурком журавлі в вирій«...

І задрожали серця у жителів журавліної країни... І од цієї пісні зродилась в їх туга до синьої далі... Та ніч ваготіла чорна, непроглядна і журавліне плем'я не бачило шляху... піднебного шляху в казку... в вирій... І метушня велика счинилась в країні журавлів... і хто найменше видів — найбільше кричав і поводить брався... а тисячі інших припишкли до сірої скиби і спинали других у вірей летіть.

А з піднебних висот гомоніло: Кру, кру, кру... заки море тьми й байдужності перелечу, крильонька зітру!

А коли в кінці знялося велике стадо до льоту, так стало на світ займатися.

Але між тим прокинулися чорні крюки й на жир збиралися. І як в ранньому промінні в ряди збиралися стрійні довгі ключі журавлів, так тоді з диким криком налетіло зі заходу велике стадо чорних крюків і небо заступило й сонце закрило.

А стрійні ряди журавлів змішались... І упало стадо крюків своєю безліччю на стадо журавлів і з висот піднебних збило їх в провалля... між скелі холодні, між колюче терня... І сонце погасло і знов ніч настала в журавлів країні... А ті найсміліші, що найвище летіли, впали найнище між гостре каміння й терня колюче. Тужлива пісня журавліна стихла... лиш придавлений стогін по полях несеться, заводить... Передсмертний стогін... благання о поміч.

Гей! країно журавлів, чи чуєш ти благання отсе, чи чуєш ти? Найкращі з поміж твого роду гинуть од мук некольних, од голоду й холоду в страшному проваллі! Чи чуєш ти... Чи чуєш ти?...

6. грудня 1920.

II.

Самаританка

На одному шпилі високих гір сиділа зажурена жінка... Скорбним зором гляділа на безкраю рівнину, що у її ніг слалася в далечінь...

Там... ген, на цьому роздолі тисячними шляхами гонять нещасних синів її бездольного племені... Голодних, обідраних і босих!

А на шляхах цих накидано гострого каміння й колючого терня.

Тисячі діток невинних прямують дрібними ніжками цим шляхом тернистим... тисячі юнаків, старців і жінок упадає од знемоги на шляхові цьому. А на спочинок заганяється їх в розвалені, давно покинуті звалища... і тисячі там гинуть од голоду і холоду!

А пустими полями блукають інші тисячі... без теплого плаття... без кусника хліба. І в підземних норах криються од стужі.

Шляхами отсими, пустими полями ходила отся зажурена жінка. Вона бачила страшні картини людського горя й бажала допомогти чимнебудь всім тим нещасним. Та всякого горя і болю стрічала так много, що сили не стало хоч малій частині тих mnogих нещасних з поміччю прийти... Лиш образ жахливий всіх мук цих і страждання сповнили їй душу... сповнили у щерть! А йдучи шляхами зібрала всі сльози діточі пречисті, юнацькі криваві, гіркі материнські.

І на шпиль цей вийшла, щоб розглянутися навкруги, щоб розглянутися, чи є де сторона щаслива, де менше нещастя й горя було... і щоби підмоги шукать для нещасних у цій стороні.

І листячко дрібне вона мережала чистими перлами в три ряди навколо... Що один рядок жемчужний дрібних перлин чистих, найчистіших — то сльози діточі сиріток невинних, що шляхом тернистим мандрують... Без щирого матернього слова, без пестоців ніжних материнських. Що другий рядок — то важкі сльози юнацькі... А що третій — то гіркі сльози материнські...

Скінчивши мережать встала і обернувшись глянула по той бік гори.

Перед її очами розкинувся інший краєвид... Краєвид також невеселий, окутаний осінньою мракою... Розкинуті міста і містечката понад крутими річками тихі неначе півсонні села... Але тут то там крутився дим понад дахами і думалось, що хата там огріта й куток затишний. А тут то там виринали усміхнене обличчя... І видалось жінці, що тут менше горя, смутку та нещастя.

І стала вона кидать на хвилі буйного вітру жмуток за жмутком листків цих мережаних...

»Вітре буйний« — каже — »взьми отсі листки дрібні, мережані, та на свої легкі крила й розкинь їх по шляхам розбіжним, по затишним селам, по містам рухливим! Нехай же тихим зітханням падуть вони на груди тих, що там живуть,... нехай у тиху, вечірню годину стукають об вікна похилених хат... нехай же вдарять собою об чуткі дзвони сторожки-дзвіниці... А дзвони вразливі нехай загудуть і скличуть громаду мені на підмогу.

Покрий же листячко дрібніше шляхи перехрестні... а може ті, що йти-муть їми, не зможуть байдужно потоптати листків цих слізми мережаних... слізми тисячів!... 5. грудня 1920.

III.

Ох, під білим ковром не лягайте спать!...

Важке прокляття спало на країну рідну!... Важке прокляття!...

Задумалися високі гори обкутавшись в понурі мряки смутку...

А на доли лягли тумани безнадійності...

Всі шляхи вкрилися грязею та болотом... Тисячі похилих тіней снуються як змори, шляхами тими... Промоклі... трем-

тячі... А сліди їхні кровю зна-чаться.

Грузке болото чіпляється їхніх ніг, їхньої одежі... і багато тоне у цьому болоті.

А між тим літають у повітрі білі платки снігу. Спливають без шелесту на тремтячі тіні, вкривають їхні обличчя, груди... Втискаються непомітно в душу.

Накривають кроваві сліди спадаючи на зрошену сльозами землю. Покривають її білим, шовковим ковром невинности.

На стомлені похилені тіні налягає сонність... Ой! Леле!... На багряню землю лягає цей і той!... На рідну країну прокляття спадає!...

Ох, під білим ковром не кладіться спати!... ..бо отсей ковр білий грудь вам заморозить... і ви забудете, що скупані кровю лягли ви під його... Бо ви забудете, що під ковром білим шовковим, пречиста червона земля од свіжої крові!...

Прокляття спало на рідну країну!... Важкеє прокляття! Та ви не лягайте спати під білим ковром, бо під білим ковром та червона кров!...

Переможіть сонність нещасну і спішіть до гурту, щоби сіяти зерно на пориту землю, сполокано кровю.

А як весна прийде — то пшениця зійде... Золота пшениця при битому шляху на зритому полі!...

Тоді усміхнеться глибока синь неба до жовтого лану на дикому полі!...

5. грудня 1920.

IV.

Срібний сміх і сльози

З далеких сторін прислала йому дівчина сльози на рожевому папері...

Вони тремтіли, немов самоцвіти на пелюстках рожі...

Та місто на груди широкі поклав їх на сонці.

Хтось стукнув до його дверей... Це прийшла друга і наповнила світлицю своїм срібним сміхом.

Він забув про сльози і вслухувався в чарівну музику її слів і срібного сміху...

В кінці вона спитала: Що це голубчику, на вікні в тебе?

Це чистії сльози на листках рожевих... з далеких сторін...

На її усмінене личко впала тінь. У двійку підійшли до їх...

Але на рожевих листках осталися тільки пятна чорні... Гаряче проміння висушило сльози...

«Ах, це лиш грязь на пелюстках рожі!» — сказала вона і срібним сміхом залилася.

А він схопив ці листки рожеві і викинув на смітник.

На рожевому папері прислала йому дівчина сльози з далеких сторін...

V.

Горе побідженим!

У недосвідченого орла був батько. Але він був короткозорий і бачив лиш на стільки, що міг придбати собі тільки мізерної поживи, що не гинув з голоду. А знав він, що десь є краща пожива і легше її там здобувати.

Тому дав сина під опіку макухи... тай казав іти в світ...

І повела вона його на узгірря... й навчила його стрибати та жити краще.

І повела й го на гори, коли крила стали душі — й навчила літати... навчила його смакувати поживу вершин. І навчила його купатися в омліваючо-солодкій купелі туги безконечних просто-

рів і горіти в огні тремтячого проміння й срібних зір...

А одної дикої, божевільної ночі, коли буря скинула його з вершин на розшалілі під гураганом доли впала нагло зі скаженістю на його мачуха... порвала піря з його крил... поломила крила... і кинула серед тучі й громів на дикій пісковій пустині...

А коли проминула буря даремне він намагався злетіти на гори. За кожною новою спробою підлетіть у гору почував, що сили слабнуть, а ноги у піску грязнуть.

І даремне очі летіли на гори... і даремне туга шарпала грудь розбиту.

А сірий пісок присипав його... присипав... присипав...

VI.

Кругом чорна хлань...

Життя, — ти тисячі миль осталося поза мною... Бездонна прірва ділить мене від тебе. По той бік — день, сонце, проміння й цвіти — а тут вічна ніч, непроглядна тьма й терня колюче...

Блукаю понад прірву й розбиваюся об гостре каміння холодне... Витягаю тремтячі руки перед себе... у тьмі шукаючи когось і чогось — та на гострі колючки попадаю... і шматки живого мяса з гарячою кровю лишаю на їх.

За мною ходять тіни і сичать мені до уха: Куди, чого? Ніч — пора спати! Шкода труду — понад прірву мосту немає...

Хтось рида біля мене... В мені?... Хто рида? Мама... сестра?... моя молодість?... Хто рида?...

Бю затисненими кулаками змори — а трапляю пустку...

Спотикаюся й паду... Свіжа могила! Хто спочив у ній? А змора сміється: Твої життєві пляни.

Зриваюся... витягаю руки перед себе... іду й знов спотикаюся й знов паду. А хтось знова

шепче. У отсій могилі спить твоя любов!

Щераз з трудом піднімаюся й крізь колюче терня й чорну тьму продираюся. Паду знов з виснаження — а щось регоче: Тут поховали ціль твого життя!

Ні!... ні! Це брехня! Схоплююся пснад прірву витягаю руки, а різкий біль видовжує їх аж по той бік... Запах цвітів пливе понад прірву до мене. Сміх любки несеться з відтам, одначе губиться серед гомону людських голосів, що блукають по той бік. З ким вона там?...

Очима духа хочу продерти тьму... Дарма! навіть своїх власних рук не бачу, що простяглися понад прірву... аж на той бік, де ясний день...

Щось ломиться в мені... руки опадають... А з прірви несеться, як подих смерті: Ніколи... ніколи... ніколи!...

Скаменла маска стоїть над чорною хланю... Порожня подoba людини, бо навіть ридання в її нутрі вмерло.

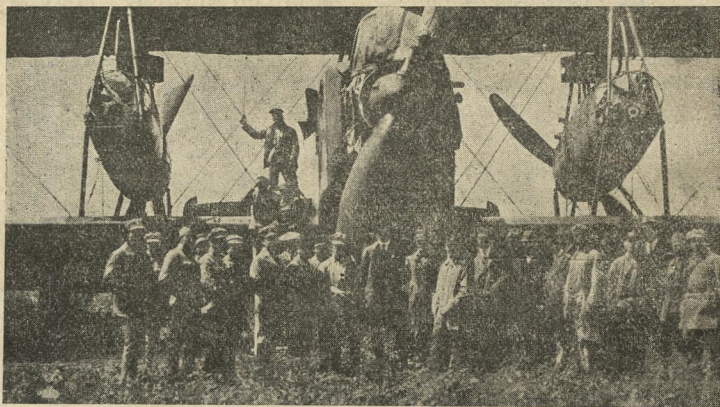
Окремий залізний Загін на задах большевиків

(на основі записок)

Заки приступлю до річи розкажу коротко про повстання й історію «Окремого залізного загону».

В останні дні побуту в Станіславові зорганізував сот. Сіяк, окремий відділ, зложений зі станіславівських залізничників і одн. стрільців, що якраз перебували на гімназійних курсах. Відділ цей здається останній опустив Станиславів і подався на Нижнів. Під Нижневом витримав короткий бій і вратував державну скарбницю. В друге вступив до бою під Копичинцями,

шла о 3. год. ранком 13. VI. до Рихти за Збручем. З відси відійшли ми 22. VI. до Камянця на Поділлі. Сотник Сіяк став отаманом, а наш відділ признано окремою частиною Придніпрянської армії. 29. VI. відбулася присяга. Від 9. VII. до 22. VII. були на большевицькім фронті від Городка до Гусятина. 28. VII. відбулася інспекція загону Мін. В. справ Сиротенком. 29. VII. дістав загін наказ, супроводжати повстанчеського полковника Сатану, — іменованого Гол. от. Петлюрою, наказним отаманом всіх

Великий подорожний літак Диктатури З. О. У. Н. Р. для звязку з заграницею.

а звідси подався до Тересина. Тут зголосився я до цього відділу. По кількох днях відійшли до Гермаківки. Тут скликано 12. червня збори «Залізної бригади», (так звався наш загін в Галичині), на котрих сот. Сіяк заохочував до переходу за Збруч, на поміч от. Петлюрі. Стрільці поділилися на дві групи: одна рішила остатися до кінця в Галичині, друга, з нею й я, відій-

повстанчеських військ, — на зади большевиків в Таращу.

Нічю тогож дня рушив наш загін в похід. 12. VIII. прибули до послідної місцевости перед фронтом — Джурина. Там перестояли два дні. Населення головно Жиди просили нас оставити в місті бодай одну чету на охорону, так собі наших вподобали. Колиж ми виходили, заосмотрили нас на кілька днів

харчами, крім того зложили для загону 50 пудів сала, тількиж цукру а навіть кільканайцять пудів цукорків. В нас вступала відвага. Досі приймали нас ворожо, а що найменше з резервою. Тепер обставини помітно змінялися. Люди дивилися на нас «Англічан», — як вони нас звали, — як на своїх спасителів. О. З. Загін здобував собі прихильність тим більше, що складався в більшості з однорічних стрільців і старшин, а ті на постою не дармували.

14. VIII. мав загін виконати небезпечну, як нам здавалося, задачу: Продертися з цілим табором через більшевицький фронт і стати тогож дня в Тульчині. Вчасним ранком рушили. Залізничий шлях Жмеринка-Одесса перейшли ми коло Юліямполь. Обережно посувалися ми бічними селами вперед. Ніде ні сліду ворога. Люди здивовано споглядають на нас, не знають чого триматися. Дехто бере нас за австрійців, инший за большевиків. Всі однак годяться в однім, що вже від місяця не бачили в себе ніяких військ. Нічю доходимо до Тульчина. Війська нема ніякого, порядку береже міліція. Містечко гарне, чисте, з європейським виглядом. 16. VIII. вирушили ми до Ладижина. Тут, мимо пізної ночі, вийшли проти нас міщани з посадником на чолі. Промову до нас виголосив мирний суддя. Чули про нас все найкраще. Вість, що ми ідемо, йшла кількадесять верстов перед нами. Большевицькі частини розліталися, повстанці шукали з нами звязку, міста вже задалегідь, готовилися до гідного прийняття загону. Коли ми нічю переходили через яке село, воно оживало. Дядьки, жінки, дівчата вибігали розрадувані з хат,

тягнули до себе стрільців силою, дарма що вони заслонялися забороною виступати з походу. Не було ради, — похід мусів спинятися, бодай на кілька хвиль. А тоді хазяйка витягала, що мала й ставила перед струдженого стрільця. І не відмовляйся, ще висміють або й бити будуть.

Серед таких відносин посувалися ми вільно вперед. 17. VIII. пополудні зблизилися до Гайсина, осідку повстанчого полк. Волинця, учителя з недалекої Карбівки. Цей день, — це один з найкращих днів, за час мого побуту на Україні. Майже ціле населення вилягло на нашу стрічу. Полковник Волинець явився з частиною свого кількатисячного відділу. Мимоволі нагадалися мені давні козацькі часи, як глянув на тих молодців. Усе на швидких конях, в повнім однострою, загартовані в безнастаннім бою з большевиками. Полк. Волинець витав нас сердечною промовою. Йому відповів в імені О. З. З. сотник Сіак. Заграла місцева музика. Похід рушив, та за хвилю знова здержався. Це жидівська депутація витає нас хлібом і сіллю, та бажає успіху українському урядові і війську. В тріумфальнім поході, серед окликів, переходимо ціле місто. На пристановище для нас назначено просторі касарні б. рос. кінноти. Їх саме кінчають відновляти. Штаб О. З. З. і старшин розміщено в готелях і по приватних домах. Перед касарнями, на великій площі вправлялися майже щодня повстанчі відділи Волинця. Він сам добрий організатор. Цілий округ Гайсина признає його владу й попирає його. По селах позакладав школи й самоврядування. З повіту ніколи не віддаляється. Почувши про йменування Сатани отаманом, він і не думав йому

підчинитися. Це охолодило наші відносини. Сатана являвся отаманом без в'їська, бо навіть двацять повстанців, що супроводжало його разом з нами з Кам'янця, втікли до переходною через Гайсин 3. повстанчою дивізії Тютюника. Це ослабило дуже його авторитет перед Волинцем. Щойно Петлюра залагодив спір. Побідно вийшов Волинець.

Побут в Гайсині тривав всего тиждень. 24. VIII. рушили ми в Тарашу, щоби випередити денікінські загони. 26. VIII. прибули ми до Лукашівки, де діставякватуру в батька полковника повстанців. Розповідав мені, що ще п'ять днів тому були тут большевики й розстріляли йому сина. По них прийшли відділи от. Зеленого, які завдали немалого страху жидам.

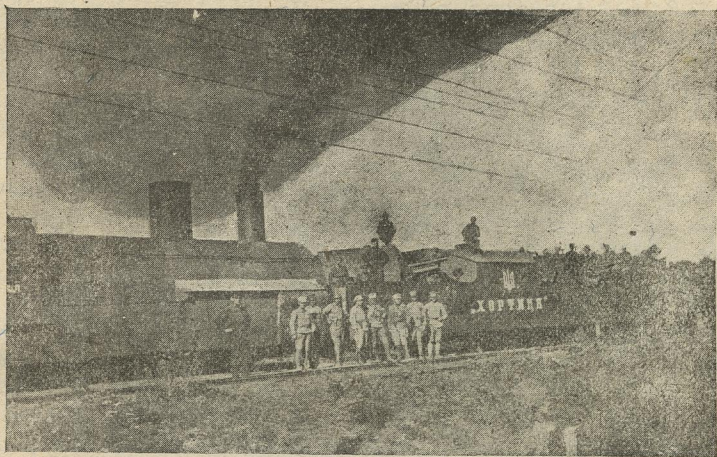
Почавши від Дашева, під Райгородом, краєвид змінюється. Починається розлогий степ, майже різний, засіяний могилами. Були місця, де я начислив їх на однім видюкрузі около трицяти. Мимоволі нагадується Т. Шевченко, що зріс в тих околицях. Ідемо дальше все слідами Зеленого. В Пятигорах, як і в Райгороді, та Лукашівці виходять проти нас процесії. Тут вступає до загону кілька молодих хлопців. 29. VIII. Прибули ми до Ставищ, на пів місточка над величавим ставом. Тут переночували, а раннім ранком рушили ми до остаточної нашої цілі — Тараші. В дорозі донесли нам селяни, що в Тараші вже бушують Денікінці. Ми здержалися в селі Потоки й вислали старшинську розвідку. В пів години по них рушили й ми, готові до бою. Денікінські куріні вже вибранися. В полон попало їх шістьох. Це були здається перші бранці денікінської армії в українськім полоні. Придалися нам їхні коні.

Рівночасно з нами наспіли з полудня відділи кінноти повстанчої групи Тютюника. Сама Тараша представляла правдивий образ збурення. Не було крамниці не розбитої Денікінцями, не було хати не зрабованої. Численні просьби жидів о дозвіл на похорони, вказували найкраще на дикість банд білого генерала. Місто колись славне, багате, тепер мов вимерло.

Пополудни зайшли ми в розмову з Денікінцями. Вихваляли «вольности» якими він наділив Україну. Вкінці витягнули якісь документи й показали нам. Це була умова Кравса з ген. Бредовом в справі демаркаційної лінії. Ця лінія переходила якраз через Тарашу, котра осталася в нейтральній полосі. Донесено про це отаманови. Супроти цього зарядив отаман відворот. Вернули ми в Ставища й тут осілися на довший час. Сейчас почалася робота. Назначено команданта міста, а майже всіх старшин вислано на села переводити правильну мобілізацію. Вони списували на місці хлопців, а докладні списи надсилали до штабу. Виконували значить роботу дуже утяжливу. Мусіли іменно робити це, що царський уряд мав вже готове: реєстр рекрутів. Протягом тижня все було готове. Утворено особну лікарську комісію, побільшено штаб загону, почали напливати новобранці. Являлися звичайно всі. Коли з якого села бракло кількох, — присутні брали кріси й їх спроваджували. Більшість служила вже при «Січових Стрільцях». Протягом двох днів зголосилося 3000 новобранців. Ми працювали тоді в штабі від 6. до 12. вночі, а не могли упоратися. Найбільше дався відчутти нам, брак крісів для мобілізованих. Деякі з них приходили

справді зі своїми, але тих було всего три сотки. А тут надходять глухі чутки про три дивізії большевиків, що прорвалися в нашій напрямі з над Чорного моря. Вони вже, кажуть, під Уманем. В тих днях зїхала до Ставищ «Команда IX Тила» (гарна назва). В її складі двох полковників. Ми врадувались — думали, що за полковниками придуть полки. Та пуста була наша радість, — бо вони ще й від нас зажадали охорони. Ми далі

під місто. По короткім бою подалися вони на Кривець. Тут розгорів завзятий бій. Скінчився розбиттям загону. Около 60 попало в полон, кільканайцять забитих і ранених, решта з двома вратованими скорострілами схоронилися в кривецький ліс. Тимчасом большевики пігналися за табором. Допали його серед ночі в Володарці, де на щастє получились з ним, кілька годин перед тим, повстанці Соколова. Була між ними й славна Маруся.

З боїв проти Денікіна: Панцирник Хортиця з пробоевим курінем УСС. на залізничному шляху Христинівка Гальне

остали осамітнені. Понад сто верстов довкруги нема нікого крім нас і дрібних постанчих груп. Соколова, Зеленого Тютюника. Та з повстанцями також клопіт. Ми мусіли розоружити 14 повст. полк, що втівав з під Уманя до Канева, занятого Денікіном.

Тимчасом 10. XI. станула XLVI, XL, VII і XLVIII большевицькі дивізії в силі всего 3000 людий під самим містом. Ми могли виставити проти них найбільше 400. Сили нерівні, але отаман рішив ставити опір. Табор і мобілізовані виїхали до Володарки, боєві сотні вийшли

їхала на кони в хлопячій строю, лиш ніжним лицем відріжнялася від других. Під охороною їх дванайцяти скорострілів, вийшов табор з того скрутного положення майже ненарушений. Большевики захопили лиш два вози з цукром і обі полеві кухні. Крім цього пропало без вісти двох стрільців і чотири пластунки. Мобілізовані вже перед тим розбіглися, осталися лиш їх старшини.

Другого дня в полудне, зустріли ми перші частини галицької армії, перед місточком Топори. Вийшли проти нас з кулеметами. На щастя в час пізнали своїх. 13. IX. станули по-

стоєм в Огіївці. — Тут стояли до 21. IX. Того дня загін оочно зліквідовано: — Галичан перебрала VIII. Гал. бригада, а Придніпрянці в більшій часті поїхали до штабу Тютюника.

Отаман О. З. З. по бою під Кривцем, попав в большевицький полон, здерли з нього чоботи й він якийсь час босий хромав за табором большевиків. Тепер він в Харкові, в уряді У. С. Р. Р.

Причинки до історії нашого летунства

Починдо завязання летунського Відділу У. Г. А. дав вже в перших днях листопадових поручник Франко, котрий перебуваючи в той час в Тернополі, почав гуртувати старшин та мужву обізнану з тим технічним ділом в оден відділ, та збирати летун-

обмотали колеса соломною, покотив пільот апаратом по поли, підірвався зі землі й полетів на Львів.

Правдиво-розвідчу працю розпочав відділ доперва в грудни, коли з Великої України прийшов летунський матеріал (німецький, австрійський та російський), а з ним перворядні пільоти як полк. Кануків, полковн. Губер, сотн. Залозний, сотн. Алелюлін, та технічно вишколена мужва. Рівночасно приходять галицькі пільоти, хор. Масикевич, пор. Заславський, нім. пільот Куши та старшини доглядники: поруч. Гусяцький, пор. Томенко, пор. Земик, пор. Басан,

пор. Фостаковський, пор. Огар, пор. Люпуль, четар Шепарович, хор. Нестор, хор. Швець та технічні підстаршини й мужва. Назначений Начальною Командою У. Г. А. командантом полк. Кануків організує 3 сотні: боеву, розвідчу й направчу. Послідної командантом був пор. Слезак.

В той час переважає українське летунство так кількістю старшин, як і якістю пільотів, значно вороже летунство, праця ведеться під вмілою кермою полк. Канукова систе-

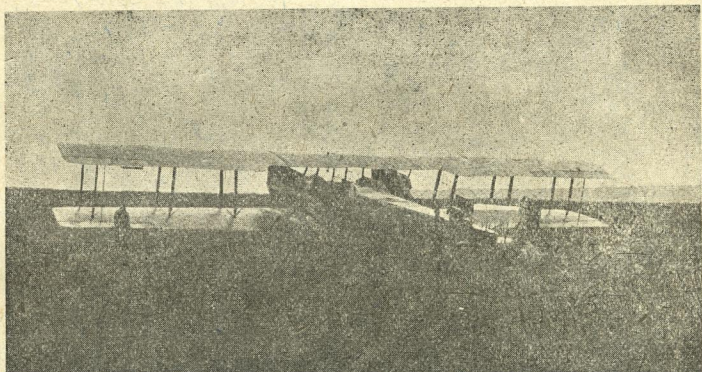
Летунська Команда — в середині полк. Джан Булат Кануків

ський матеріал, що лишилося по австрійській армії. Вже в початках облоги Львова, перенесено на борзі зібраний відділ до Красного — близше фронту. Великі браки в летничім матеріалі, не зражували ніколи старшин та стрільців до праці. — Вміли вони собі помагати нераз навіть смішно примітивними средствами, щоби тільки пішов апарат в гору. Примір порадности але і легковаження свого життя: в перших днях не було пневматиків до коліс аеропляну. Рада в раду,

матично а лети на фронт відбуваються що дня. Тому що старшини походили з двох різних шкіл: австрійської та російської, тому, щоб вирівнати різноманітність образования й довести до одноцільності в виконанню ставлених задач, — введено теоретичний і практичний курс для старшин. Зорганізованя тої наймодернішої зброї, було на найлучшій дорозі, а охоча праця молодих старшин давала повні результати. Катастрофа яка склалася дня 5. лютого 1919 р. перервала на якийсь час про-

однак по переведеній реорганізації продовжує він знова боеву і розвідчу акцію на фронті. Твориться ще одну сотню під ком. пор. Хруща і та з осідку в Стрию обслуговує полудневий фронт.

Відворот У. Г. А. відбувають летунські сотні серед загально відомих прикрих обставин. Не лиш втрати в матеріалі, але ще прикрійші в добрих досвідчених летунах, є очевидно коначними наслідками кожного відвороту, не минули вони й галицького летунства. І так вельми заслужений коло розвою

Літак, на котрому в леті з Берліна до Камінця Подільського погиб секретар військових справ Дмитро Вітовський.

дуктивну працю цілого Відділу, бо вирвала з поміж старшинського кору 8-ох найбільш надійних борців. Підчас теоретичного курсу о бомбах — полк. Губерови, демонструючому летунську бомбу — експльодувала вона в руках і убила на місци: полк. Губера, хор. Канукова, пор. Гвмецького, пор. Шеменку, пор. Басана, хор. Нестора і хор. Швеця, а ранила тяжко пор. Люпуля і пор. Фостаковського, з котрих перший помер по 3 днях тяжких мук.

Страшна катастрофа припинила на короткий час інтензивну працю Летунського Відділу,

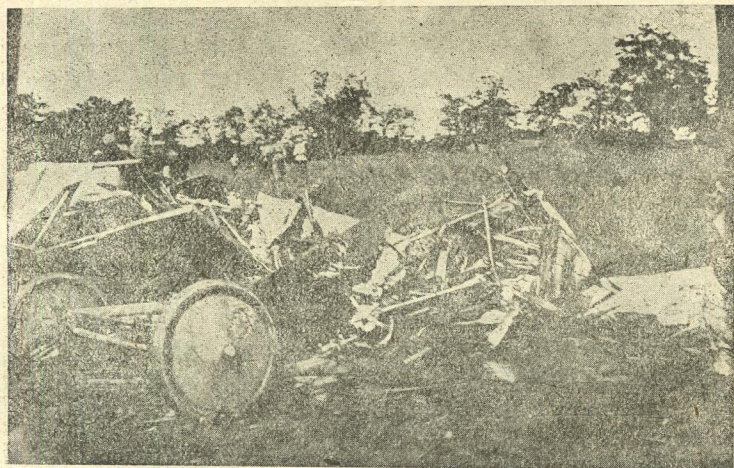
Летунського Відділу полков. Кануків, розбився разом з апаратом під Зборовом, підчас відворотного лету з Красного до Тернополя. З лет. сотні пор. Хруща три самолети дириговано отаманом Пузою до відвороту на Прикарпатську Україну й там їх інтерновано. Ратуючи спершу весь матеріал залізницею аж над Збруч — мусіли відтак поодинокі сотні львину часть матеріялу знищити, бо не могли його всего перевезти на підводах за Збруч.

З уратованого перед ворогом майна й апаратів, утворено безпосередно по переході за Збруч,

дві сотні: боеву й розвідчу і обі супроважали побідну Г. А. в її поході на Київ. Підприймаю з правила 4 — 5 годинні лети за утікаючим ворогом на старих, направлених апаратах, о яких висказали ся німецькі пільоти, що прилітали з Берліна до Камінця Подільського в сей спосіб: »Дивує нас, що відважуєте ся на так сильно з'ужитих машинах підносити ся в воздух, бо в нас сто раз краший матеріал нищить ся яко старий і непевний. Але й розуміємо вас, що ваш ідейний запал каже вам летіти

грозила обом сьмільчакам, що сиділи в машині. Остерезений о небезпеці пільот пускає ся з подиву гідною відвагою й рішучістю на землю, з апарату роблять ся трісочки, а оба летуни виходять на щастя — з деякими контузіями, але живі.

Завдяки добірній технічній мужві використовувано старий і многими летами зужитий матеріал до крайности, щоб тільки вдержати сотні активними. Ціле літо й осінь 1919 р. зійшли на розвідчих і бомбоносних летах, на північно-східний

Останки літака, на котрому згинув в бою командант летунів полковник Жан Булат Кануков.

хотяйби на мітлах». І дійсно лучали ся події при летах — які, коли не кінчили ся смертю пільота й доглядника, то се завдячувати можна було лиш ласкавій долі, що не хотіла нас занадто кривдити. Примір: апарат відлітає, здається в найкращім порядку, на розвідку в район Винниці й по чотирох годинах вертає — без одного колеса. Згубив його в дорозі. Старенька, зужита шрубка відказалася від дальшої служби і колесо злетіло на землю. Неминуча смерть

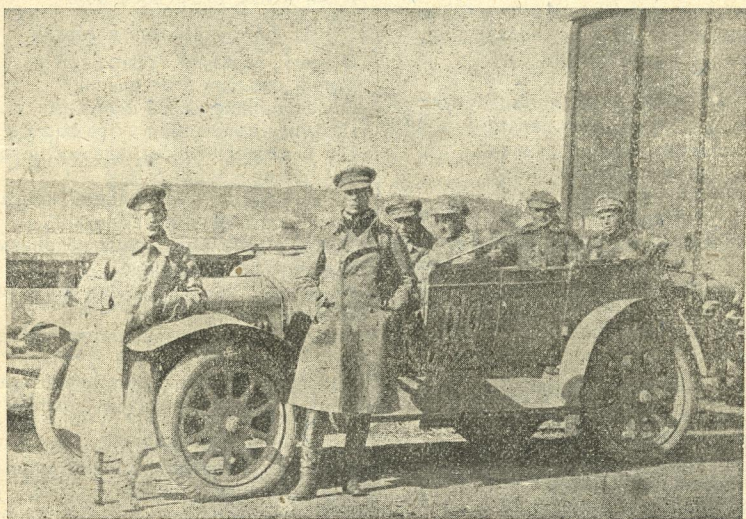
фронт большевицький, та полудневий денікінський

Страшний час тифу й спричинений ним перехід У. Г. А. до Денікіна перебули, злучені обі летунські сотні в одну боевозрозвідчу одиницю під командою пор. Хруща, в осередку »чотирокутника смерти« у Винниці. Значна часть старшин і мужви лягли тифом. По заключенню договору з Денікіном, від йшла летунська сотня до Одесси, де після проекту мала упорядкуватися, доповнитися мужвою й ма-

теріялом, щоби під весну бути знова готовою до боєвої акції. З признанням для командування Денікінської армії, муситься піднести, що матеріально спомогла досить ту частину У. Г. А., яка була ближше »джерела« Одеси. Так отже й летунська сотня, по доповненню мужвою й матеріялом, перетворюється на перворядну боєву одиницю, і в такім стані захоплює її в Одесі большевицький переворот. Весь час побуту сотні в Одесі (понад

зили збройним опором разом з Галичанами. У всіх Одесців без різниці народности й кляси тішилися Галичани величезними симпатіями наглядне скріплення дисципліни в галицьких частинах, яке повстало під впливом деструктивної роботи большевиків, як рівнож їх добре умундуровання, та тактовне поведіння збуджували подив.

В перших весняних днях р. 1920. відіслано летунську сотню з Одеси до Києва — в цілі до-

Старшини першої летунської сотні

З місяці), жили так її старшини, як і мужва, в ближшій контактї з просвітними організаціями одеськими — передовсім залізничників, — і сдружне співжиття з робітницькими українськими товариствами ратувало так сотню як і прочих Галичан від неодних прикрих непорозумінь з большевиками. Декілька разів був у большевиків намір розоружити Галичан і заслати їх в концентраційні табори в Московщину, однак українські робітничі організації не допускали до переведення його в діло і гро-

повнення її матеріялом з большевицької бази, яка перебувала в Києві. По трьохтижневім побуті в Києві, відійшла сотня до Бердичева в район І-ої бригади УСС-ів, до боєвої акції проти польського фронту. Остаточний переворот польсько-большевицький, є кінцем існування летунської сотні. Сотня, що була завагонована в поїзді, дісталася на стації в Козятині в перехрестний огонь польсько-большевицький (большевики мстилися за »зраду« Галичан), і там її розбито. Майно пропало.

— Но а кілько ви хочете, скажіть. —

— Три рази по тільки. —

— Не дам! —

— Обійдеся — і пишу далше.

По хвилі.

— Продайте бурку —

— Ні —

— Чому

— Бо не моя —

— А чия? —

— Батькова —

— Як батькова, то й ваша. —

— Ні, не так. —

Хвиля мовчання, а відтак хоз-
зяй знова озиваєсь.

— Що у вас в »плетьонці«? —

— Всьо —

— Що ж всьо? —

— Папери, бумага, олівці,
книги, газети —

— А не далиб ви мені газети?

— Дам, але прочитаєте і від-
дасте. —

— Коли я не грамотний; я хо-
тів взяти крутити папіроски. —

— Аааа, а вам дам куритель-
ної бумаги. —

Ми говорили оба за бумаги,
аж входить хоз-яйка, глядить на
мене питає:

— Чи нема у вас краму? —

— Нема хоз-яйко! —

— А карасіна? —

— І цього нема —

— Гм, шкода... кажуть у Де-
нікіна багато карасіни і солі
і дешево —

— Не знаю —

Мені обридла ця балачка і я
вийшов на двр. Улицею прохо-
дить дві жінки а побачивши
мене гукають:

— Гей »москаль« нема у тебе
що продати, — солі або кара-
сіни» —

Я не відповів нічо, звернув
на дорогу і пішов до булавної
канцелярії.

Денник І. Оленівка 18/XI 1919.

О. Лешук

В церкві*)

І.

В неділю рано, около осмої
години задзвонили в церкві на
Службу Божу. Церква невелика,
а мимо цього світить пустою;
кількох місцевих чолов ків, кіль-
канайц-ть жінок і дівчат і трохи
»москалів«. В однім часі увійшло
до церкви дві жінки, 40-50-ти
літ, перехристились по кілька ра-
зів до кожного образу і образка
і станули собі під стіною з лі-
вої сторони біля дверей. Хвилю
стояли мовчки, а далі одна з них
з тиха озиваєсь до другої:

— Коли прийшов ваш Петро?

— Сьогодні нічу — тихцем
відповідає друга.

— Чи випросився, чи може
так...

— Та так... бо просився та
не зізволили. —

— А тут не чіпати-муть його
»москалі?« —

— Не виходить з дому, не
показується на село. —

— А всеж таки свої приска-
жуть, то й готсва біда і йому
і вам. —

— Говорив, що ще сьогодні
веч ром піде назад і ніхто навіть
знати за це не буде.

Я стояв біля них і пильно
слухав їхньої балачки і ніяк
не міг порозуміти значіня цієї
розмови. Хвилинку стояли мов-

*) На Україні (Придніпрянщина)

чки, а далі друга нахилилась до першої і тихцем шепче:

— А ваш де? —

— Гм, ніби ви не знаєте —

— Та знаю що у «москалях» служить, але де?

— Гм, де... забожіться, кумо, що не скажете нікому —

— Що такого —

— Та вперед забожіться, а після цього і скажу —

— Їй Богу не скажу нікому. —

— І мій дома. —

— Та-а-ак?! — з певним зачудованням вимовляє друга і майже півголосом питаєсь:

— А від давна вже? —

— Гм, як це сказати —

— Коли прийшов? —

— Вже від тижня — нахилиєсь до самих ух своєї побожної куми.

— Дивно, а я за це нічо не знала. —

— О цім ніхто не знає і знати не повинен — з певною рішучістю сказала перша.

— Якжеж він криєся що ніхто, навіть сусіди не знають —

— Так само як ваш. —

— Знають вони вже як криється. Вчилися за царя, приучувались за Петлюри, навчилися за большевиків а за «Галічан» хорошо вміють скриватись.

— І від давна криєся — питає друга.

— Щойно від тижня, але нікому кумонько ні слова за це, забожіться —

— Їй Богу не скажу — але синові можна...

— То й я своєму скажу, — це нам не зашкодить. —

Батюшка став читати Євангеліє і вони вмовкли. Я щойно тепер порозумів в чім річ і зрозумів чому в полках придніпрянців було майже все 50—100 люда боевого стану.

¹⁾ Денікіна.

II.

Підсунувся я ближе до одного гуртка «баб», що о чімсь вели дуже оживлену балаканку. Одна з них говорить:

— Наш псаломщик мав читати письмо від «Гоникія»¹⁾ —

— Якеписьмо — замічає друга.

— Та от ніби якусь «газету»

— Це бачите — говорить третя — Гоникін, чи як його там звуть, іде певно з якою програмою —

— З чим іде — викрикують півголосом кілька зацікавлених, з дальшого кутка, баб.

— Як з чим — з програмою, — каже з певною повагою «третя».

— Що це є? —

— Та щож, програма! це по нашому: крам, сіль, карасіна мануфактура —

— Ааааа — вздыхає на раз кілька баб і зносить набожно до неба очі.

— Не з програмою іде цей Гоникій — вмішуєся ця що зачала перша говорити, — а псаломщик казав, що він іде здирати з нас шкуру, наставляти помещиків і посадовити царя на троні. Він же сам читав це письмо від Гоникія, а за «програму» він нічо не чув.

— От тобі на «програму» і крам і карасіну — закричали майже голосом баби і почали набожно хреститись як батюшка з дарами переходив попри тетрапод і зміряв у царські ворота.

III.

Іду дальше церквою, аж бачу стоїть біля престола трьох чоловіків і об чімсь говорять. Нахилиюсь слухаю а одна каже:

— Вже всіх ми бачили а Денікіна ще ні. —

— Дасть Біг, ще й цього може побачимо — каже другий.

— Откажуть люде, що у його сіль фунт два карбованці і біла і чиста і солоня — замічає перший.

— О не дай Бог, бо як прийде і посолить нам, то сто літ будемо воду пити після неї, — каже третій і подаєсь взад. А я аж порскнув зі сміху і відсунувсь назад аж до дверей.

IV.

Гляджу а біля дверей стоїть жінка з маленькою дитиною до хресту і кум коло неї, за ними стоїть кількоро людей. І говорять кум до куми:

— Як має називатись цей...

— Та Бог його зна, кажуть сусіди, що якийсь австрійський «пленний».

— Алеж не це, лиш як це мале ребенятко охрестити —

— Гм а я гадала... збить з пантелику, напів завстиджена промовила кума і оглянулась поза себе. Позаду счинився з цього малий сміх.

— Ви чого смієтесь з малої дитини, — озиваєсь кума.

— Та ми не з дитини а з її батька — говорять ці.

— А вам чого з мене сміятись — повагом говорить кум і насуплює брови.

Мене взяв тоді вже такий сміх, що не міг встояти в церкві і подавсь мерщій на дорогу а відтак на свою квартиру.

З денника, Оленівка 16/XI. 1919.

Бригадний командант переглядає свою частину перед відходом на позицію.

Такий приказ

(Світлина з минулого).

(Святій пам'яті двох героїв - самовбійників).

Стрілецький трубач затрубів збірку.

Мідяні звуки злопотіли над старинними мурами Турецького Замку, як стадо голубів. Вдаряли в двері, залітали в вікна і сповіщали сотню про приказ.

На замковому подвір'ї все замутилося.

Стрільці прохохом кинулися до своїх домівок, щоб забрати виряд. Обозники виводили коні та ладили вози.

— Збірка! Збірка! — лунали звідусіль голоси.

Справник сотні забігав у кожду кімнату та наглив до поспіху.

В кімнаті «під баштою» третій рій другої чети 5. сотні полку УСС. був майже готовий до відходу. Тільки двох стрільців, Іван Одоляник і Микола Березина, мов нечують приказу. Лежать у кутку на соломі, хорі, безпомічні. Вчора звалила їх якась хвороба і не дає звестися на ноги. Товариші відходять а вони... Бог знає. Розпаленими горячкою очима дивляться на здорових товаришів і один, то другий шепче:

— Кажіть, щоб нас забрали!..

— А вжеж не лишимо вас тут!.. відповідають, хоч самі не знають, як з тим буде.

Саме вбіг до кімнати справник.

— Виходити! Скорше! — Покликнув строго.

Хорі благаючи дивилися на нього. Один з них ледви чутно просив.

— Пане справник! Ви відходите, а ми що зробимо?!..

— Не бійтеся! — відповів — Ще не відходимо. А колиб ішли, возьмемо й вас!..

Успокоїлися...

Примкнули помучені вії і ждали...

А там на подвір'ї вже стояв командант сотні. Високий ростом, кремезний, з коротким крісом на плечах. Зрослі, над чорними очима, брови робили його лице строгим і рішучим. Коло нього — трох його старшин:

Присадкуватий, грубий четар безжурно глядів перед себе. Добрий вояк, ще ліпший гуляка. Любив чарку і дівчата. Вічно веселий та дотепний. Навіть у бою грала усмішка на його повнім лиці.

Другий білявий, статний хорунжий вбраний, як на балі. Зі захопленням оглядав свої нові чоботи і, здавалося, не дуже інтересувався оточенням.

Третій молоденький хорунжий зі синіми очима, писав поезії, вчив сотню співу, а на приказ воював. Сотня дуже любила його за добре серце і ніжну вдачу. Задуманий дивився в безкрай голубого неба.

Командант сотні переступав з ноги на ногу та хмарився.

— Яка біда! так помало збіраються! Десять мінут доходить, а ще пів сотні нема! —

— Пороздзягалися хлопці. Не сподівалися тривоги! — Пробував боронити молодий хорунжий.

Є! Ви, пане товаришу, поет, не вояк! Сказано було: строге поготівля, то строге поготівля. Тепер маєте: з вашої чети ледви чотирох стоїть.

Засоромлений хорунжий побіг сам принаглити своїх хлопців. Забіг і під башту.

— Виходити! — кликнув рішучим голосом. — Сотня вже

ціла стоїть, тільки ви ще гуздра-
етесь!...

Його зір упав на хорих стрі-
льців. Місто рішучості висту-
пило на лице співчуття.

— Ну! Як же вам?! Лекше? —
запитав лагідно.

Оба хорі слабо порухалися.
Іван підняв голову.

— Пане хорунжий!? — запи-
тав замість відповіді — Чи нас
заберуть з відсіль?!...

— Заберуть! Тільки ми зай-
демо на стацію, по вас зараз
верне підвода і завезе до шпи-
таля.

Оба стрільці з острахом от-
ворили широко очі. Микола нер-
вово тряс рукою в воздуху.

— До шпиталю?!... Ми не хо-
чемо до шпиталю. Ми хочемо
з вами! —

Хорунжий гірко усміхнувся.

— З нами?!... Та я вас дуже
радо забравби! Але щож!... Та-
кий приказ із бригади!

— Пане хорунжий! — мовив
Іван — Таж нас зі шпиталю По-
ляки заберуть.

— Які Поляки?!...

— Ага! Ви не хочете нам ска-
зати. Прецінь, всі говорять, що
наші вибираються з Кам'янця,
бо тут прийдуть Поляки...

— Чи ми вже такі нічого не
варті, що винас кинути хочете?!...
додав зі жалем і впав назад на
постіль. Заслонив рукою очі
і вмовк. А з під руки по вимарні-
лім лицю — скотилися сльози...

Хорунжому жаль розпирив
груди, підходив під горло і та-
мував віддих.

Що скаже їм на потіху?!...
Є такий приказ із бригади.
А поручник — службіст! Для
нього приказ — закон, якого
не вільно змінити. Але хлопців,
своїх добрих хлопців мусить
він, їх четовий, розрадити.

— Не журіться хлопці — обі-
ззався ніжно. — Так зле не буде!
Зі шпиталю вас ніхто не возьме!

Сам не вірить у те, а хотів,
щоб вони повірили.

Та нема більше недовірчого
чоловіка, як хорий.

Оба стрільці похитали з боку
на бік головами.

— Не возьмуть!? — гірко
усміхнувся Микола. — А ви самі
оповідали нам, що сталося з на-
шими по шпиталю у Галичині!

Хорунжий спустив очі. Не мав
на се відповіді.

— Піду, попрошу пана пору-
чника, може возьме! — сказав
більше до себе, як до них і ви-
біг з кімнати.

Не міг довше дивитися на ту
страшну, хоч тиху трагедію мо-
лодих душ. Його ніжна чутлива
вдача дуже часто не видержу-
вала страхіть війни.

На подвір'ї стояла вже ціла
сотня в лаві. Саме справник зда-
вав поручникови звіт зі стану
сотні.

— Пане поручнику! Голошу
слухнянно 180 людей. Двох
стрільців остало хорих.

— Знаю! — відповів пору-
чник. —

— Березина й Одоляник... Як
заїдемо на стацію, вислати по
них порожний віз і відставити
до шпиталю на Шевченківську
вулицю! Знаєте де!?

— Знаю! —

На те несміло вмішався моло-
денький хорунжий.

— Пане поручнику! Можеб
далося їх забрати зі собою...
Вони так просяться... Такі добрі
хлопці...

Поручник суворо стягнув
брови.

— Що вам?!... Я маю такий
приказ і того тримаюся. Ми не
є жадний «самостійний загін»!...
Зрештою не можна наражати
сотні на заразу... Підіть і ска-

жіть хлопцям нехай нічого не
страхаються і чекають на під-
воду.

По тих словах обернувся до
сотні.

А в кімнаті під баштою ждали
стрільці на вислід просьби сво-
його четового. Непевність вжи-
ралася в душу, як гадина.

Чи полишать їх оттут самих?!

Чи дозволять, щоб вони безпо-
мічно ждали полону та смерті?!

Вбіг хорунжий і звістив їм
приказ.

Вже не просили, ні не вимо-
влялися.

Знали невимовність воєнного
приказу.

На нікого не нарікали, ні не
жалувалися.

Хорунжий потішав, як міг.
А вони слухали з замкненими
очима і блідими лицами.

— Будьте здорові хлопці!

...Мовчанка...

До побачення!...

Три зітхання злялися в одно.

Хорунжий побіг до сотні. Там
його кликала повинність.

В кімнаті тиша...

Хорі отворили очі...

Їх зір, як сполошені ластівки
літав і бився об стіни темної
кімнати. Присідав на вікні і за-
зирає крізь крати на замкове
подвіря. Вдаряв у двері, мов би
хотів розбити запору, що ділила
їх від сотні. Та двері не пода-
валися і зір блукав безпомічно
попід стелю. Відтак змучений
осідав знову на віях.

На подвірі прогомонила ко-
манда.

— Позір!... Чвірки в право
в бік!...

Напряма мною, ходом сотня
руш!... —

В слід за тим почувся стукіт
трох соток ніг.

Сотня відходила...

Тупіт кроків забігав у зам-
кові кімнати і мов сповіщав їх:
»Ідуть, ідуть, ідуть, ідуть!...«
Залетів і під башту. Залунав по
всіх кутках кімнати і мов сова
крильми, злопотів зловіщо над
хорими стрільцями. Кружляв,
посміхався над ними, врешті
вилетів крізь вікно знову на
подвіря...

Ще раз повернув...

Та вже глухий, притишений.
І привів зі собою гомін пісні:

...»Та там і загинув.

Свою рідну Україну

На віки покинув!...«

Звуки пісні таяли в кімнаті
як сніг розплавлявся сумом...

Помало втихло все. Олов'яний
спокій завис над головами хорих
і придавив їм груди.

— Покинули нас Іване!...

— Покинули Миколо!...

І знову тихо стало. В куті
зойкала муха, що запуталася
в павутиння. Її жалібне квилін-
ня наводило ще більший сум
на хорих. Чи-же не подібні вони
до той мухи!... Чи не запутались
безвихідно і мають ждати на
невимовиму смерть. А та смерть
зближалася і йшла до них по-
волі, а певно... зі Заходу...

Як той павук з розколини
стінной.

А муха бренть, а муха всіх
сил добуває, щоб вирватися на
волю. Аж ось єї тоненький бре-
ник перемінився в радісне гудін-
ня. Видерлась з обіймів смер-
ті. Видерлась з сітки, яку на
неї наставила лиха доля.

— Іване ходім за ними! Мо-
же доженемо: Не кинуть же нас
як собак.

— Коби ми тільки здужали!...

— А ну вбираймося: —

Зірвалися останками сил. Очі
горіли хорим блеском і надією
на власні сили.

Іван, молоденький стрільчик, з веселим круглим личком виглядав більше на дівчину, як на вояка.

Микола старший від нього, зі суворим поглядом, орлиним носом і затисненими устами.

Натягали горячково на себе части одіння. Руки тряслися і відмовляли послуху. Іван не був ще так зломаний хворобою. Він, хоч слабший тілом від Миколи, та скорше якось зібрався.

Микола клячав на своїм сіннику. Один рукав блюзи натягнув, але в другий не міг trafiти. Раз ураз тратив рівновагу і падав ниць на землю. Та не скаржився, не нарікав, затиснув зуби, підводився з трудом і знову починав від початку.

Іван вже й наплечник зготував і пояс убрав, а Микола все ще мучився зі своїм рукавом. Побачив се Іван і приступив до нього.

— Миколо! Таж я Тобі поможу. Чому ж не скажеш! —

Приклякнув коло нього і поміг вбрати блюзу. Потім присунув з кута його наплечник, пояс і кріс, поміг усе те забрати і на решті оба були готові.

Та не так легко було йти їм.

Ще Іван тримався на ногах яко-так. Але Микола і встати не міг.

Ледви не ледви поміг йому Іван. Ступив крок, два і заточився, як п'яний. Іван за той час відчинив двері і наглив до поспіху.

— Скорше Миколо. Ходи, бо не доженемо! —

— Не можу Іване! Ноги як не мої, крок тяжко зробити! —

— Не бійся, як вийдемо на свіжий воздух, то зараз полекшає.

Взялися під руку і виволіклися на подвіря. Тут ударило їх сонце в очі, як молотом. Вітер

зашумів у вухах і голова зачала кружляти. Світ їм застелився мракою і оба як снопи попадали на землю.

Перший прочуняв Іван. Де він? Що з ним? Глянув на приятеля і пригадав собі все. Кинувся до Миколи і став його шарпати. —

— Миколо вставай! Ходім, ще чути як співає наша сотня, — доженемо.

Микола підніс трохи голову, але вона безвільно опала назад.

— Не можу! Вибігло з його спечених уст.

— Іване! — додав по хвилі. —

— Йди ти сам! Мене лиши. Я вже й так не довго потягну! — І спокійно дивився в очі друга. Та той рішучо покивав головою.

— А деж би я тебе лишів самого. Або обидва підемо або ніхто з нас! Пробуй! Я тобі поможу. Аби тільки ноги розійшлися — потім піде лекше!...

Брав його за руку та пробував підвести. Але сам стратив рівновагу та впав на Миколу.

Хвилюмовчали обидва. Одному й другому соромно стало.

Видиш! — озвався Микола — З того нічо не буде! Ліпше йди сам, а мене лиши... Або ні! Побіжи за сотнею: Проси поручника, може він згодиться таки нас забрати.

Іван подумав:

— Може й так добре буде. А потім до Миколи:

Ти зістань тут й чекай на мене. Я найдалі за годину вернуся.

Поміг йому зайти назад у кімнату а сам поволікся до брами. Ноги тяжіли йому як камінь. Голова хиталася на в'язах, а очі раз у раз заходили мрякою. Ледви перейшов браму, якої стеріг косоокий китаєць. За брамою дорога спускалася в низ до турецького моста. На дорозі лежало багато камінюк

та утруднювало йому хід. Пустився в діл, але тільки ступив кілька кроків, зачепив ногою за камінь і впав.

Пробував устати, та тяжкий наплечник тягнув його до землі. Розпука додавала йому сил. Надлюдською напругою підвів своє знеможене тіло, але чув, що далі йти не має сили. Притулювся до похиленої верби і глядів на шлях. А шлях, мов лінива гадина вилискувався до сонця і повзав від його ніг, через турецький міст, через браму та губився на скруті коло костела.

— Пішли!!...

І дві великі сльози скотилися по лиці.

Попри нього пройшов якийсь відділ.

З заду тягнулися поодинокі жовніри, як підбиті птахи.

— Куди ви йдете?! — спитав одного.

— Вперед! відказав і махнув на схід рукою. — Ми з Лянцкороні, але там була вже нині польська стежа. Незадовго й тут будуть! —

І пішов далі...

Та вістка вдарила обухом по голові Івана.

Що робити?! Що робити?!? допитувалася думка. Але він не знав на це відповіді.

За годину-дві прийдуть у Кам'янець Поляки. Сотня пішла... Сили ні в нього ні в Миколи нема. Прийдуть і заберуть їх у полон! У той полон, за який він стільки наслуховався, стільки начитався.

Жаль тиснув за серце кліщами. Він — Січковий Стрілець, що тільки боїв перебув, мав би йти тепер у соромний полон. Від 16. року життя служив Україні. Два рази ранений, раз за Австрії, другий раз у Львові, на вулиці Бема. Думав, що ще

послужить рідній справі, а тут хвороба звалила його з ніг і каже йому дати шию на ярмо.

Ні того не було й не буде! Мусить знайти якийсь вихід з положення. Піде тільки та порадиться з Миколою.

З такою думкою завернув назад на замок. Підпирався крісом, як палицею і простував через подвіря до кімнати «під баштою».

— А що Іване?! — стрівув його на вступі Микола.

Іван кивнув рукою.

— Нічого! Наші пішли. Я не дійшов і до моста. Впав! Ледви вернув назад! —

Виговорив усе одним духом і змовк. Мовби стидався за себе. Микола теж не обзивався. Його очі безцільно блукали по стіні.

— Пропало! — вибігло йому вкінці з уст.

І прогомніло те «пропало» якось зловіщо, мовби хто видав засуд смерті на них.

— Пропало... — бездушно повторив Іван і скидав зі себе виряд.

Знову тиша лягла в кімнату як камінь.

Іван положився на сіннику. Втулив голову в плащ, що був рівночасно й подушкою і завмер.

— Іване! — озвався Микола.

Тиша...

— Іване, чуєш!! —

— Що?! —

— Ну, щож ми будемо робити?! —

— Або я знаю! — байдужно відповів Іван.

Микола горячився.

— Таж не будемо чекати щоб нас забрали, як баранів! —

— Ти, як хочеш. Я не буду! — сказав, немов до себе, Іван.

— Щож порадиш?! —

— Аво! — Показав головою на кріс. — То мене виратує! —

І в очах його блиснула сильна постанова.

— Як то?! — не розумів Микола.

— Пущу собі кульку! —

— А я?!

— Ти, як хочеш. Можеш чекати на «них». Але я волю сам собі смерть зробити. Не буду бодай мучитися. —

Микола нічо на це не відповів. Замкнув очі і тяжко дихав. Як би не віддих, то його запале жовте лице більше подобало на трупа, як на живого.

Іван тимчасом оглядав кріса. Відсунув замок, витиснув набої, відтак замок засунув назад і потягнув за язичок. Зайчик дрюгнув і стрілка цокнула.

— Випалить — подумав. Зарядив назад набої, замкнув безпечник, положив кріс коло себе і ліг горілиць на сінник.

Миколу мучили видно якісь прикрі гадки, бо зірвався і сів на своїй постелі.

— Іване! Чи нема вже іншого виходу?! — запитав з розпукою в голосі.

— Нема! — була рівнодушна відповідь.

— А чогож вони нас покинули оттут, як собак? Хибаж ми не служили гідно Україні?! —

— Самі не покидали. Такий приказ був. Поручник тут нічого не винен! —

— Я поручника не виню, але чого такий приказ бригада видала?!

Бригада також дістає прикази — відказав Іван і ще додав від себе:

— Мені вже все одно. Не взяли — чорт бери, але я живий в полон не дамся!

— Ти думаєш таки наложити на себе руку? — спитав недовілично Микола.

— Або то що!?... Чи мені вже не заглядала смерть у очі. Пам'ятаєш вулицю Бема у Львові?! Як Поляки підпалили каменицю!! Або під Бережанами на тім горбі коло ставу?!

Не згинув там з рук ворога, то згину тут від власної кулі!

Микола й не дивувався Іванови. Знав його відвагу й рішучість не від нині. Дарма хоч Іванови було щойно 18. років. Але звичайно найбільші герої траплялися між «гусятами».) Сам він, не знав, що зробить. Чув, що смерть сяк чи так прийде по нього. Нині, завтра стратить притомність. Хто йому води подасть, хто його догляне?! Прийдуть Поляки й возьмуть його без труда в полон. І буде він переходити, чи переїздити через рідне село. І повиходять люди дивитися тай скажуть: »Дивіть, а он Микола Березина злапаний!«... Встид буде йому та їм. А Настка навіть не гляне в той бік.

Мучать думки Миколу. Не може знайти собі поради. Чує, як щось тяжке звалилося на груди і підступає до горла.

Не вдержав. Впав лицем до сінника і тяжко заплакав.

І тремтів той плач по понурій кімнаті, як жалібний бренькіт, замотаної у павутиння, мухи.

Іван лежав непорушно і, здавалося, не звертав уваги на Миколу. Хвилі за хвилями тягнули ся поволі, як ліниві пси.

Сонце вже скочувалося поза замок. Протилежна стіна кімнати всміхалася ще крізь вікно до останніх промінів.

Тихо, тихенько було довкруги.

*) »Гусята« — наймолодший УСС.

Нечайно Іван зірвався з постелі. Здавалося йому, що чув скрипіт брами.

Наострив слух...

Справді брама закрипіла і в подвіря вкотився тупіт соток ніг.

Микола схопився теж.

— Поляки! — крикнув роздразнено.

Іван ще слухав...

На подвір'ї хтось дивно крикнув.

— Так! Поляки! — сказав упевнено і кинувся до кріса.

Микола трясся, як у пропасниці.

— Івасю! Чекай! Згинемо оба! І горячково почав ладувати свій кріс.

Іван подивився на нього з недовірям.

— Ти хочеш зі мною гинути?!

— Так! Хочу! — відповів Микола і його очі блиснули таким огнем, що Іван більше не сумнівався. Присунувся до Миколи і обняв його.

— Миколо!... — Друже!... Разом пішли ми на війну, разом і погинемо... Бодай за нас ніхто злого слова не скаже! Говорив довго спокійним голосом.

Сили оба на проти себе та взяли до рук кріси. Миколин кріс хитався в дрожачих руках.

— Положи на моє ліве коліно. Я тобі так само положу! — видавав ще Іван останній приказ.

Положили собі на колінах дула крісів. Один другому міряв у серце.

— Возьми трошки нище Іване!... Так! Добре! Тепер числи! — додав Микола. Іван почав числити.

— Раз!... Два!... Трр...

Гукнули два вистріли і зляглися в один.

Стрільці, як, пень розколений громом, повалилися в противні сторони...

Довго гомоніли порожні кімнати турецького замку. Дивувалися старенькі, бо давно не бачили в своїх мурах чогось подібного.

Та за гомоном лягла ще більша тишина на них.

На замковому подвір'ї стояла сотня в лаві під муром.

— Розхід! — грянула команда і все розкошилося.

Відмарш був відложений до завтра. Вернули назад на замок.

Молоденький хорунжий перший побіг у кімнату під баштою. За ним поспішав справник.

Оба станули в дверях, як укопані.

Перед ними на соломі лежали в калюжах крові Березина й Одоляник. В затиснених руках тримали кріси звернені проти себе...

В кімнату товпилися стрільці. Кождий з них на місці завмірав. Здавалося, що й ніхто й не дихне.

— Води!! — Крикнув справник і кількох кинулося випоняти приказ.

Сам клякнув коло постріляних, оглянув і безнадійно махнув рукою.

У дверях показався поручник...

Глянув і застиг...

Його бистрі, блескучі очі помутніли. Вії опали в низ а по лиці пройшов судорог болю.

— Хлопці мої, хлопці!... шептав ледви чутно.

Ніколи на війні не плакав, а тепер сльози напливали до очей. Здавалося, не витримає...

Нараз його зір стрінувся зі синіми очима хорунжого. В них вичитав немов докір для себе.

В одній хвили переміг себе. Випрямувався і рішучо сказав.

— Такий був приказ!...

4. вересня 1921.

Вірна наречена

Всі в селі Рудницях знали, що Марійка, війтова дочка, заручена з Петром Кіданцем. Хоч він і не багатий був, мати його заледво одну корову могла держати, батько був уже небіщик, та за те він був вродливий, чесний та розумний парубок. До того ще був він свідомий син свого народу; чи до читальні чи до «Січі» він перший. Мило було поглянути, коли нераз в неділю або яке свято убереється Петро в козацьку шапку та січову ленту осаула, та йде в січових рядах на вправи. Всі дівчата залицяються до нього, не диво отже, що Марійка любила його вірно і хоч єї батько, війт і перший господар в селі, казав їй нераз розв'язатися з ним і не робити йому ніяких надій на сватання, бо він «жебрачий син», то Марійка сказала: «Або він або ніхто! Знайте тату!» Стало на тім, що по Різдві мало бути весілля Марійки з Петром.

Та тут почалася народня війна. Увесь народ піднявся боронити своїх прав на рідній землиці, уся молодь станула до стрілецьких рядів. І тут Петро був перший в селі, ще й других заохочував а коли хто нагадував йому про наречену і про весілля, він говорив: «Україна наша мати перша, а наречена друга. Не до весілля нам тепер, а до боротьби з ворогом!» Гей, гей, колиб так усі були сказали!..

Досвіта мали вирушати з села рудницькі новобранці. Випроводжали їх аж за село їх рідні, кого батько а кого мати, кого сестри і браття, а кого мила дівчина. Супроводжала і Петра Марійка, бо мати щось захорувала... Супроводжала його аж

до хреста під лісом і там стала прашатися.

— Не забудеш, Петре?

— Ні, поки життя мого, не забуду!

— Наже тобі оцей хрестик, нехай тебе від всього злого береже — сказала Марійка подаючи Петрови срібний хрестик. Дали мені його тета при хресті, він свячений — і верне він тебе мені, верне живого чи вмерлого...

Петро завісив хрестик на шию, і попрощався в останнє.

Попращався і пішов з села. Пішов туди, куди всім було треба йти. Писав кілька разів до Марійки: одні листи дійшли, другі ні, — та із тих, що дійшли, бачила Марійка, що Петро заєдно про неї знає і ніколи не забуде. Та прийшла пам'ятна весна 1919 року, коли то на нашому фронті закипіли кроваві бої, коли то Стрільці останками сил боронили свободи... Листи перестали приходити.

— Щось недобре — думає собі Марія. — Та все зрозуміла, коли в село стали надходити недобрі вісти, що наші не можуть здержати ворожої переваги і відступають. Чим раз ближче чути було гук гармат, а далі почули в селі і шум скорострілів. А одного гарного маєвого ранку почався завзятий бій під самими Рудницями. Наші довго опиралися, багато їх впало, ще більше впало по ворожій стороні, та вкінці наші мусіли відступити за село. Гляділа Марійка через вікно на відходяче рідне військо, гляділа з жалем, з тугою, зі сльозами, гляділа, чи його не побачить... Та дарма, усі перейшли а його не видати. «Може пішов іншим шляхом, а може — може... та

ні, хрестик мусить мені його вернути! — подумала собі Марійка і в ній збудилася непоборима віра, що мусить ще Петра побачити.

Над вечір надійшов ворог. Одні пішли далі, а другі лишилися в селі, ховали поляглих. Ховали своїх і чужих. Смерть усіх порівнала. Ховали кожного там, де впав.

Вийшли люди подивитися на могили. Вийшла й Марійка. Вийшла й задеревіла. Коло хреста під лісом, саме на тім самім місці, де вона в останнє попрощала свого Петра, була висипана могила. Наче прочуваючи щось незвичайного, припала вона до тої могили й ревно, ревно заридала. Дивуються люди, питають, що їй, цеж незнама могила — а вона каже: Тут попрощалася я зі своїм Петром, тут його й буду оплакувати, а може де хто другий і над його могилою заплаче й помолиться...

Розійшлися люди домів, пішла й Марійка, та про могилу коло хреста не забуває. Попросила батька, щоби хрест на ній поставив, сама ж прикрасила її цвітами, барвінком. І все в вільну годину, рано чи вечером прийде, помолиться тай ревно заплаче.

Минало літо. Наших прогнав воріг з рідної землі — всі втратили надію на їх поворот. А до Марійки чим раз більша туга береться; вона чим раз частіше на могилу ходить, а іноді й цілу ніч пересидить. Сон її не береться, а коли й засне, то таке починається снити, що зі страхом будиться й вдруге заснути не хоче... Ніби то десь бачить свого Петра, а в його груди ніжів острих набито, а кровця так ллється. Тознову стоїть він перед нею, такий блідий та білий, як те полотенце льняне, білене, а в руці держить той срібний хрестик...

— А одної осінньої ночі була велика буря. Дощ ляв, як з коновки — а опісля перестав, та хмари так затягнули небо, що на дворі темно було, хоч око виколи. На силу заснула Марійка. І сниться їй, здається, мов на яві бачить свого Петра. Став він на перелазі й загравна сопілці, та так чудно, чудно, що аж плакати хочеться. Будиться Марійка і сама собі не вірить — вона далі чує голос сопілки... Встає, вибігає на пів сонна з хати, — на перелазі бачить Петра, у білій сорочці, та блілого такого, як він їй щойно снівся. — Побачив він і її та нічого не каже, а тільки рукою до себе кличе. Кинулась Марійка до нього, хоче взяти за руку, та нічого не може вхопити, тіло його наче дим — розпливається, відступає в зад... і далі киває рукою.

Наче отверезіла Марійка і якась нагла думка прошибла її мозок. Вона чим скорше вернула в хату, взяла ліхтарню й рискаль, та нишком пішла на вулицю й пустилася в напрямі ліса. Повернула до хати Петра й збудила його матір.

— Вставайте, підемо ховати Петра!

— Доню, що тобі? Що ти говориш?

— Вставайте, він там, він певно там, мусимо його побачити.

Защеміло материнське серце; зібралася мати й пішла собі з Марійкою, не питаючи навіть, куди йдуть.

А Марійка пустилася йти, спішно, наче їй дуже нема часу. Пішла, майже побігла улицею, а за нею Петрова мати ледво поспішає. Вийшли за село. Марійка на хвилину стала, потім вказала рукою наперед в сторону хреста під лісом, і обі пішли далі. Опинилися коло могили. Кругом темно і тихо.

— Копаймо — копаймо скоро заки ранок надійде. Мушу побачити його. Як він тут, то правда, що не забув мене до смерті. — І заки мати могла щонебудь сказати, Марійка стала розкопувати могилу. Довго некопала, бо остання злива змила верх могили. Зараз по кількох закопах рискаля натрапила на щось. Приглядається зі світлом — так, це труп людини, — вояка, ось блюза на грудях розстібнута, а на білій сорочці застигла кров. Приглядається до обличчя — не пізнати, наче хто маску надів на помершого.

— Погляну — шепче Марійка — і шукає чогось на груди під сорочкою.

— Є! Мамо, глядіть це він, ваш Петро, мій наречений! — І Марійка підняла високо срібний хрестик, який знайшла на груди убитого. Отже це був дійсно Петро, що ляг тут на віки зарідну землю.

Обі припали до убитого і ревне плакали. Та довго не можна було гаятися. Стало світати. Поцілували в останнє срібний хрестик і положили на груди героя. Закопали, зарівнали і хрест посадили. Перехрестилися й скоро вертали в село. Мати плакала — а Марійка була якась дивно бадьора. Очі ясніли їй незвичайним блиском.

— Ні, не жити мені довше на тім світі. Я мушу чим скорше зійтися з тобою... Ти додержав віри Україні й своїй милій, знайже, що я її додержу!

Була неділя. Цілий день молилася Марійка перед образами. До батька й матери стала така ввічлива... — А над вечір убралася святочно й каже до родичів: — Іду на вечірню. Простіть мені, може що завинила, може чим обидила? Хочу сповідатися нині.

— Ні, дочко, добра ти дитина, — кажуть старі, та, наче прочуваючи щось і собі заплакали. — Пішла Марійка до церкви, та домів вже не вернула. У пізній вечір пішов батько шукати доні. Шукав по цілїм селі, у товаришок, у свояків, — нема — і не приходила! зайшов і до Петрової неньки.

— Ах! Вона певне там! тільки скрикнула вона й вийшла з вїтом на вулицю.

— Ходім туди, на Петрову могилу!

— На чію? питає здивований вїт?

— На Петрову. А, правда, ви нічого не знаєте!

І Петрова мати про все розповіла Марійчиному батькові.

Ще не дійшли до могили, як побачили на ній Марійку. Почав її батько здалека кликати — не обзивається. Дійшли до неї, ніби спить. Будять не будиться...

— Невже вмерла бідна?! — каже Петрова мати.

— Кинувся вїт до неї — дарма, уже пропало, вона ціла зимна. І він тільки вдарився об поли руками!

Поїзд вмерлих...

К лонітесь Ім, хто з вас остав
[в живих, —
А в головах Іх посадіте цвіт,
... Зі смерті Іх читайте заповіт:
— Все найдорожче ми дали за
[край,
Щоби народ не чув на собі ката
— Ти в кожду хвилю так зро-
бити знай, Як буде треба встань на
[супостата...

Перші дні січня. Ясна морозна ніч. Срібний місяць мережить розлогі степи — лани українського Поділля. Сухий сніг міниться до місяця тисячами різнородних красок. На залізничім шляху Жмеринка — Вапнярка тиша. Не пройде вартівник, не проїде селянин скринучим возом, не промчатся сани з трійкою та дзвіночками... Тільки вітер за-свище хвилями, зареве, закрутить хуртовину — і знову тихо. Але ось чути десь туркіт... Це зі Жмеринки йде поїзд — в сторону Вапнярки. Справді тільки «йде», — а не їде... Поволи, важко посувається вперед, сопе та викидає з себе снопи іскор — знак, що давно не бачив вугля, — опалюється дровами. Колеса сви-щуть — наче нарікають, що давно не смазовані.

Фі — фі — фі — загоримо — загоримо — загоримо, — грозять снасти кондукторови і машиністови, — та машиніст не слухає, — а кондуктор? — це поїзд без кондуктора... Певне десь «мусить бути» командант ешелону, та може спить, або захорював... Тепер служба не робиться так, як давніше. З резигнацією прийшло й ослаблення енергії, уваги, почуття обов'язку..., Вже нема «псів у службі»...

Поїзд приходить. За ним дру-гий, третій... Це останками дров виправляє Жмеринка свої еше-лони на схід, ратує, що може

від ворога, який досягає вже Винниці. Денікінці вже проїхали всі, — вчора розбіглась їх решта з двірця, дві сотки втікло перед десятима Шепелівцями, що ви-рвалися з Винниці на звіді... Правда — і Галичани щось там пошкодили своїм «союзникам»... та, впрочім — тепер нам не до політики!... Ратуємося, — спа-саємося з душею. Вивозимо, що дасться. Технічні — залізничні сотні, кольони авт, харчові склади шпиталі... — Консолідація про-пала. Чуємо, що Макух вступив до «Габінету» Шепеля... Ніби то правда?... Начальна Команда дер-житись далі Денікіна — й каже нам виїжджати — на схід... Ми слухаємо... Але чуємо знову, що десь там утворився вже галиць-кий «ревком», що має «передати» Армію большевикам... Голова кру-титься від здогадів, комбінацій... Краще заснути... забути...

І проїжджають «сплячі» поїзди Галичан. До півночі проїхало чотири. І знову тиша. Здається більше не буде.

Але коло другої години по півночі чути знову свист і со-піння. То ще один ешелон. Йде поволи, «нога за ногою», як хо-рий, або флегматик, — сопе, колеса свищуть, як звичайно. Та що це?... Скорість поїзду все меншає, сопіння втихає, іскри з комина перестають бухати, тільки уносяться легко — без-владно по вітрі щось зашипіло, зітхнуло, вдарили тарелі від пе-редних до задних возів — поїзд станув! Серед чистого поля, серед снігів сухих як пісок пустинний, на вітрі зимному, — без захисту ніякого... Місяць освітив перші вози — це «червоний хрест». Не знати нічого... Поїзд стоїть мі-

ниту, дві, десять, чверть години. Ніякого людського голосу, крику, розговору. І машини не чути. Поїзд стоїть, наче зімлілий на шляху подорожний, що чекає ратунку... Чорна маса серед білого краєвиду, наче містичний сфінкс, що сам себе не відгадає...

Але ось на переді щось рушається. Мигнула якась тінь, впало якесь прокляття, ніхто не відповів... І знову втихло. Та по хвили зіскакує хтось з паровоза, іде скоро в сторону возів з червоними хрестами... Це машиніст. Він довго щось крутив, закручував, кляв і говорив до себе, — нарешті сплюнув огірчено і йде до когось за порадою... Стукає крісом до одного воза, кличе, кричить, клине, »матюкає« — нічого не помагає... ніхто не чує... віз наче завмер. Іде до другого, третього, — те саме. Нарешті побачив світло. Це в кухні, що міститься в одному з задніх вагонів — ще світиться.

— Добродію, де командант? питає машиніст.

— Або я знаю... а нащо вам?

— Та паровіз вигас — дров треба нанести — й води нестало...

— Щож він вам — до чорта — порадить?

— Скаже принести, — снігу скаже накидати...

— Кому?... Не бачите?... Все майже в горячці, — а хто ні, засунувся в кут, і дідько його не витягне, не то ви з командантом.

Кухар обертається по цих словах до товариша, що постогнує під дверима.

— Миколо, маєш ще що закурити?

Хорий дає знак головою, що тютюн вийшов.

Кухар задумується, ніби щось пригадує. —

— Він здається кутив... так... кутив. Може лишив що небудь. Погляну!

Йде в кут, перевертає по дорозі кілька їдунок, зачіпає ногами сплячих товаришів та щось шукає.

— Ось це його. — Є! Спасибі! Царство тобі небесне, Олексю, що лишив мені закурити...

Виймає пачку тютюну з наплечника, що остав по помершому — і крутить папіроску. Закурив — і звертається що йно тепер до машиніста, що стоїть досі безрадно під дверима, вимахуючи з зимна руками.

— В вагоні ч. 6. Сальонка! —

— Машиніст зрозумів — біжить до вказаного мов.

— Командант! Пане командант!

Нарешті чує, що обзивається хтось слабим, притишеним голосом. —

— Пане доктор! Ви спите?

— Не сплю, або що? обзивається голос десь з горішньої лавки.

Машиніст кричить з надвору.

— Пане доктор! Ми стали в чистій полі! Не стало дров — ні води!

— А най вас шляк трафить! Йдіть до дижурного!...

Знову тихо. Машиніст побіг до кухара за порадою... питати за дижурним...

— Пане доктор — я перейшов всі вагони, є всего кількох здорових стрільців, решта всі хорі. —

— А вмерлих?...

— 34 трупи, пане доктор!...

— Здорових зібрати, най ховають. — А старшин до снігу... З кожного воза взяти по два поліна на паровіз!

Дижурний десь біжить. »Доктор« збирається... Це властиво поручник — медик, головного лікаря поховали ще в Барі... Машиніст іде на паровіз. В поїзді чути накликання дижурного — свиставка не вмовкає... Збірка!... Це слово чути сотки разів.

Чути якісь невиразні голоси з нутра, проклони, нарікання, лайка... Перед поїздом збирається весь здоровий персонал. Вісім стрільців, чотири санітарі, п'ять старшин... Дижурний щось говорить, показує руками, здорові торгуються. Надходить поручник — і все якось залагоджує.

— До роботи! Бо замерзнемо ось тут — і чорт нас всіх візьме.

Здається, начеби той аргумент поділав — бо збірка розходиться — а за хвилю чути розсування дверей, удари об сходи, — гомін понурих голосів.

Стрільці йдуть з лопатами, вибирають м'якше місце під гичкою, і копають... Що хвиля перестають, тупають ногами й гріються в руки. Старшини несуть ведра, нагрібають сніг, подають машиністови на паровіз. Поручник командант носить дрова — спершу по одному полінови, опісля по два.

— Двайцять шість — буде?...

— Ще чотирнайцять... Каже машиніст, розпалюючи машину.

Минає дві години.

— Могила викопана — доносить дижурний, заїдаючи кусень хліба.

— Виносити мерців — за порядком, від першого воза. Списати всіх на картці: Ім'я, назовиско, степень... відповідає командант, несучи останніх три поліна — списати інвентар!

Санітарі виносять трупів. Стягають з умерлих чоботи, кожухи, плащі. Беруть папері, гроші. Дижурний списує все. Це для здорових... а це для хорих...

В останній хвили нагадує собі щось командант. — Післати по курата! — Один стрілець біжить. Дижурний списує далі трупів і їх інвентар. Санітарі зносять. — Скорше, скорше, — заохочує дижурний — поховано, то поїдемо..

— Курат захворів — доносить стрілець.

— Пропало — каже дижурний — підуть без попа.

Командант дає знак. Скидають трупи в могилу, засипують землею, снігом. Дехто зі стрільців клякає, молиться... Закопали. Несуть тонкий хрест з дощок, — закопують. Дижурний виймає картку з нотеса, пише:

»26 Галицьких стрільців, 8 старшин.

Вічна Вам пам'ять, Товариші!»

Приклеює картку кляйстром з хліба. Готово!

Несуть річі по померших до воза команданта. Дижурний видає спис річий, — спис померших — і гроші з паперами.

Тимчасом паровіз починає шуміти, гудіти, — заводить всякими голосами, трясеться, мов у лихорадці. Стрільці поховалися у вагони, посумніли... потихли. Проклони затихли. Дехто розмовляє з хорими. »Доктор« поговорив щось з дижурним четарем — і апатично пішов до вагону. Дижурний мимо всього силується на урядову міну, проходжуючися на морозі. Поглядає кілька разів в сторону свіжої могили. — нарешті клякає і хреститься — а в очах виступають сльози...

Опісля йде до паровоза; там уже бухає, пара, дим — іскри. Паровіз ожив!

— Можемо їхати! —

— Вйoi каже дижурний і скаче на паровіз. Поїзд протяжно свище, і пробує рушати. Не може. Колеса крутяться навколо осей та стоять на місці... Наче держить їх якась таємна сила. Наче поховані товариші взяли руками і не пускають, просячи: Не лишайте нас, не лишайте!...

Машиніст одначе, холодний — і не склонний до мелянхолії, злізає з паровоза, сипле по ши-

нах шутер і пісок; вискакує пус-
кає пару; паровіз сіпнув цілим
поїздом, раз, другий — і спро-
вола покотився.

Остала самотня могила. — Ві-
тер дує снігом і завіває сліди
всякого життя на тому місці,
де не давно відбулася така по-
нура містерія. Один рік картки
відліпився від хреста — і ше-
лестить... Наче говорить хтось
молитву, шепче тайні закляття...
Наче злітаються таємничі птиці
— плачки на гріб молодецький...

А може це материні ридання,
дівочі плачі, батьківські зітхання,
що прилітають сюди з над Дні-
стра, Прута, Черемоша, — і вда-
ряють об хрест на могилі рід-
них?...

А поїзд помчався — скорше,
як досі, наче позбувся важкого
тягару... За ним видно зарево,
зареву пожежі. Це запалилися
колеса, снасти. Не видержали —
і запалили! Та огня ніхто не
бачить. Поїзд мчитьс... засви-
став... видно — не далеко стація

Л. Стрільчук

Різдво на Україні

(присвячую командантові куріня пор. М. Дацковому)

Відступаюча хвиля Денікін-
ських військ потягла за со-
бою і частини У. Г. Армії.

Тиф, якого розміри досягли
як раз кульмінаційної точки,
безвпинний і пріспішений похід
в морози перед жваво наступа-
ючими большевиками, це все
сильно зредукувало галицькі ча-
стини, з чисельно сильних ко-
лись курінів остали тільки ске-
лети. Полишених по дорозі хо-
рих стрільців большевики огра-
блювали, тому кожний збирав
останки своїх сил, та тягнувся
за своєю частиною, щоби уле-
кшити собі похід відкидав зли-
шний наряд. На возах, які пе-
ред тим були навантажені хар-
чами чи муніцією, тепер лежали
тяжко хорі, полишені виключно
опіці своїх товаришів.

В приблизно таких відноси-
нах прибуває III. курінь Х. Бри-
гади У. Г. А. в полудне дня 6.
січня 1920 р. до села Р-и і спов-
няючи задачу задної сторожі
виставляє останками с'як-так
здорових підстаршин і старшин
полевій застави.

Сьогодні навечеря Різдва Хри-
стового. Населення робить о-

станні приготування до гідного
відбуття сього свята. Хазяї до-
кінчують фабрикацію »само-
гону«. Хазяйки від рана порають
ся коло печий, варять кутю,
сушеню, рибу, вареники з ка-
пустою, печуть пироги з кашою
й млинці. Дівчата прибирають
хати чистими ручниками й папе-
ровими цвітами. Задля того то
не радо бачать селяни нових,
але не рідких гостей. А вже
найтяжше приходиться примі-
стити хорих. Треба довгої на-
мови, а подекуди й сили, щоби
зробити для них по хатах місце.

Стрільці свідомі того, що вони
не бажані, а тим менше під Св.
Вечір. Тому містяться як мо-
жуть, стараючися як найменше
своїм хазяїнам докучити. Ко-
ждий знайшовши теплий куто-
чок, відгріває свої заkostenілі
руки й ноги та здрігаєся на
саму згадку близької будуччини
й тих трудів, які його ще ждуть.

Поволи западає вечір.

Вечірня зірка стоїть вже на
небі. По хатах вже все прила-
джене до Св. Вечері. Селяни по-
більшій частині погодилися з не-
прошеними гостями й ладяться

до спільного пиру. Та й сотенні кухарі не дармували. Роздобувши в добрих хазяйнів і не даром муки та пшениці, варять куттю й вареники з капустою.

Та не судилося куріневи бодай в сей святочний день відпочати. Не судилося в теплій хаті, хоть не між рідними та всеж таки між своїми, відсвяткувати Різдво. Як раз в хвилі, коли по сотенних кухнях докінчувано варити вечерю, коли й по хатах почали засідати до куті, приходять наказ, що курінь має безпроводочно стягнутися до села С, віддаленого 15 верств на полудне, щоби в той спосіб оминати евентуального оточення большевиками.

Болючо діткнув усіх цей наказ. До курінного прийшли усі сотенні з проханням, щоби з огляду на пороблені приготування задержатися на стільки, щоби можна повечеряти. Задумався на хвильку курінний. Вже нераз за час української війни приходилося йому зводити душевну боротьбу між гуманністю й почуттям обов'язку до безоглядного й точного виконання наказів. Та лише хвилю тревала надума. Відповідь була коротка й рішуча: »Не можна, сейчас збірка!«

Страви, що варено в осібних кітлах, треба було ізза поспіху повиливати. Заварені і незаварені вареники висипано на віз в соломі й за короткий час стояв курінь готовий до відмаршу.

На дворі темно; небом перетягають густі хмари. Лише час від часу поблискують зорі. Всюди тихо. Часом де-не-де собака залає.

Тихо та понуро також в рядах стрільців. Перед їх очима на склонах балки розкинулося

село. Освітленими вікнами своїх хат, наче очима усміхається й запрошує нещасних скиталців в теплий родинний кружок, до спільної св. Вечері...

Курінь рушив вузкою вулицею в діл. Хтось в останніх чвірках затягнув несміло коляду: »У Вефлеємі нині новина«... Підхопило ще кілька голосів. Спершу пробивалася з мелодії як би іронія або огірчення. Та вже при другій зворотні, цілий курінь повною грудю почав ту колядку, виливаючи нею й нарікання на долю-мачуху й тугу за рідними сторонами. Колядуючи перейшов курінь через ціле село. Селяни повиходили з хат і прислухуються »галичанським« колядам. Та мало хто з них відчув той звук розпуки й болю переходячих і зникаючих в темряві степів, людей. Більша частина була вдоволена, що хоть на Різдво буде вільне від заквартирування...

За селом зібралися старшини-стоянкові усіх курінів і поїхали вперед приладити стоянки. Спершу їхав кожний мовчки й линув гадками до рідного краю, під родинну стріху, де певне в сій хвилі рідня засідає до спільної, але невеселої вечері. І під впливом сих гадок, шукаючи взаїмно хоть за відблеском родинного тепла, за хвилиною розради й піднесення душі з важкого пригнічення, виїхали усі в лаву й за колядували: »Бог предвічний«... І понеслися звуки сеї поважної коляди й покотилися подільським степом, відбилися о поблиський дубовий ліс і розлилися по балках. Небо визорилося. Ціла природа здається вслухалася в сю коляду. Ксні немов тихше ступають по замерзлій стерні й невпинно стрижуть ухами...

Около півночі зблизився курінь до призначеного села. При

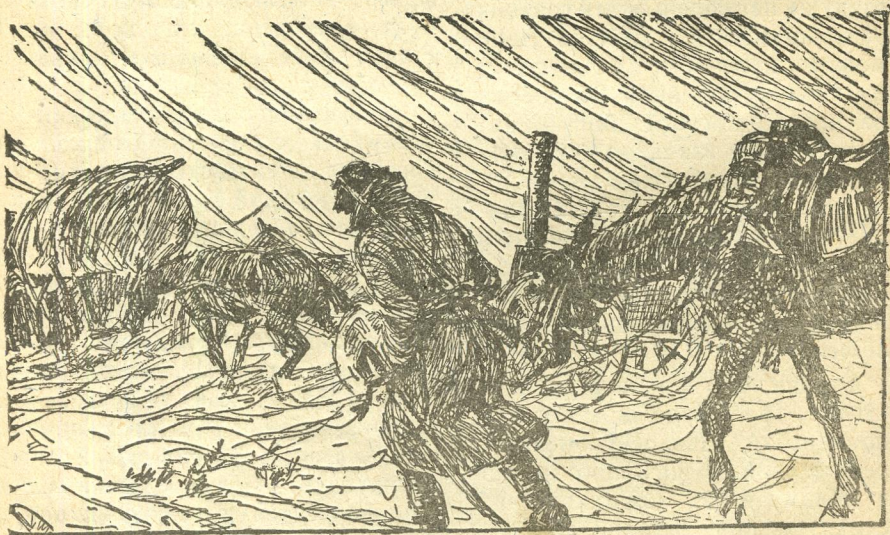
вході до нього курінний задержав похід. Він зрозумів, що повинен в сій хвилі щось сказати своїм стрільцям. Мусить їх як небудь потішити й піднести на душі. Та тяжко було йому знайти відповідних слів.

»Товариші!« відіззався в кінці »ми знаємо, що населення нас тепер не радо витає, тому, що бачить в нас рознощиків всяких пошестий, а тим менше небажаними будемо їм в сю ніч. І коли ми зараз розійдемося по квартирах, то не одного з нас повитають замість кутею, прикрим і докірливим словом. Та ми не сміємо на се зважати, не сміємо ще більше впадати на душі, але власне в сей день повинні ми не показати нашої

немочі. Тому відсвяткуймо св. Вечер в наших серцях, тут за селом, далеко від людей, які не вміють ще оцінити наших змагань. З гадкою про дорогу Галичину, про рідню, яка се свято певно веселіше не переводить, заколядуймо разом, як досі ділили разом смуток і радість«...

Розійшли ся сотні по призначених районах. Хто мав щастя й попав на добру квартиру, той під впливом солодкої куті й теплих вареників, забув на хвилю свою долю. Та не один не побудивши хазяїна, примістився десь у клуні й дзвонив зубами ковтаючи сльози.

Так святкував III/X. курінь Різдво 1920 року на Україні.

Відворот галицької армії на Одесу в січні 1920 р.

У царстві смерти

Як снопи на хлопським возі
Ідуть гості мовчаливі,
Ідуть, ідуть по дорозі...
А над ними мряки сиві.
Іде віз, сумують коні
Вітер бе в дерев скелети,
Проїзджають цілі чети...

Сліз по них ніхто не ронить.
Тільки дощ без перестанку
Пісню грає похоронну,
Наче осінь монотонну,
Так що вечера і ранку.

(Осінь 1919.)

Лука Луців.

Олена Федак Шепарович

З Повстанцями

(спомин)

Від половини цвітня 1920 року в Балті невиносима атмосфера. Кругом селянські повстання, а з уст до уст переходила вістка, що в околиці появилася група Павленка, «банда» Тютюника та збунтована кавалерія сотника Є. Шепаровича. Залога Балти виносила тоді до 500 большевиків. Не була це регулярна армія, а збиранина усяких частин. Формувалась якась кавалерійська «бригада» та охорона міста (балтські жидки). З галицьких частин остала лишень технічна сотня, яка не могла відійти на фронт з браку ешелону, та около 30 старшин, що з різних причин остали в Балті. Положення технічної сотні, головно її командантів, було доволі прикре. Далеко від армії старалися вони за всяку ціну відійти на фронт до своїх, щоб не брати під примусом большевиків, участі в карних експедиціях на «збунтовані» села. Большевики знова, хотіли сотню задержати в Балті, до 300 стрільців регулярної армії становило для них мілітарно велику силу. Большевики могли сотню вислати кожної хвили на фронт... проти

своїх. Відносини між Галичанами а большевиками так напружені що дня 22/IV. ширіли старшини просто втечи потайки з усею сотнею, та добиватись до якоїсь галицької частини. Тимчасом дня 23/IV. склався в Балті серед большевиків шалений переполох. Ніхто не знав що скоїлось, одно було певне: що в околиці появилася якась повстанча «банда» та зближається до міста. Ранком повідомили сотню, щоби кожної хвили була готова відступати. В полудне зібралися всі наші старшини у команданта сотні на нараду. «Що робити — відступати з большевиками, чи оставати? Вирішено остаточно відступати, але не з большевиками, а дорогою на Чечельник до 3. галицької бригади. Ті, що на се не годилися, оставали в Балті в намірі прилучитися до «повстанців» без огляду, якіб вони не були. Чи думав хто тоді з нас, що в цей день, наші бригади роблять на фронті переговори.

Я остаюся у поручника К. Його хазяйни щирі українці добрі мої знайомі, а що я належу вже духом до повстанців, хочу мати певну квартиру.

Коло 4-тої по полудні побачили ми небувалий рух на вулиці. Це втікали большевики. Фіра за фірою; якась арматка, двоколка кавалерії і жидівська біднота. Потім піхота — Москалі, Мадяри. Китайці, неоднаково ізлеубрані, за ними з великим червоним прапором жидки в цивільному і лиш з крісами — «охорона міста». Вони переходять попри наші вікна. Думаємо, що зміряють на дворець — та вскорі бачимо, що піхота прямує напроти нашої кватири, до монастиря, де поміщалась технічна сотня. Що буде? Чи хотять розоружити нашу сотню? Та ні, на це за мало вони відважні. Сотня вся в одному крилі, а скоростріл в дверях, не дуже ввічливо запрошує... Большевики уміщуються в другому крилі а усі команданти та штаб охорони, збігаються до перучника К. перелякані удаються немов під опіку Галичан, і навіть ті, що звичайно заявляли: «Пожалуйста не на етом язичке»... стараються говорити по українськи. Командант міста блідий мов смерть, адютант надробляє міною. Телефони дзвонять. Що хвиля запитання про ситуацію. А фронту немає ніякого, лиш довкола міста виставлені застави. Десь коло 11-тої в ночі вбігає адютант і каже, що ситуація знаменита, бо з Одесси йде 5 тисяч на поміч а на двірці, три броневики жде на ворога. Всі можуть спокійно йти спати.

Якось немило стало, по тій новій вістці. Йти спати — а що нам завтра принесе? Працаємось та розходимось. По такому напруженню нервів сон добре робить.

В кілька годин опісля будить мене страшна детонація. В першій хвилі думала, що приснились стріли. Та ні... По хвилині чую

знову свист і зрив граната. Маю вражіння, що це поціл у стріху нашої хати. Вибігаю в коридор. Ординанси бігають, пакують річі, убираються. Всі старшини ночували тоді разом).

»Що є?!« питаю. —

»Хтось острілює крило монастиря, де кватерують большевики, маємо приказ відступати!«

Стрілянина тріває дальше. Ні один стріл не паде хибно — ні один не попадає в крило монастиря, де стоїть наша сотня. Що це за «банда», що має таку артилерію? По хвилі вбігає хтось до поручника К. і дає знати, що большевиків уже нема. Коли, де пішли, ніхто не бачив — звіяли по першому вистрілі. Сотня може спокійно відходити своєю дорогою на Чечельник. Але хлопці мимо всього, хоч від 24 годин строге приготівля дивно довго збираються. Ще коні не запряжені, ще телефони треба зняти...

Було вже добре ясно, коли сотня вибралася. Усе відходить у боевім порядку. Обоз, сотня, санітарі. Працаємось сердечно — миж усі, що перейшли українську реченну зжилися як рідні. В місті гробова тишина. Не чути стрілів, на вулицях ні живої душі. Виходимо з молодого хазяйкою та дивимось за відходячою сотнею. Сотня прямує зараз у бічну дорогу. Видно їх щораз менше. Десь мигнув старшина на коні — червоний хрест послідного санітаря. Серце починає битися. Що буде? Хто займе місто? Які будуть ті повстанці? Мужики? »Банди« Тютюника? Нараз, що це? Бачимо якусь стежу. Ідуть розстрільною, кріси готові до стрілу. Хто це? Большевики? Якась послідна галицька застава — чи... вони? Ось ось щораз ближше. Бачимо як повбирані. Не однаково, подібно як

большевики. Шаравари, баранкові шапки — годі добре пізнати але відчуваємо що це не большевики. »Наші« шепчуть уста. А »Наші« здоровлять чемно »доброго ранку« та розпитують куди пішов ворог. Пояснюємо і вказуємо напрям двірця. Сейчас являється кінна стежа. Всі по козацьки з довгими червоними »шликами«. Трохи воно може по театральному — але цього не бачиться — відчуваємо одно, що вони наші... От і ми вже в українській народній Республіці, каже моя хазайка а козак з коня відповідає. »Хай живе вільна, Самостійна Україна« — хай живе відповідаємо і ми. В очах сльози... Як бажалось пережити таку хвилю, як мріялось про це рік тому взад... Мимоволі нагадується рідна Галичина, Львів... Дійсність будилась із мрій. Думаємо над судобою галицької сотні. Чи вони стрінулись з »нашими?« Чи дійсно відійшли кудись на незнану долю? Та чуємо виразно стукіт скоростріла. Дуже близько. Не вжеж б'ються між собою — ні це неімовірно. »Це лиш маленька комедія« — пояснює нам на наше питання один старшина »не може прецінь така велика сотня піддатися без стрілу 4 козакам, хочби між ними був і сам отаман Тютюник. Вони стрінулись ще в місті.« Йдемо і ми туди. Перед командантами нашої сотні кількох іздців, один з жовто-голубим прапором. Хтось говорить. Це отаман Тютюник — пояснюють мені. Чую слова: »І хоть Ви були далеко від нас, ми все були духом з Вами як і Ви певно духом з нами, бо лучить нас спільна ідея: »Вільна, Соборна Україна«. Так привитав отаман Тютюник Галичан. Сотня повертала по хвилі на свою

кватуру в монастир, а на всю Балту лунала пісня. »А ми нашу славну Україну гей, гей розвеселемо«...

Балта горіла... Не був це погром, ані пімста за большевизм. Скоїлось так случайно. Один з козаків дістав приказ отворити касу в »Воєнкомі«. Кинув ручку гранату. По його відході занялись якісь папері. Вітер був шалений, так що мимо найліпшої волі годі було огонь зльокалізувати. Працювали стрільці, старшини технічної сотні, козаки Тютюника — нічого не помагало. Коли мивийшли в полудне на місто, очам нашим представлявся страшний вид. Головна вулиця Балти довга та широка, була вся по обох сторонах в огні. Серединою бігали люди, виносили річі, метушня, крики й зойки. Стрільці та козаки зривали та поливали водою дахи, яких не обняв ще пожар. Та вид цей проти волі попсував ранішній настрій. Гроза елементарного нещастя, яке принесла з собою війна робила вражіння. Нагадалось »огнем і мечем« та руїна в якій знаходиться від 3 літ уся правобережна Україна. Поведення козаків розвіяло усі легенди про погроми. Не було ніяких виступів, ніякої жертви.

По місті розліплено надруковані накази. От. Тютюник назначив командантом міста четаря Д. і ззивав населення до спокою. За рабунки кара смерті. В полудне візвано всіх наших старшин до штабу. Там довідались: Група от. Тютюника, т. з. »київська«, це частина армії Павленка, яка оперує в большевицькім запіллі. Балту заняли переходно на день, два. Тепер посуваються з Херсонщини на північ. Ціль: перебитися через большевицький фронт до армії

Удовиченка. Жде нас ще не одна небезпека та усі невігоди партизанки. Можливо, що ще в самій Балті прийде до борби. Усі Галичани переходять в склад київської групи. — Штаб мав добрі о дорогу в Балті. Большевики дійсно одержали поміч, та почали наступати на місто. Вже другого дня почали ostrілювати з броневи́ків Балту. Шкоди не було ніякої, але обози одержали наказ переїхати до села Бензари 4 кілометри від Балти. В місті остали тільки боеві частини. Вечером вибралися ми, з обозом технічної сотні. Йшли пішком. Спекота, порохи. — Починалось воєнне життя. Ніхто не знав, чи большевики будуть ще того вечера наступати і якою силою, тож не можна булорозходитися по квартирах. Обоз розташувався на городі коло церкви. Пізно в вечір, дали нам знати, що ночуємо вселі, але на возах.

Чудова весняна ніч. Така правдива українська як її описував Шевченко і Гоголь. Розкладаємось хто на возі, хто на леваді як кому вигідніше. Перша ніч під голим небом. Будять мене якісь дивні голоси. Маю вражіння, що десь близьенько їде багато кінноти. Та голос все на одному місці. Що це? Щойно по хвилі здаю собі справу. Це грають кулемети, значить ся

наступ. Світає. Починає гудіти артилерія. Може яку верству від нас. Дістаємо наказ виїжджати. Якийсь козак показує дорогу, каже лучити до обозу, що перед нами. Знаємо, що їдемо на полудне від Балти. Коли ми виїхали з села побачили рівнину і куди тільки око сягає підводи за підводами. Це обози київської групи, пояснюють нам. По кількох годинах дороги довідуємося, що їдемо до села Посат, та що Балта в руках ворога. Вістка доволі немила, та старі партизани сміють

Повстанець Шепель з галицькими старшинами

ся з нашого поганого настрою. У нас все так, цеж не регулярний фронт — сьогодні тут, а завтра там. До Посаті заїдемо коло полудня. Полева кухня варить нам обід. Та ще не встигли зварити, коли кінний післанець дає знати, що наші війська окружили в місті ворога, та віднесли перемогу. Яка шкода кінчить, що не можемо остати. Мусимо Балту сьогодні кидати бо і так забарились. У нас все на годину — тиждень мусимо бути коло Вапнярки. Дістаємо наказ переїхати до села Коршико

на схід від Балти. Коли вечером вїхали ми в село, кожда частина мала призначений собі район та готові квартири. Населення витає нас, дає радо підводи, щоб замінити других. Близше нема коли познакомитися, бо всі помучені, а завтра ідемо далше... Слідуючого дня прямуємо до села Перейми. Дорогою пізнаємо старшин київської групи. Вони осмалені, помучені, але повні віри, в побіду ідеї та горді на свої подвиги. »Тепер на весну партизанка нічого!« — розказують, »Можна прецінь в садочку переспатись. — От зимою біда була. В страшні морози межі Деникіном а большевиками, вічно в боях, все ночую в дорозі!« Робили 80—100 верстов на день. Усі перейшли тепер від найстаршого старшини, до посліднього козака... на возах в 20⁰ морозу. Від падолиста не побирали ніякого »жалування« але дяжки погодували і то добре, тютюн здобували, щож більше треба. Тільки з одягом круто.

Коло полудня доїдемо до Перейми. Знова все приготоване. Заїзджаємо на квартиру. Витає нас хазяїн. »А Галичани« — пізнає по одязі — »витайте! Тут стояв Ваш І. корпус. Були у нас старшини на квартирі. От хороші ви люди Галичани. Це армія. Ви всі балакаєте по нашому, не цураєтеся свого. Ми знаємо, що Ви мусіли йти з комуною, але Ви не большевики. От коби так Ви на все у нас остали, хорошо булоб!«

Приходить до нас якийсь старшина. Чорний, оброслий, але зараз пізнаємо старого знакового. Приїхав з головного штабу Павленка, довідався, що ми тут та зайшов. Він вже третій місяць при партизанах — утік з нашої армії по переході до большевиків. Пригадуємо собі

старі часи, 1 листопада у Львові та порівнуємо з теперішними обставинами. Розказує, що в штабі все старі знакомі з Галичини та вичисляє добре нам знані назвиска. Привик вже цілком до козацького життя та почувається добре. Розказує про похід на Золотоношу, про Уманщину, Холодний Яр, про те, як брали Вознесенськ. Зі запертим віддихом слухаємо тих оповідань. Для нас це щось нового. Забувається час, обставини. Маю вражіння, що десь з гробів повставали давні козаки, а якийсь запорожець з часів Хмельницького розказує свої пригоди. Коли ділюсь цим спостереженням з присутніми признають мені рацію. »Тая традиція відіграє в армії Павленька велику роль« — потверджує наш гість — »особливо серед козаків. Усі вони уважають себе потомками і наслідниками давньої козаччини. Тому цей одяг, тому шлики, потроха нам дивні. Та на населенню робить велике вражіння. Ми переходили скрізь історичними місцевостями. »Холодний Яр!« Колись збирав там своїх козаків Хмельницький. Тепер хоронилися ми перед ворогом та організували нашу невеличку армію!«

І це якраз велике завдання армії Павленка, що далеко в глибині України серед ворогів несла з синьо-жовтим прапором ідею вільної України та піддержувала традицію козацької слави.

Ідемо крізь забуті, глухі села. Далеко від залізної дороги, щоб не стрінутися з ворогом. Рідко тут бувало військо, деякі навіть не знають ніякої влади. Самі собі запроваджують порядки. Всюда сільська міліція, в кожному селі є кріси. Кожду важну подію рішає т. з. »сход« селянських збори. Сход є рівночасно най-

висшою судовою інстанцією. —

Приїжджаємо до місточка: Чечельник. Тут не було ніяких большевицьких частин, лиш «червоні» Галичани. На квартирі деклямує мені маленька 3 літна дівчинка вершик: «Українка я маленька».

»Хто тебе це навчив« питаю.

— »Галичани!«

Ідемо далше до села Татарки. Досі ми з ворогом не стрінулися, та зближуємося до залізної дороги і в коротці жде нас тяжка переправа через Вапнярку. Тому в Татарці маємо два дні відпочинку. В тій околиці лучаться усі групи армії Павленка, крім київської. Є тут: волинська, Чорні Запорожці та кавалерія Шепаровича, що в останніх часах перейшла була до Тютюника.

Два дні минає скоренько. Дядьки приймають нас сердечно, стараються як найліпше угодити. Політичний відділ та пропагандисти працюють. Дзвін скликає на «сход» а селяни довідуються що ми за одні, за що боремося, які наші цілі.

Третого дня пополудні виїжджаємо до села Козинці. Боеві частини відходять під Вапнярку на фронт. У нас строге поготівля. Можливе, що треба буде цофатися. Тому всі старшини сплять на одному обійстю, щоб довго не шукати. Ніхто не розбирається. Спимо на лавках, приспах, в stodолі. Ніч минає спокійно — на фронті добре. Ранком стрічаємо цілий штаб от. Павленка. Приходить до нас полковник С., добре нам знайий з Галичини. Говоримо про це і те, а передовсім чи вдасться нам прорватися через большевицький фронт. Полковник С. розказує, що бували вже в скрутнішому положенню.

Раз зимою армія Павленка опинилась межи большевиками, а денікінцями і перебилася щасливо. Другий раз знова вислали большевики три цілі армії для зліквідовання «банди». Були з усіх сторін окружені. Битви прийняти не могли, бо ворог був о много сильніший, але за добу опинилися 120 верстов поза ворогом. Найгірше було, коли не ставало муніції. Артилерія мала всего по 6 набоїв, козаки по два. Мусіли з тим добувати Вознесенськ, де були великі склади. Чорні Запорожці взяли Вознесенськ одними шаблями. Перерубали кілька сот большевиків, забрали гармати, багато муніції, та всякої добичі і пігнали далше. І тепер не має страху. Починають ходити слухи про галицький переворот на фронті. Відступаючи большевики будуть в двох огнях, тоді легко буде можна їх побідити. Всі числять, що вскорі получимося з галицькими бригадами. Тоді не треба буде йти до групи Удовиченка, а зараз прямувати на Одесу. —

Під вечір ідемо до Кунич. Кілька годин відпочинку, бо перед нами далека дорога. Знова строге поготівля. Дрімаємо зовсім убрані в якійсь хаті на припічку.

О 1. год. в ночі приказ виїжджати. Дорога через Вапнярку свободна від ворога. Та треба спішитися, щоб не надіхали броневики. Ідемо серед ночі. Холодно з невиспання. В селі Шараманівці бачимо при слабім світлі місяця, по улицях трупи. Попередного дня була тут битва. Страшна картина. Кругом тишина здається, мертве ціле село. Вже сіріє, коли наближаємось до залізничного шляху. Ось бачимо телеграфічні стовпи. Кругом кров, трупи сліди вчешної розправи. Тор свободний всего

на 15 верств, але переїзд удається обозам в повні. Переїзджаємо трохи на полудне від Вапнярки. Ми вже по другому боці залізної дороги. В селі Колоденці чуємо сильні гарматні стріли. Дістаємо наказ змінити дорогу. Відворот відбувається в порядку, кожда частина на своїм місці. Та стріли не устають — чути їх щораз ближче. Кілька верстов від нас кипить бій.

»Це біля Кислоцької!« — пояснюють нам.

Ми в обозі є все в контакті з фронтом. Партизани не мають вправді телеграфів і телефонів за те мають знаменитих кінних гонців. Коли ми виїхали поза село Колоденку побачили з півночі багато кінноти. Хтось крикнув »Большевики, утікаймо!

В обозі почалась страшна паніка. Підводи гонять одна наперед другої в повному розгоні. Счинилась така курява, що нічо не видно. Ніхто не знає, що сталося, старшини теж думають що це ворог. Страшна картина. Дорога нерівна, горби і долини. Підводи ідуть куди попаде — полем і збіжжям. Коні полошаться, фіри перевертаються, метушня чисте пекло. Тут якийсь дядько завертає в противний бік, ніхто на це не звертає уваги. Там котрийсь стрілець відтинає посторонки, сідає на коня і оставляє перевернену фіру з цілим майном. Що хвили здержуємо нашого підводчика. Всі оглядаються поза себе, але одна курява, нічо не видно. Таке безладдя і паніка тревала може годину може більше — ми страшили рахубу часу. Поволи почав обоз порядкуватися. Приходять вісти з фронту. Нашим не повелося під Кислоцьким. Вапнярка опять в большевицьких руках. Та паніка в обозі була безпідставна. Ідемо без-

переривно в Антополь. Зіхалися тут всі обози. Великий балаяст ті наші обози.

Около 3 тисячі підводі! Але воно мусить так бути. Партизани не мають запілля, майно возять з собою. Ранені також на підводах. А від Кунич і піхота їде, щоб мож робити далекі марші. Під Вислицьким великі втрати і то серед старшин. Вбитий полковник, ранений командант батерії — багато пропало. Старшини, які були в боєвій лінії, розказують свої пригоди. В Антополі дістаємо троха кислого молока. Від 24 годин, це перша наша пожива. Маємо кілька годин відпочинку. Помучені кладемося під якоюсь стиртою — по кватирах розходиться не вільно. По другій стороні дороги, розкладають огонь, Чорні Запорозці. Усі в чорному одягу, з чорними довгими шликами — курінь смерті. Від трьох днів в боях, та якось не виглядають помучені. Посідали по турецьки та співають. Забуваємо своє перетомлення, сон відлітає. Чудовий хор. Співають самі наші пісні. »Червона калина«, »Чуєш брате мій« »Іхав стрілець« — та інші все те прийнялося по всій Великій Україні. Вже темна ніч. Блідий місяць ледви освітлює сидячих при огні Запоріжців. Здається віджила Січ. Бує козацтво по степах України а тепер після кєрвавого бою засіли при огні до пісні... Цей гурток співаючих Чорношличників і ця чудова веснянна ніч, переповнена запахом цвітучих садів — це картина яка по віки останеться в моїй пам'яті. Хто зна чи це не найкрасший спомин, з побуту в армії Павленка.

По кількох годинах виїзджаємо з Антополя. Ідемо все на полудне, щоб не попасти на ве-

ликі сили відступаючих большевиків. Маємо добитись до Дністра, щоб бодай одно крило мати певне.

Свитає. Ідемо попереду обозу сейчас за штабом от. Тютюника.

Коло шостої рано доїзджаємо до села Савчино. Перед селом задержують нас. Розвідчики дали знати, що ворог близько і то з двох сторін. Дійсно бачимо на ліво від нас в віддалі якої 1 $\frac{1}{2}$ верстви ворожий обоз, Коло нас уставляють арматі. Нема уже поділу на фронт і обоз. Ми всі на фронті. Фірмани одержують наказ держати коні. Гармати починають грати. Видно добре замішання в ворожій обозі. Артилерія не дає ні одного хибного стрілу. А біля гармати сидить маленька трилітна донечка атамана і грається. Вона перебула також усю партизанку і для неї се не новина. На право стріляють скоростріли. Бачимо як Чорні Запоріжці ідуть в атаку. Повівають чорні шлики понад ними, має чорний прапор з срібним тризубом. Меректить в сонці сталь витягнених шабель. А відтак усе лише одна чорна маса. Чути крики слава, слава Україні. Їх Атаман їде як звичайно на розвідку. По годині ворожий обоз здобутий — але Чорні Запоріжці ще б'ються. Батерія обертається і стріляє в противний бік. Приводять перших полонених. На пів нагі, окровавлені, на плечах сліди ран від шабель та нагайок. Зізнають, що на нас наступає 41, 43 та 60 большевицька дівізія. Хотять за усяку ціну нас окружити та розбити. Наші розвідчики розїзджаються в гальопі. По хвилі вертають на спінених конях. Окружені ми ще не є — але ніхто не криє, що в коротці може це звершитись. Ворог у троє

від нас сильніший. А наші козаки помучені невиспані, від трох днів майже без їди. Коло полудня їде обоз поза село Савчино та уставляються на леваді, щоб напоїти танагодувати коні. Однак по годині починають над обозом тріскати шрапнелі. Вже тут якісь коні ранені, там віз розторощений. Попри нас ідуть в гальопі Чорні Запоріжці. Не добром пахне! Ідуть обози усіх груп, мішаються разом — годі звертати тепер увагу на порядок. Перед нами, за нами, по боках кругом битва, обози в середині. Большевики острілюють обоз шрапнелями. Ідемо все на полудневий захід. Коло села Дакшилеї задержуємось, але ворог нас бачить і ми знова в огні большевицької артилерії. Тепер уже знаємо, що окружені зі усіх сторін. Мимоволі усі глядять на атамана Тютюника. Він однак лежить спокійно на траві та студіює карту. В його лиці не дрожить ні один нерв. Це успокоює. По хвилі приказ: на підводах остають лишень візники та хорі, всі інші в рострільну. Ніхто не отягається. Кождий розуміє, що їде тепер шалена боротьба о «бути, чи не бути». Боротьба, яка не узнає ніяких мирових конвенцій, де не має полону. Знаємо усі що на slučaj побіди ворога ніхто живий не вийде. Отже життя або смерть!

Розстрільна піхоти криє відворот обозу, кавалерія промощує дорогу. Ми в такому положенню, що ворог нас усіх бачить. Треба як найскорше їхати дальше. Ніхто вже не задержує візників, команданти обозу не стараються держати порядку. Не їдемо дорогою але куди попаде: полями, ярами. Вітер мете куряву в очі. Підводи переганяють одна другу, кождий хоче бути на переді. Якось ніхто не уявляє собі, що

небезпека усюди однакова. На стріли вже ніхто не звертає уваги. Страшна картина. Сотки підвод в якомусь несамовитому гальопі, сполошені коні, поперевертані вози, зрив гранатів кров, ранені, трупи. Це пекло триває до вечера. —

Коло села Джугастри троха троха успокоєється. Прямуюмо до Вільшанки яка віддалена 18 верств від Дністра. Вечером буря. Чорні хмари заслонюють видно-круг. Курява закриває все, темноту розясняють бликавиці. Громів годі відрізнити від гарматніх стрілів. Ворог однак вже нас не бачить. Ідемо якимсь яром, де нема ніякої дороги. Перед нами гонять козаки, яких дві сотки полонених. Тих кількадесят верств, що ми зробили кіньми вони мусли бічи пішком. Ноги зовсім у крові. Тут в ярі була битва — та сліди крові бачимо що крок. —

Пізно в вечір доїжджаємо до Вільшанки. Обоз розташовується перед селом; атаман їде в село на квартиру. Ніч темна, хоч око виколи. — Паде дощ. Помучині, знесилені браком сну та поживи кладемося, коло возів, на дощ ніхто не вважає. Тіло та нерви напружені переживаннями послідних днів жадають за всяку ціну відпочинку. Коло півночі сплять уже всі твердим сном. По трох годинах будимось в дощі куль скорострілів. Страшне замішання — чи це не помилка? Як могли большевики так близько підійти? Стріли падуть в віддалі яких 50 кроків. Вражіння ще гірше та страшніше чим учора. Темна ніч, не знаємо де наші боєві частини, нема отамана, а кулі падуть одна за другою ближше і ближше, щоразгустійше. Якийсь козак кричить з усеї сили »де кулемет?« — Знайшов починає

стріляти з наших уже кождий по хвилі стріляє — з кріса, з револьверів — хто що має під рукою. Блиски з одної і другої сторони разять очі. — Вуха чують один переразливий свист куль. »На землю« розлягається приказ. За якийсь час стріляє уже наша артилерія і ворожий скоростріл притихає. З'являється отаман його напали большевики на квартирі стріляли прямо крізь вікна. Чудом спас себе і жінку. Донечку виніс вірний козак Пана́с. Річі і все, що мали, стратили Одержуємо наказ виїзджати — ніхто не знає куди. По годині спокійно, обоз порядкується; козаки сплять на возах. Нерви успокоюються до всего можна привикнути. Тишина. Нічого не чути. Ідемо кроком. Ніхто не знає чи небезпека минула. По кількох годинах заїжджаємо в великий, чудовий ліс. Обоз сховався в ньому зовсім — доокола розстрільна. Мала твердиня! Маємо кілька годин відпочинку. Старі дуби шумлять нам над головами — розкладаємось в пушистій траві. Спати не хочеться. Починаємо вже діставати гумор і брати все з комічного боку. Дивимось одні на других і починаємо сміятися. Кождий обдертий, налиці прямо маска з порошу. Відчувається однак голод... Якийсь козак ходить помежи підводо і просить о кавалок хліба, бо улюблена всіми маленька Оля плаче з голоду*). Хтось мене частує самогоном але по трох днях цілковитої дієти не маю відваги напитися. Куримолиш папіроски одну за другою. Добре що здобули тільки на большевиках.

Старі партизани в доброму настрою. Признають однак усі, навіть ті, що 8 місяців »бурлакували« з Павленком, що в та-

*) донечка отамана.

ких круговоротах не були ні коли. Вечером виїжджаємо з ліса, підвода за підводою в найбільшому порядку. Сам атаман переглядає особисто. Піхота та кавалерія ідуть у розстрільну. Треба передбачувати всяку можливість. Ще десь грають гармати. Їдемо кроком. Крутимось менше більше в тій самій околиці, щоб оминати ворога. Але небезпека мабуть минула. Знаємо, що прямуємо до Кедрос і Підлісівки. Їдемо через якісь села дуже поганими дорогами. Вже ніч. Починаємо дрімати. Нараз стаємо — тихо усюда ніхто не звертає на це уваги. Доперва, коли воно за довго триває шукаємо причини. Показується — доволі комічна. Якийсь цивільний підводчик втомлений заснув і станув. Підводи які їхали перед ним поїхали не знати де. Це вже менше комічне. Стоїмо серед поля на якомусь роздоріжжі! Якийсь дядько вказує дорогу до Кедрос. Віздимо до якогось села. Питаємось чи

їхали які підводи. Ні кажуть. Але показують куди їхати.

А як попадемо в руки большевикам? Приходить на думку.

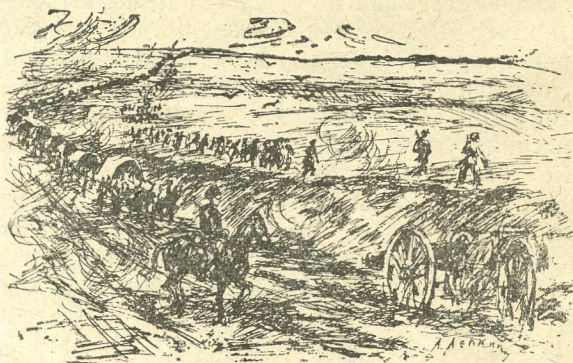
»Все одно!« каже розум вертати також не можна — Селяни нас не ошукають. Їдемо в напрямі Дністра. Врешті і в Кедросах.

В дорозі стрічаємо якогось »кватирмахера« який також зіхав з дороги. Він іде розвідатись в село, а ми ждемо. В тім надїжджає якась кавалерія. »Хто Ви?« Кричить до нас здалека. »А хто Ви?« питаємо — але скоро пізнаємось. Наша повозка з двома тачанками які перебули партизанку була скорше як наша перша стежа...

В Кедросах ховають старшин. яких трупи вірні козаки везли до самого останку, щоб з почетом скласти їх в землю, за котру вони втерляли своє молоде життя.

Ми вратовані.

Большевики далеко за нами, а перед нами свої.

Не помянутим безіменним Борцям за кращу долю України

В погідну літню днину 1914 р. веселкою до сонця грали синьо-жовті і малинові стяги понад морем молодечих голов, що гнучким бадьорим кроком проходили улицями города Льва, маніфестували фізичну удатність і боеве підготівля молоді еманципуючої нації. Тоді голубий звід світового обрію роздерла лискавка та впав зловіщий грім. Защеміло серце, стряслась судорожно душа в учасників свята і всего Народа поневоленої країни. Слабодухи корчилились у паничному страху втрати мачошиної опіки, ласкавого хліба й дешевих ордерів. Ширшала грудь, пружились мязи у вибраному гуртку молоді. — Цей грім віщун світової бурі отвирав широкі вигляди, мерехтів заревома красшої майбутності, кликав порвати з дотерішнім безділлям і ставати до явної боротьби до визволення з пут відвічної неволі. — Із леліяних на дні душі мрій та поривів родився чин. Дзвоном зимного заліза, будив маловірів з ледачого сну й втягав у вир кровавого весілля Європи, приспану забуту царівну.

В осередку праці в змаганню творення збірної душі Січового Стрілецтва, стає новий тип людини. Вже в останніх мирних роках родився напрям, що піднімав питання фізичного виховання як рівноважну цінність у розвитку горожанина модерної нації. Руханкові і пластові організації, це школи, що в дні загального взриву дали ряд підготованих одиниць, здатних стати за реальне діло.

І стелиться кривавий шлях тканий сонішним промінням

надій, живої плодючої радості чину й переплітаний тернями зневіри, почуттям презирства й опустіння. Львів Стрий, Страбичів, шлях від Бескиду по болотисту Стрипу й скелистий Серет, а опісля розлогі Степи, Широкий Луг, Хортиця, Дніпрові Пороги й Золотоверхий Київ, — це роздорожні стовпи на тому каменистому шляху. — Не вгаває творча праця. Сира брила народнього матерника, в гарячому полуміні любови і самопосвяти, перетоплюється в дорогоцінний первоцвіт... хрустально-чистий, сонішно-ясний. — Ширшають завдання, не заскоруються в мертву жовнярщину. Серед тяжких воєнних невзгодин квюла зразу билина виростає в розкішне зелене дерево, що має видати в майбутності соковиті овочі. Всі прояви творчого життя знаходять відгомін і належний культ у сьому на вигляд припадковому гуртку. Серед смертоносного змагання, на тлі безвихідного суму і відірваності від рідної землі, не вгаває ніжна струна мистецької вдачі. Засипаними снігом верхами й провалами Карпатів лунає пісня »Bor Sör« Клюба. Голодне, босе брацтво червону калину піднімає і сірим шнурком журавлів привіт шле рідньому краєві. А з подихом весни в саяві маєвого сонця сходять закляті лицарі з гори Маківки. Проходять рвучі потоки Підгір'я і на колосистих ланах Поділля, зрошують свіжою кровю засіяні житом-пшеницею, поля своїх батьків. Орали гранати землю, вносились і западали окопи, а там у Вільхівци

творилась містерія стрілецького кохання. Шуміла діброва, сипали ніжним цвітом вишневі сади, соловейко заходився в ліщині, а стрілець манив дівчину в душну літню ніч і заговорював, що місяць хотів світити, він не помітить... Білою, місячним сявом, дорогою, тягнули скрипкові обози. Дрімав на сивому коні суворий командант, а в запашному аромом вечірних квітів воздуху бреліла дзвінка гітара й звучним павутинням лоскотала відкриту грудь приспаної по денному труді й до-

на глум торгували чужим майном, продавали шкуру на живому медведєві. — І впало важке, тупе слово... зрада. Стає наглядним, що шлях, яким брались повести визволені змагання народу офіційні провідники, не сходяться зі загальним українським світоглядом. — Важилась доля буття січового стрілецтва. Йшла бесіда й міркування про доцільність його дальшого існування. Але життя й творча сила зродженої ходом подій енергії говорить сама про свою живучість, шукає нових шляхів і екс-

Похорон стрільця

пізньому гулянню дівчини. Крізь сон маячив погонич..... або не дай Боже — віста вйо. — А раннім ранком на досвітку розбудженим селом під горою виби-вали такти битим гостинцем різкі кроки боевої сотні: Дівчино, рибчино, щєбетушко моя... вийди... вийди... чим скорше до вікна... а в уха вихилєної цікаво головки долітали останні слова... »хлопці-ж бо то хлопці як соколи!« —

Це було в зєніта боевої хвали. — А тим часом у далєкій, чужій столиці, сліпі-ограничені дипломати вирішували долю,

панзії. Збита з дороги природної воєнному часові і первісному завданню, переходить у ширшу фазу культурно-суспільницької праці. — Повстають нові змагання — ідеї. Підготовляються працівники, що небавом занімають відвічальні й так важні пости народнього шкільництва на Волині. —

Куда лиш прийшов У. С. С. чи з крісом у руці, чи як суспільно-культурний працівник, скрізь затверджується національна свідомість, зростає почування горожанської відповідальності і карності. — А на Вели-

кій Україні з хвилею революції занімається великим полум'ям і трискає каскадою нове багате життя. Стають борці зразу словом, а вже небавом примінно до вимог життя з оружжям в руці, за народню волю. Твориться під будову до державного самостійного життя. У перші ряди стають галицькі січові Стрільці, що ціло за всю добу визвольних змагань, крові і життям засвідчували загально українські стремління. Чужим їм був партику-

слідами окупантів широкими степами України, Лагодить, гоїть рани заподіяні бутним наїздником рідному краєві... Кидає посів у зорану, напоєну кровю і страхиттям, землю, — а сходить гнів і почування обиди, що пре до скинення ярма, ким не будь воно наложене.

Наповнилася у щерть чаша народнього терпіння. Надходить сонішна хвиля... Залотоверхий Київ занімають українські народні полки, а Галицька Волость

Похід на Київ: Парад побідних полків II-го Корпуса У. Г. А. в Бердичеві.

ляризм і далекі від партійної ексклюзивності, сектанства та пустомельства, прямують без впину до витичної, хоть не раз у далечинь відсуваючоїся цілі. — Дороги розходяться й перехрещуються. Часть їх явно з піднесеним чолом зводить боротьбу з накиненим російщиною старим назадицтвом і з прозябачим лише що сміливим, але тупим і жостоким месіянізмом. — Часть друга поневолі скована ланцом насилля з австрійським імперіялізмом, волочиться

у перше видає дих своєрідного життя. Визвольна пісня могутніє із мрійливої молитви і у боєвий гимн. А хоть доля не стелить дороги квітами, посягає по прадідне добро захланна рука сусідів. Наростають також у внітворчого процесу противності. Раз визволена струя котиться у живловому розгоні вперед...

Скільки ясних постатей, що сьогодні немов западають у тінь небуття, пересунулось крізь карту останніх історичних подій. Вони клали весь труд — зусилля,

точили зі себе кров в ім'я одної великої ідеї: Вільна, незалежна Україна. Родовід Їх іде по прямій історичній еволюції, котрої передостатнім звеном являється УСС. Від небосяжних Карпат по Чорне море і Дніпрові притоки розсіяні могили лицарів за крашу долю батьківщини. Проходили необнятими степами в змаганні відвічним насиллям, освяченим

століттями історії і тим на борзій спрепарованим гнилою софістерією модного реформатора. Над самотними запущеними Їх могилами лине віщий дух. Вимоляє для обездолених долі, сліпим прозоріння; будить сплячих, накликає до чину.

І наростає запас крицевого завзяття, що доведе хоть через які невзгоди до ясної цілі.

М. Карпюк

Смерть Шаманека

Румунський дівізіонер з другого боку Дністра повідомив нашу Команду, що на румунській території впали жертвою з руки невідомого злочинця двох українських старшин, полк. Шаманек вбитий, сот. Тітляр ранений.

Українська Команда висилає двох старшин, (мене і пор. Грняка) на румунський бік. Дістаємо наказ розвідати блище про вбивство, та просити о дозвіл і перевезти тіла до Ямполья. Тут, на українській землі, мали остаточно похоронити з належними почестями бувшого начальника генер. булави Галицької Армії.

Через Дністер переправляє нас на лодці жидок. Він цілими днями веде в той спосіб товарообмін між Україною та Румунією. За пуд цукру дає Румунія аж... два пуди соли.

Причалюємо до прибережного села Косоуц. Витаємося з рум. старшиною, виказуємося посвідками, подаємо ціль приїзду.

Румун крутить носом. «Неможливо».

«Якто неможливо? Ви не можете рішати в цій справі, то ми будемо говорити з вашим дівізіонером».

«Неможливо».

«Чому?»

«Бо дівізіонер в Сороках (7 верств віддалі), телефонічного получения нема, а я не можу пустити панів аж до Сорік».

«То будь ласка — відвідаємо бодай гріб покійника, в цьому же селі, Косоуц».

«Неможливо, — панове взагалі відберега несміють віддалитися».

«Вибачте — кажемо — чи між Румунією і Україною стан приязний, чи военний? Як военний, так кажіть, нам буде далеко вигідніше. Аджеж з вашої сторони приїздить майже що-дня якийсь старшина, навіть неслужбово, на наш бік; наші його не спинюють, може свобідно їхати аж у Київ. А як ви з нами поступаєте? В Сороки не пускаєте, на близький гріб піти не вільно, взагалі не даєте нам від берега віддалитися. Нечуване, аджеж мусять бути якісь взаємини».

«З приємністю але не вільно. Наказ!» «Як так, то до побачення» — і ми всіли до лодки:

«Панове старшини, чому мені раньше не казали? Не на прохання, а за пуд цукру пустивби вас Румун кудиб хотіли».

Від тої хвилі наша прибережна сторожа ловила по нашому боці всякого гостя і гнала його в свояси.

Вже не з Ямпольа, а з Чеки-
нівки, дальше на південь, пере-
правляємося через Дністер на ру-
мунський бік, прямо до Сорік;
Сороки при самому березі.

Витаємося, з другим Румуном
старшиною, виказуємося по-
свідками. Подаємо ціль приїзду,
хочемо говорити з дівізіонером.

»Неможливо«

Не помагають ніякі наші пе-
реконання.

»Так пустіть бодай відвідати
раненого сот. Тітляра, він в Со-
роках в шпиталі.«

По довгих, довгих ваганнях
оставив нас Румун під сторо-
жею на березі, а сам пішов до
дівізіонера прохати дозволу для
нас.

Довкола нас зібрався гурт ці-
кавих, між ними богацько Укра-
їнців Бесарабців.

»Панове старшини, що там
чувати на вашім боці, в Україні?
Не дивуйтеся, що Румун боявся
пустити вас в містечко. Румуни
все такі переполохані в Беса-
рабії. Населення не хоче нічого
про них чути. Ми глядимо не-
терпеливо на ваш бік«.

Через якийсь час вертає ру-
мунський старшина.

»Прошу, панове, можете піти
в шпиталь відвідати вашого со-
тника. Лише на десять хвиль
дозволена вам розмова з ним,
і то в моїй присутности«.

Приходимо з Румуном в шпи-
таль. Сот. Тітляр, блідий як
стіна, привитав нас з легким
усміхом. Рана на нозі була дуже
тяжка і завдавала йому великі
болі. З трудом підноситься і о-
повідає:

»Вже в місяці марті зраджував
полк. Шаманек сильне подраз-
нення нервів. Більшевицька ін-
вазія, підчас якої він перебував
укрито в шпиталі в Бершиді,
нищила його морально до тої
степені, що грозило йому бо-

жевілля. Один вихід був для
нього: вернути як найскорше
домів, до Відня і відпочати; там
можна було знайти свободу
руху і він вже з захватом роз-
думував над новими способами
освободження нашої України від
окупантів.

В квітні постановив він зі
мною виконати плян утечі до
Відня. Ми прилучилися до пов-
станців і так дійшли аж до
Ямпольа. В Ямполі нараяли нам
трьох людей — прибережників,
які за невелику суму згодили
ся перевезти нас нічю через
Дністер на другий бік, пере-
смикнутися з нами через ру-
мунських постів аж до якогось
ліса, звідки ми вже підводою
безпечно могли поїхати дальше
на захід.

Ми вже були на румунському
боці і входили в ліс. Я з Шама-
неком на переді, прибережний за-
раз-же за нами. Нараз впав
стріл, і Шаманек мовчки пова-
лився на землю. Прибережники
кинулися тоді на мене, і почали
грабити до сорочки, почім стрі-
лили до мене, другий раз. Я стра-
тив свідомість на кілька годин.
Аж з годом, досвіта, я почав
приходити до себе, розглядаюся,
в лісі тихо, ані живої душі. За-
раз близько мене лежав мер-
твець полк. Шаманек; обдертий
до сорочки окровавлений, лицем
звернений до мене. Це було стра-
шне... На мій крик надійшли якісь
румунські вартові, і мене віді-
слано сюди, в шпиталь.

Ми мусіли попрочатися із сот.
Тітляром, бо Румун нетерпе-
ливився...

Перед опущенням Сорок обі-
цяв нам цей старшина передати
свому дівізіонерови наше про-
шення що до ексгумації і пере-
возу тіла Шаманека на укра-
їнський бік та переслати нам го-
тову відповідь на другий день

в Ямпіль. Та минув тиждень, два, а відповіді мимо упімнень не було.

Неохота згаданого дівізійонера допустити нас до себе, заборона оглянути гріб. обставина що убийники - прибережники румунські піддані, та що Румуни аж у два тижні по вчинку нас

про убийство повідомили — все це кидало підозріння на Румунів, що вони причасні цьому вбивстві.

В селі Косоуц, на румунському боці Дністра, проти самого Ямполья, ще досі спочиває полков. Шаманек, бувший шеф штабу Галицької Армії.

Полковник Альфред Шаманек. Начальник генеральної булав У. Г. А. Згинув трагічною смертю в літі 1920 р. Похований в Порогах над Дністром в сороцькому повіті, на Бесарабії.

Полковник Гал. Армії Альфред Шаманек, оден з найздібніших старшин генеральної булав австро-угорської армії. Як чужинець, віддав усі свої сили, всю свою енергію нашій справі.

День і ніч, зігнутий над столом працював з напруженням останніх нервів. День і ніч при телефоні. Був душею армії — заохотою в днях побіди, потіхою в хвилях зневіри. А коли кипів рішаючий бій »бути чи не бути«... появлявся він.

Серед граду куль, стоячи в автомобілі, підносив в гору шапку з окликом: »Слава Галицькій Армії! Вперед Українці!« — поривав за собою полки.

Такого бачили його стрільці, такого бачили і старшини, і такий останеться в нашій пам'яті, на віки вічні... л.

Евген Яворовський

Антін Виметаль

(в роковини смерті)

Тому рік на саме Різдво піднявся Він зза стола й говорив нам про вагу виховання нації та пив на нашу державну незалежність... Св. Вечір святкували ми в якомусь селі херсонської губернії в домі православного батюшки. Святкування було скупе: не тільки тому, що щойно вчора зайшли ми до цього села, а завтра, ми мали вже приказ виступати в дальший похід. — Денікінізм переживав вже свою останню стадію: боїв між Денікінцями й більшовиками вже не було, тільки денікінський фронт уступав щодня щораз дальше й скорше на полудневий схід, перед наступаючими з півночі Червоними... Ми обходили найбільше свято. Скупо ще й тому, що в нас вже не було

средств ні до боротьби, ні до — їди... Грошей не діставали ми вже третій місяць... Харчу було ще дещо для стрільців по харчевих валках... Впрочім ми кормилися кождий на власну руку й за власні гроші... Як хто мав... Як хто їх не мав, позичав собі їх у приятеля або якось інакше собі радив... Стан Армії малів в небувале... Тиф у трох відмінах обнимав нас з трох сторін... Тільки малий процент недужих вертав живий назад в ряди... Решта вмирало... Хорі лишалися на божу ласку... Ні ліків, ні лікарів... Ні догляду, ні приюту... »Шпиталі« стали розсадниками тифозних бакцилів... Так у Жмеринці, так у Винниці... Євшан не був би помер, якби не понесли його були в епідемічний шпиталь у Винниці...

Але та горстка, що оставала ще здоровою, й ті, що наче живі трупи, сухі як тріска й бліді як місячне сяйво, мали щастя вернути знад гробу — духом не падали ні трохи, тільки дальше держали консеквентно й високо над всім самостійницький прапор. Про певність упадку чорної сотні здавав собі кождий ясно справу — а всю надію покладав на весну... На весну мало явитися необчислиме, непередвижене, ірраціональне... Ми числили на весну на народне повстання...

Херзонська, гостра зима завівала білим снігом наддніпрянські шляхи перед машеруючими полками. Вона закривала нещасні останки могутчої колись Армії перед людським і божим оком... Ми йшли... Тягнулися з дня на день, хто верхом, хто пішки... Замість залізниць шибали біля нас денікінські броневики... Тільки частина гармат і висша команда їхала неопаленими вагонами...

В той спосіб дійшла наша бригада в район города Тираспіля. Тоді щось урвалося в Головному Денікінському Командуванню й замічено дезорентацію та брак рішучости приказів. Ми ждали Червоних... Більшість нашої Армії заняли вже більшовики... Денікінці покладали надію на Румунію... Але Румунія обсадила міцно границі й як відповідь виставила дула гармат і скоростріли. Ставало тепло... Мала настати зміна...

В той час занедужав і Він — наш бригадир, командант 2. коломийської бригади, отаман Антін Виметаль. Вперед було йому »так тільки« недобре й здавалося, що перемучений. Пішов у ліжку в вагон, що стояв на станції Веселий Кут, близько постою бригади опісля чимраз

більша горячка, вкінці аж чорний... Аж говорити не міг... Ті, що перебули тиф, доглядали його... Спроваджено лікарів... З Начальної... Не допомгло... 2. лютого 1920 р. помер...

В Веселому Куті, біля станції сейчас, є маленький цвинтарик... Там ховають залізничників зі станції... Там поховали й ми нашого отамана... Зіхалася бригада, зіхали з корпусу й з начальної... Полевий курат відправив молитви, виголошено промови... І ми розталися з Ним на віки...

Був Чехом по нації — а таким Українцем — самостійником, що мало таких самостійників серед нас самих. Від першого моменту нашого визвольного змагання Він як довголітний, яктивний, висший старшина австрійсько-українського 77. п. п. у Самборі станув відразу на чолі борців за волю України і перебув на фронті галицьку кампанію (під кінець як командант XVII. бригади). Коли на примус антанти Г. А. перейшла Збруч і коли звернулася проти московського червоного імперіялізму, от. А. Виметаль був іменований командантом II. коломийської бригади. Слава цієї бригади, звісна з під Львова, зросла тепер у троє під його командою. Це був жовнір першої кляси. Інший тип як попередний »залізний« командант II. коломийської бригади підполк. Франц Тінкль — але тип в своєму роді. Все в першій лінії, все сам в бою, все в походах на переді, все давав примір мужескості, хоробрости й відваги старшинам і стрільцям. По батьківськи відносився до своїх стрільців. В нього не було різниці між старшиною і стрільцем. Добро усіх однаково лежало йому на серці. Зате й любов чуло до нього кожде серце, широко й правдиво...

За нього здобули ми Калинівку, Казятин, Дмитрівку, Голендри, Фастів, Васильків. За Нього — був тоді командантом полудневої групи — здобули ми золотоверхий Київ...

Зате, що з цілого III. корпусу ми найхоробріше боролися, ми мали стрічати на київському двірці ген. Кравса, нашого корпусного команданта. Скоро рана стояли ми з кіннотою й гарматами готові на привіт сивого генерала на дворці. На дворці був присутній й корпусний командант I. корпусу ген. Микітка. Ген. Кравса ще не було...

О 9. год. рано з'явилася перша денікінська делегація на авті зза Дніпра й прохала вступу в Київ. Ген. Бредов говорив щось про волю антанті... Ген. Микітка згодився на прихід Денікінців у Київ — але щойно о 5. год. у полудни. А нам, що ми з от. А. Виметалем стояли перед дворцем приказав ген. Микітка зміцнити сейчас обсаду на мості Дніпра.. Ми рушили туди. Оваціям Києва не було краю... Квіти й квіти... На Хрещатику співав многотисячний нарід »Ще не вмерла Україна«... Жінки в народних строях несли великий портрет-малюнок Генія України - Тараса Шевченка... На Городській Думі повівала синьо-жовта хоругов...

Схвилювані й дуже щасливі дійшли ми на кінець над міст на Дніпрі. До нього можна було йти ріжними дорогами. Ми йшли на ліво від Купецького Зібрання.

А мостом сунулася вже в Київ московська навала... Тягла дорогами, що на право Купецького Зібрання.

Що сталося? Де наша застава? Хто дозволив їм йти?

От. А. Виметаль здержав нас біля моста: сам з адютантом почвалав верхом довідатися...

Ми чекали його довго... Ми нічого не знали.. Денікінці за-нимали тимчасом Печерське й центр, арештували осібно-ходячих наших старшин і стрільців і навіть ген. Кравс заїхав їм прямо в руки...

Нас було много в купі — нам Бредов не зробив нічого. Але й нас окружали вже старорежимники... Вони були поза нами, на горбі, в Царському Саді... Не було ради і треба було видістатися чим скорше з тої ситуації — без отамана...

Пізнійше ми дізналися: 100 кроків від нас дальше Денікінці заарештували були отамана й його адютанта...

Але по двох тижнях московської неволі в Дарниці втік от. А. Виметаль і вернув назад до нас... А в два тижні по його смерті нам було дуже приємно бути свідками, на чому скінчилася московська захланність... Не стало Денікінців! А скільки »русских офіцерів« поклато свої голови від русского більшовизму і румунських куль...

А незабаром після київського дня Головний Отаман проклямував війну з Денікінцями. Ми боронилися знова під командуванням нашого отамана А. Виметалю (здобули Цибулів), і з нами разом відбув Він найтяжший під зглядом воєнних трудів похід зимою на схід з під Жмеринки під Тираспіль. На гробі Покійного відспівали ми »Вічну Пам'ять«... А по »Вічній Пам'яті« в останнє його улюблену пісоньку »Чуєш брате мій, відлітають журавлі«...

З сумом осиротілої дитини й жени отамана, що їх оставив небіщик далеко в Самборі, сплівся й наш болючий жаль і глибокий сум...

6/1 1921.

генеральний секретар військових справ галицького уряду

Полковник УСС.

Дмитро Вітовський

з усіма друг і приятель. Мав у собі, вроджений талан непересічного бесідника, що в хвилях зневіри запалював маси. Хоч наскрізь настроєвої вдачі, не піддався ніколи настроям песенізму а вічно з поривом як людина активна ставав в найповажніших хвилях, до ради діла і проводу.

Його вдача, непохитний характер, високий польот, самосвята і вроджені форми товариської культури, зєднували йому стільки симпатій пошани і довіря як не мав поміж стрілецьким брацтвом жаден з вищих старшин.

Був поетом-вояком і ентузіастом. Був з тих людей, що то в хвилях визвольних змагань, виносить їх судьба на верхи народу для слави і майбутності.

І не було події в останніх потрясеннях приспаної душі нашого народу, де б не відбився живчик його співділання. Просвіти, Січи, Коцко процес 101 утеча Січинського, а відтак як останній етап: Січові Стрільці і пропам'ятні дні листопада 1918 р.

У воєнній хуртовині почав від команди сотні, що зразу носила його ймення (сотня Вітовського) зі славним в традиції УСС. «Sör Bog-клубом». Потім праця на Волині пам'ятні дні листопада 1918 — визвольна війна — організація Гал. Армії і важкі хвили нашої недолі.

З першу Генеральний Секретар Військових Справ потім делегат на конференцію в Парижі, кінчить скоропостижною смертю — що мала в собі щось небуденного і була такою, як ціле його життя — колишнього провідника студентської молоді сотника Вітовського, потім полковника і першого генерального секретара військових справ Галицького уряду.

Погиб в катастрофі літака, в леті до своїх скервлених братів за Збруч.

Полк. УСС. Дмитро Вітовський це один з тих провідників стрілецтва що зуміли зєднати собі серед загалу, як найбільше симпатій і довіря. Людина прямого і чистого характеру з молодечим поривом, запальним до кожного ідейного діла аж до самопожертви.

В нього не було кривих доріг. Йшов прямо і чесно з піднесенням і гордим чолом, проти ворога. В його душі крилося багато нюансів ніжності і ліризму та при тим був він вояком, з певною закраскою романтизму, що так достроювала ся загально до стрілецького братства.

В часах межеусобиць особистих антагонізмів, далекий від кар'єровичівських мрій, стояв осторонь закулісової політики «висших чинів»,

От. Д р. Ярослав Воевідка
Командант І. Гарматнього Полка
У. С. С. Вбитий большевицьким ко-
місаром 30. марта 1920 р. в Піщанці
біля стації Попелюхи, повіта балт-
ського на Великій Україні.

Взір невичерпаної енергії при-
мір незломного характеру, че-
сноти і завзяття. Це безперечно
найбільша індивідуальність серед
вищих старшин У. Г. А. Його
примір очайдушної відваги, від-
речення самого себе і своєї рідні
для добра справи, — гідні до
наслідування всього нашого стар-
шинства. Не було бою, деб не
рішали побіди його гармати.
В критичній хвилі, бачив кожний

піхотинець, кожний кавалерист
нашої бригади одну надію —
Воевідка!

І гнав на спіненому коні по-
переду — рвалася під копитами
земля, дерли рови гарматні кола,
серед хуртовини шаліло пекло.

На бік, на бік!

Падуть люде, падуть коні,
блискають вогнем гарматні пащі.
Рауться знаряди, клекотять
громи...

Тісно затиснена шапка на го-
лові — орлиний зір впялений
в далечинь.

Стоїть неповорушно серед
граду куль — сам кермує вогнем.

Гей, то не піхота, ані кавалерія,
А то наша славна — артилерія...
Співали колись Усусуси.

І яке дивне призначіння —
смерть героя, що стільки разів
заглядав смерті в очі, від слав-
них карпатських боїв поза Бе-
режани і широкі степи України.

Не судилося згинути вояцькою
смертю на полі слави вбив його
зза рабунку большевицький ко-
місар. Забрав в його улюбле-
ного коня та 150 карбованців...
Стільки надбав чесний отаман!

Селяне Придніпрянського По-
ділля гідно вшанували пам'ять
галицького отамана. Поховали
його у могилі, а гріб завітчали
червоною калиною.

Стрільці XI. бригади пімстили
смерть. Зловили комісаря і пір-
вали на шматки...

Хор. Евген Лідсонський*)

Син священика з Белзця зол.
повіта. Брав участь в боротьбі
о Львів, як старшина золо-
чівської Бригади 11. курія. В би-
тві о Сороки ранений, а опі-
сля добитий. Тіло його при-
везено в Золочів і при вели-

чезному здвизі народа, похо-
вано на золочівському кладбищі.
Скромний у вимаганнях, солі-
дний у виконванні обов'язків
впав обороняючи Рідну Землю
в Сороках Львівського повіта
11. січня 1919. р.

*) Смерть і похорони бл. п. хор. Лідсонського, відбилися широким
відгомонам в славному процесі о. Др. Юрика з Золочева.

отаман УСС.
Роман Дудинський
з часів карпатських боїв 1915 р.

Далеко від рідної землі, в холодній і голодній Москві закрив недавно свої стружені очі от. УСС. Роман Дудинський. Підчас переходу Галицької Армії на бік Петлюри був у Києві командантом коша УСС. Большевики арештували його і вивезли з другими старшинами в Москву. Там і покінчив життя звалений нашим найбільшим ворогом — тифом.

Роман Дудинський вступив до УСС. в 1914. році. Як коман-

дант сотні пройшов зі Стрільцями цілу Галичину й Україну. Ранений в бою на Лисоні 1916 р. вернув знова швидко в поле і обняв назад сотню.

За української війни був командантом одного з полків, а відтак командантом коша УСС.

У всіх, хто його знав, зеднав собі симпатію і поважання. Веселий, прямий, чесний вмів позискувати собі старшин і стрільців. Незвичайно дбайливий о стрільця, був взірцевим командантом, в бою першим вояком.

Задовольнювався малим і ніколи не нарікав на судьбу. А судьба не все була йому матір'ю. І за часів всесвітньої війни і за часів скитальства У. Галицької Армії по Правобережжю зазнав чимало лиха та невзгод. Все таки незломно вірив у нашу перемогу. Не зражував ся хвилевими невдачами, але говорив: «Волі ще жаден народ за дурно не дістав. Жертви мусять бути!»

Одною з тих жертв став сам. Поклався на далекій півночі в чужу землю, та за рідну справу.

Др. Тадей Яцик

Др. Тадей Яцик, сотник лікар У. Г. А., санітарний шеф І. У. Г. Корпуса помер на плямистий тиф у Винниці дня 17. листопада 1919 р.

Імя Д-ра Тадея Яцика тісно звязане з розвитком У. Г. А.

Сей молодий лікар, мало знаний широким кругам суспільності а так добре знаний кожному стрільцеві І. У. Г. К. та загалом в нашому війську, дав себе пізнати як оден з великанських стовпів санітарної організації нашої молодой армії. Серед великих недостач, при повному майже відокремленню від світа незвичайно важка була праця у тій частині військової організації. Хто брався за провід, той

поносить тяжку відповідальність за судьбу тисячів. Поки Д-р. Тадей Яцик своєю муравлиною працею, своєю широкою ініціативою а при тім безпримірним в наших кругах почуттям обовязку, доказав як добра воля, при усіх наведених прикметах характеру, може робити чоловіка спосібним до провідного становища. Він не знав і не терпів шаблонів, все умів як найширше використати усі засоби для поширення взірцевої організації, все знав примінитися

у своїй праці до найгірших обставин. Відзначався великим спокоем духа ніколи не попадав у зневіру навіть у хвилях коли другим опадали руки а думка костеніла. — Він працював безнастанно, з рівним запертям себе. Таким ми бачили його як лікаря у лічниці, бригадйного лікаря у групі «Південь», санітарного реферанта «групи Північ» а в кінці санітарного шефа І. корпусу.

Як провідник давав напрям праці, а коли вимагала цього потреба, ставав на становиську як виконавець. В часі коли пошесть виривала тисячі з рядів армії, він не стерпів сидіння за урядовим столиком а кинувся як лікар на перевезозну точку, де приходилось, серед найгірших обставин нести першу поміч.

о. Михайло Твердохліб

29. падолиста 1919. р. помер в Летичові на великій Україні польовий духовник о. Михайло Твердохліб. Був це добрий свя-

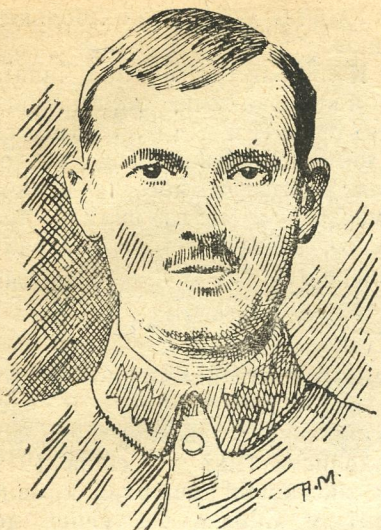
Там і занедужав та своє трудяще життя приніс в жертві Україні.

Будова його незвичайно інтелігентного ума була по материнськи ніжна і чутлива. Він лікар терпів разом з хорими стрільцями. Коли одного разу передавав з припасів останки камфори в одну з лічниць свого корпусу, залучив маленьку дописку з таким словами: «дарунок серця для серця»... Хто ближше знав його той не запечечить що ці короткі слова, найкраще освітлюють його особу як лікаря — людину.

Сердечна пам'ять залишилась в серцях стрільців і також і тих, що свідомі тої великої втрати з тих немногих робітників, котрі уміють будувати майбутність своєму народові.

щеник, громадянин, добрий і веселий товариш-старшина, та сердечний брат стрільця. Доля не жалувала йому терпінь. — Невинно арештований в 1914 р. перебув Талергоф. Випущений на волю, обняв катехитур у Гмінді. В перших днях грудня 1918. р. — вступає добровільно до Гал. Армії, та повнить службу полевого духовника при команді відтинка «Угнів», потім ІХ. Бенз. Бригаді, ХХІ. Бригаді, а в кінці при вишколі ІІ. Гал. Корпуса в Проскурові та Летичеві. В виконуванню військових обовязків досягає його тиф, та запалення мозгу. Старшини і стрільці вшанували гідно, заслуженого військового духовника величавим похороном.

Спочав на кладовищі в Летичеві, на улюбленій своїй Україні маючи заледви 32. роки жигтя.

Четар Іван Пушкар

Лискавкою рознеслася по Угнівщині сумна вістка 6. січня 1919. р., що в бою між Вербицею а Махновом вбитий — четар Іван Пушкар.

— Пушкар забитий!... неслося з уст до уст, між старшиною і стрільцями.

— Пушкар забитий!... — Зітхали нишком селяни Угнівщини й рідної йому Вербиці та нишком хоронили від ока ворога — тіло героя.

— Пушкар забитий!... пішов жаль по цілому »відтинку Угнів«!...

Пушкар — цеж душа Угнівщини. Перший організатор військових частин, ентузіаст, що все йшов в перших рядах і по-

ривав за собою других. — Брав Раву, вів наступ на Белзець Любичу, Гребенне, Махнів, словом кидав собою по цілій лінії Томашів-Рава-Жовква — відбиваючи ворога що хотів за всяку ціну передертися з допомогою обложеному Львовови. —

Урод. 1891. в селі Вербиці коло Угнова, син свідомої селянської семії, відзначаючий ученик львівської академічної гімназії як студент медицини й бувш. санітарний четар австр. армії. — Ніколи не шукав »легкої служби« в запілю, хоча міг. Як командант коша »Угнів« — сидів лиш з konieczности в Угнові. Майже все перебував на фронті — серед своїх частин котрі сам організував і впоював в них завзяття.

Весь досвід військовий, здобутий в австр. армії від 1. серпня 1914. до 1. падолиста 1918 р., та життя, яке зберіг в усіх італійських офензивах і дефензивах, зложив в обороні рідного краю.

Три величаві дубові хрести з написами »Борці за волю України« на цвинтарі в Вербиці — значать братські могили героїв, що поклали свої буйні голови за волю укр. гал. землі на відтинку Угнів. — В одній з них одинайцять стрільців, в другій сім, а в третій при вході на цвинтар два четарі: Пушкар Іван з Вербиці і Буковинець Васкан Степан. —

сот. Балтро

Ком. батареї 1-ого гарматного полка УСС.

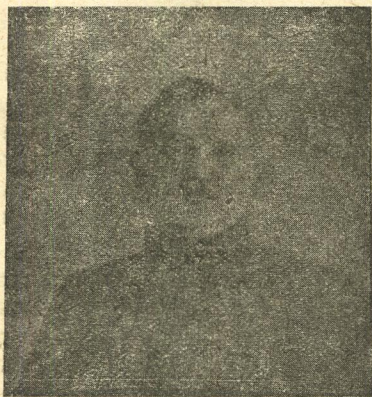
Прийшов з італійського фронту, змучений і хорий. Як отвертий москофіл, не хотів добровільно зголоситися до Української Армії. Казав: »Прикажіть мені, то піду!«

Дістав приказ і того самого дня зголосився в бригаді УСС. Від тоді не розлучався з нею до до кінця життя. Усі бої перебув на позиції, як невстрашимий жовнір і добрий син рідного на-

рода. Його батарея, найкраща в полку, не раз рішала бій. Його чистий, отвертий характер зєднував йому серця всіх. Ніхто його не переконував, ніхто не доказував йому самостійності Українців. За Збручем сам переконався, що блудив. Треба було його бачити, з якою завзятістю стріляв на полки Денікіна, з яким розяренням гонив

з України московських большевиків.

Коли Гал. Армія получилася з большевиками, зорганізував повстанчий відділ і боровся з ними до останку. Під Хвастовом постигла його мученича смерть. Та свята пам'ять про нього, вбрала його в лавровий вінець героя, який не зів'яне до віку.

сот. Микола Щуровський

Помер 24. падолиста 1919 р. у Винниці на Поділю.

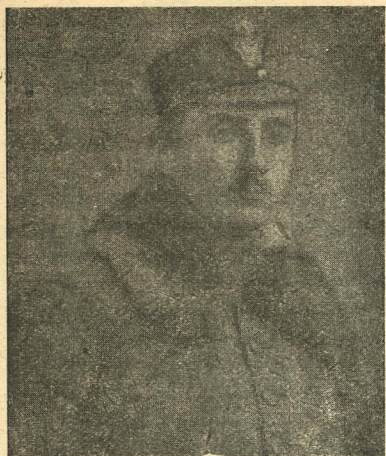
Серед кругів шкільної молоді, яку провадив і вчив покійний, мусів повстати великий жаль, коли прийшла вістка про його смерть. Вже з природи наділений учительським згідно виховним хистом умів поривати за собою молодь, запалювати її для високих ідей, зацікавлювати наукою. Після скінчення філософічних студій учителював тільки в приватних українських гімназіях: спершу в Копичинцях, потім в Рогатині, де остався аж до вибуху війни.

Як тільки вибухла війна мусів Покійний зголоситися до війська. Вже в перших місяцях війни ранений в ногу, пішов до шпиталю. Наслідком одержаної

рани окалічів, але повнив службу у формаціях запілля. В часі українсько польської війни від падолиста 1918 до січня 1919 як військовий повітовий командант у Сколім від січня до квітня 1919 на тому самому становищі в Городенці. В квітні і маю 1919 сповняв обовязки помічника шефа штабу у ІІ. коломиський Бригаді. Ізза недуги переходить знова в запілля як муніційний референт при Команді Етапу. Після переходу Г. А. за Збруч. приділений до ІІ. Гал. Корпуса в характері культурно просвітного старшини.

На цій останній позиції, що так відповідала вродженому хистові Покійного, поклав великі заслуги коло піднесення освітнього рівня серед козаків і стрільців. Гуртував коло себе цілу низку працівників на освітнім полі і розводив плянову, гарну і інтензивну працю.

— По багатьох наших втратах — втрата Покійного відбивається також великим слідом у нашому житті. Пам'ять його однаке житиме серед тих, що його знали і з Ним працювали, а вічною і безмертною остане серед грядучих поколінь як такого, що враз з великим шаром борців — віддав свій труд, працю й життя за справу вольної України!

Лесь Перфецький

Липень. Вертав з чужини, по цілорічній праці. Тішив ся на згадку свободи, ткав пляни... найкрасше провести вільні хвили. Звичайно по кількох днях побуту в родини, кидав Львів, перевішував через рамя наплечник і йшов розспіваними, пахучими полями, спинався стрімкими стоками верхів, вслухувався у журкіт рвучого потока, шум відвічних дерев, ловив у леті трепіт крил вірла.

А тут замість душних запиленних улиць Львова, сонливих прохожих... стрічає вир життя, розгорячковані лица, уривані слова, поспіх у всьому... Шум... кипить без упину.

На Руській вулиці у залізної брами сторожа з крісом. Входять і виходять молодечі лица, сіяючі здоровлем, веселі. Гуторять, сміються... рвуться до діла.

Покидає думку про відпочинок, забаву. Стає один з перших у ряди Молодого Брацтва, на якого прапорі світили слова: «Всі враз все вперед!»

З того часу в осередку життя, як творча сила. Віддає цілого себе, ділить усі радості, весь біль, труди й невгоди.

Являв собою тип повної людини. Як до нікого красше пристають слова: «в здоровому тілі здорова душа». Знатна стать, гармонія лілій, зливаються з його одухотвореними інтелігентними чертами лица у зрілу цілість. А у доповненю цього ніжна, мрійлива вдача, музичний хист незрівняний дотеп — дають йому право, зватися правдивим Січовим Стрільцем.

Брався за всяке діло. Зразу як фронтовик з крісом у руці бере участь у карпатських боях, опісля інструктором у Вишколі приспособлює молодих новобранців до воєнного чину — а на останку сама головна й важка санітарна служба в українській Армії. В перших місяцях по наказу начальної команди повнить службу полевого лікаря при 3. бережанській бригаді. В маю 1919. вертає до своєї частини Бригади У. С. С. і остає при ній аж до смерти. Останні дні життя, як заступник команданта полевої лічниці Бригади У. С. С. у Явтушкові.

Тут постигла його смерть, не від ворожої кулі, а від звичайного покосу неперебірливої пошести, що немов на глум висирала самі красші жертви.

І похоронило його Січове Товариство в замерзлу землю в місточку Явтошкові біля Бару, на Поділлю. Гнув до долу сум обдерту з листя деревину й обездолені голови галицького Стрілецтва, а вечірний сумерк роздирав жалібний спів похоронної пісні:

»Пращай Товаришу, пращай...
А як ми із війни повернемо
[до вітчизни]

Висиплемо могилюнку на вічні
[часи.]

Разом зі стрільцтвом плакали по ньому по всій Україні городи

місточка, села куда він проходив. Рвалося зітхання у дівочої груди, що піднімалося тужливою піснею з чарівних садів Олександрівська. Степами Херсону йшов тупіт верхового коня, що розжевими ніздрями втягав легіт свободи, на яку посягали лабети збираючогося ворога від Сходу.

Завернув у вулиці Єлисавета і тут на Дворцовій впав знеможений біля порога на якому ви-

тала колись його Пана... »Вона« з гарячим блеском любови в очах, а хлібом у білій ручці для нього.

Й долетіла вістка у тіснішу вітчину, обездолену галицьку землю; скривавила серця найблисшої рідні, тронула осиротілі організації Січій, прибила жалем Товаришів долі, що по днях діл і хвали скитаються манівцями...

Йосиф Целевич

За волю Рідної землі мучився важко і 24. вересня 1919. р. в Берестю литовським на голій долівці — одній з кімнат форту Берга — помер на тиф — полонений поручник Галицької армії — Йосиф Целевич.

Уроджений 24. грудня 1891 р. в Угнові, син місцевого нотаря, студент II. р. техніки, веселий, музикальний і товариський. В довоєнних літах був душею угнівського студентства і вів провід в товариському життю Угнівщини.

Покликаний до австр. армії в 1914. р. після короткого по-

буту в Любні — в старш. школі пішов на італійський фронт. Як командант технічної сотні 10. самостійного баталіону X армії перебував цілу кампанію аж до днів перевороту. Відзначений майже усіма воєнними декораціями.

20. падолиста 1918. р. ледви прибився до Винник — поступив у львівський полк ім. кн. Льва, під Командою сот. Черевка. — Як командант одної з сотень сего полку був на відтинку Глинна Наварія коло Львова до мая 1919 р. — Потім зістав приділений в Борщеві до сформованого там IV. корпусу як технічний референт. — 11. липня 1919. при будові моста над Стрипою в Дорогичівці коло Золотого Потока, при ненадійнім проломі фронту — попав в полон. —

Тяжко змасакрований з повививаними зубами, обдертий до сорочки — ледви живий дістався до славного Берестя.

Життя і пекло в концентраційному таборі зруйнували до решти його колись сильний організм і прийшла смерть, що минала його в Італії та під Львовом.

В Угнові, 2. серпня 1921.

Тимотей Гумовський

Дня 4. падолиста 1918 р. згинув героїською смертю на вулиці Словацького у Львові, поручник

Тимотей Гумовський в хвили коли спішив з підмогою окруженій залозі головної почти.

Урод. в Угнові 1892 р. Як син бідної вдови, у власних силах здобував освіту та покінчив правничий факультет. З вдачі веселий і товариський. В передвоєнних літах приймав активну участь в громадській роботі в рідньому містечку.

Від початку світової війни перебував цілу кампанію на сербському та італійському фронті.

В пам'ятних днях падолиста був між першими з тої горстки, що підняла прапор самостійності та за його наложила життям.

Тіло пор. Гумовського остало поміж ворогами і досі не знати, де його поховано.

Степан Велитович

Четар УСС.

(син селянина з Рогатинщини, Гімназію покінчив у Рогатині. Згинув 20. жовтня 1919. в Курах коло Н. Ушиці).

Від початку світової війни служив у рядах УСС. Але за малий був йому круг ділання Українських Січових Стрільців. Широка вдача, жажда лицарських пригод потягла його в світ. Зголосився як товмач до німецької дивізії і з нею пішов опісля на західний фронт — під Верден. Гігантські змагання двох велитів були йому весіллям. Серед реву гармат і тріскоту скорострілів почувався в дома. Бурлива його вдача не позволяла йому держатися довше на одному місці. З під Вердену перейшов на альбанський фронт, а звідсіля до Царгорода. Всюди маніфестувався, як Український Січовий Стрілець. Всюди зеднував собі любов і поважання. Заглядав сміло смерті в очі, та вона щадила його, як мати.

В перших днях Визвольної Війни приїхав до Галичини і став до боротьби за волю.

Не було такого завдання, якого не піднявся Велитович. Все можна було на нього числити. Ніколи не завів надій.

Підчас боїв під Львовом і офензиви Грекова на чолі кінної чети кидався в найстрашніший вир.

Любили його всі, хто його знав. Поважали всі, хто про нього чув.

З відступаючою армією перейшов за Збруч, де приділено його до вишколу кінноти УСС. Тут став улюбленим товаришем і зверхником. Тодішній командант Вишколу УСС. сотник Богдан Білінкевич висказувався про Велитовича, як про найкращого старшину в вишколі.

Прийшла денікінська інвазія. Укр. Галицька Армія лежала майже вся по шпиталях. Хто остав здоровий мусів лишитися для ратування хорих друзів. Серце краялося Велитовичеви, що не сміє витягнути шаблі на одного з найтяжчих ворогів України.

Коли Команда Коша УСС. (якій підлягав Вишкіл) дала йому приказ поїхати з кінною стежею з Писця до села Куси біля Нової Ушиці і розвідати ситуацію, він ні хвилини не вагався, хоч знав, що прийдеться, може стрінутися Денікінців. В селі Кусах обскочили його мужики. Вони були лихі на Петлюрців, за те, що ті постягали з них день перед тим, одержу. Думали, що Велитович Петлюрівський старшина і хотіли з ним зробити самосуд. Велитович пояснив темним мужикам, що він і його стежа — Галичани. Мужики рішили післати делегацію до коша зі запитом.

За той час обкидали болотом все, що українське. Насміхалися з рідної армії і держави. Вели-

тович не міг знести наруги від своїх. Розярений кидає шапкою до землі і з окликом: Я сего не стерплю! Згину за Україну!!». стріляє з пістоля до товпи, Кладе кількох трупом, і пробивається крізь товпи затуманених мужиків. За ним пускається ще десятник УСС. Микола Дяків. Та мужики швидко острісяються з перестрашу. На здогін двом смільцям посипалися кулі і вони оба падуть мертві. За хвилину делегація вернула з Команди Коша і донесла, що то »Галичани«.

Решта стежі вернула назад. В Кусах остав четар Велитович і десятник Микола Дяків. Остали мертві трупи, як доказ безмежної любови до українського народу і доказ безмежної сліпоти деяких його членів.

В селі Кусах стоять маленькі дві могили. В одній з них лежить Степан Велитович, незабутній герой визвольних змагань тих, які його в могилу загнали.

»Прости їм Господи! Вони бо не відають, що чинять!«

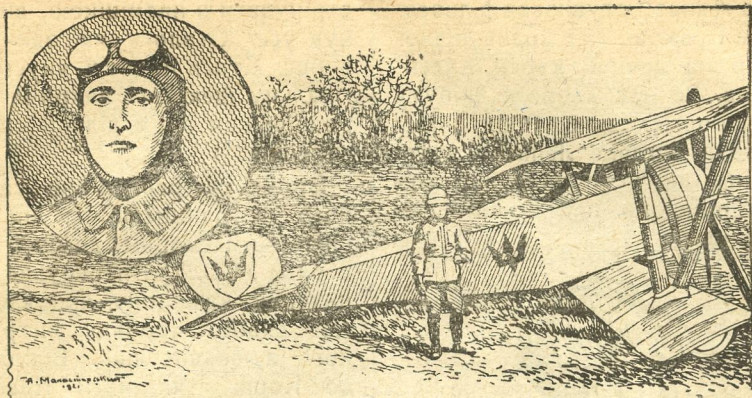
Сот. Микола Бучацький

Сотник Бучацький, комдт Етапу І-ого Корпуса помер від тифу дня 6. грудня 1919 р. в с. Кордилівці Винницького повіту, похоронений на місцевому кладовищі. З його смертю стратила Булава Корпусу найкращого старшину, його співробітники найлучшого товариша а наша суспільність незрівняного робітника.

Працював зпершу в Команді міста Станиславів а в лютім 1919 року перейшов в склад булави І-ого Корпуса і там полишився до останка. Своім спокійним скромним характером зєднав

собі велику любов та прихильність поміж своїми співробітниками, напруженою працею та ідейним відданням справі добув собі велику пошану та признання зі сторони зверхників.

Др. Яцик і сотник Бучацький, ці дві невіджалувані жертви тодішних трагічних умовин серед яких доводилось ділати нашій армії. Память по страті дорогого товариша залишилася в серцях наших, дорогим незабутнім спомином, а його честь та ідейна праця поділяли приміром для прийдешніх борців.

Пор. Альфред Шепарович

Покінчивши військову академію у Відні, брав участь в боях як летун на італійському фронті. Хоч виніс з дому німецьке виховання (батько австр. полковник, мати італійка). В перших днях визвольної війни враз зі своїм старшим братом (що пізніше командував галицькою

кінною бригадою) спішить в ряди тих, що почали борбу за волю рідного краю.

В часі боїв на галицькому фронті був важко ранений.

Помер на тиф на великій Україні дня 6/І. 1920. похований в Крижополі.

Н. Н.

Наші втрати

(грудка на могили: Л. Новіни Розлуцького і Василя Дзіковського).

Поховали на Вкраїні у могилу сиру
П. Куліш.

Богато сили, богата енергії старого, а молодого народу поховалимивмогилиза час світової й визвольної боротьби. Полягли на всіх фронтах наші юні талани з усіх галузей штуки та науки. Дорого заплатив український народ за розголос свого імени. Заплатив дорого, але збудував собі трівку підвалину під самостійне життя.

Зпоміж наймолодшої генерації зійшли в могилу, між іншими, два надійні талани: Лесь Новіна-Розлуцький і Василь Дзіковський. Оба вони ставили що тільки перші кроки на літера-

турнім полі. Та з того, що лишили, можна судити про величину втрати.

Лесь Новіна — Розлуцький, був сином священика з Жовчова рогатинського повіта. Обдарений великими способностями проявляв вже з малечку талант до поезії, малярства й музики. За часів гімназійної науки в Перемішлі брав живу участь у духовім життю молоді. При виставі «Зоряного вінця» В. Пачовського виявив у ролі Сміхунчика неабиякий сценічний хист. Сцена була здається його поклонанням.

По гімназії студіював філософію в Кракові. Тут ходив рівночасно на вечірні курси Аксентовіча. За час свого побуту в Кракові сходився Розлуцький у поета Богдана Лепкого з тодішнім артистичним гуртком Українців, що перебували там на студіях.

Лесь Новіна Розлуцький

Духове життя краківської укр. Кольонії, мало великий вплив на Розлуцького. Він пише багато. Передовсім перекладає з французького.

Та потяг до сцени переносить його на иньше поле. Він забирається горячо до студіювання драми. Підчас вакацій закладає у своїм селі сільський театр і обіздить з ним цілий повіт. Та коли його ориганальна думка, впровадити до народної драми щось на взір грецьких хорів,

стрінулася з насмішкою, він кинув усе. Сталося як звичайно в нас. Хтось подасть якусь ориганальну ідею, всі закричать не розбіраючи в чім діло й справа скінчена.

Вибух світової війни застає його за границею. Та він спішить чим скорше доміз і стає в ряди УСС. Тут перебуває карпатську кампанію, як рядовик. Але слабе здоровля витручує його з боєвої лінії. Відходить до Коша і як член Пресової Кватири УСС. працює над Літописею УСС. Крім сего поміщує в «Шляхах» дрібні ліричні вірші. З більших його річий пригадую собі з тих часів: драму: «І. Мазепа» писану більшим віршом і фантастичну поему «На скалі». З першого твору чув я лише уривок. Не знаю, чи Розлуцький його скінчив, але те що читав, робило дуже сильне вражіння.

Поема «На Скалі» була такого змісту: Ранений стрілець упав на скалі. В його розпаленій уяві з'являються всілякі привиди. Одні хвалять його, другі докоряють за службу чужому світові. В Стрільці йде душевна боротьба. Він не може рішитися ні в одну ні в другу сторону. Знеможений умірає.

Хто знає сумніви УСС. в часі світової війни, той зрозуміє провідну думку поеми.

Та жаль, не знати де вона заповідлася.

Крім тих ориганальних творів переложив Лесь Новіна около 14. драм і комедій з французького на українську мову. (Польські переклади робив для Львівського театру).

Підчас перебування у Львові належав до українського театру. Тут у сальонових ролях показався просто знаменитим.

По переході Галицької армії за Збруч дістав дозвіл зорганізувати театральну трупу. Знею виїхав до Могилова над Дністром. Там захопив його п'ятнистий тиф і там скінчив життя. Лесь Новіна Розлуцький — поява небуденна. Незвичайно образований робив вражіння живого лексикона. Хто зна, чи через роздроблення свого хисту не пошкодив собі. На мою гадку був у першій мірі актором і в тім напрямі міг зайти далеко.

Другий, Василь Дзіковський, син учителя з Ярославщини, УСС. від 1914 р. дався пізнати читаючій публіці на сторінках «Шляхів», «Світа» й неперіодичних видань Боевої Управи.

Ще за гімназійних часів, пильно студіював він історію Батьківщини. В тім напрямі працював і під час війни. Як воєнний дописувач Боевої Управи написав довший опис битви о Лисоню коло Бережан, що й вийшов окремою відбиткою. Звісна

є і його розвідка про наш національний герб.

З белетристичних творів помістив він кілька споминів, та оповідань у всяких денниках і журналах. Найліпша з сих річий «Перехід через ворожу лінію», була друкowana в «Шляхах» 1916 р. Стиль його легкий і ясний. Мова незвичайно гарна. Аж дивно, що такий молодий хлопець міг в так короткім часі освободитися від галицизмів.

Підчас укрїнсько-польської війни один з перших хопив за кріс. Можна було його безпечно замінити котрим небудь із львівських аристократичних родів. Але тоді ставав кожний там, де йому честь наказувала. Один, як жовнір на Цитаделі, чи касарні Фердинанда, друий як жандарм у Народнім Домі.

В перших днях падолиста 1918 року згинув на вулицях Львова. Ні родина ні товариші не знають де похований. Тільки пам'ять чиста, як хрусталь остала по нім

о. Яким Фещак ЧСВВ.

полевий духовник І. Г. К.

12. лютого 1920 р. помер в Чичельнику на Великій Україні полевий духовник о. Яким Фещак. Поклався на супочинок, не діждавшись ясного дня, не побачивши на власні очі здійснення мрій, за які готов був покласти життя своє. Імя його знане по цілій галицькій Україні. Яко Василіянин працював на місіях, був кілька літ редактором Місіонаря. В 1918 р. перебував в жовківському монастирі. Тут на просьбу місцевої воєнної управи редагував часопис «Україна». Покликаний на полевого духовника, занявся він долею наших ранених та хорих стрільців, з такою любовю і та-

ким пожертвованням, що в короткім часі зискав признання усякої старшини військової — зєднав любов у кожного стрільця. Все веселий, бадьорий — закрівав усіх до витривання, піддержував духа. Занепав на п'ятнистий тиф і хоч його перебув, однак винищений горячкою і попередніми тяжкими працями помер, оплакуваний всіми, що його знали і щиро любили. Виразом тої щирої любови був похорон, який йому зладили тов. і ціле військо.

Спочив на кладовищі в Чичельнику. Сердешна пам'ять залишилась у серцях стрільців та жаль за щирим народнім робітником — духовним Батьком.

Роман Шевчук

Покійний в пам'ятних листопадних днях брав участь у вуличних боях у Львові, а після відступлення наших військ зі Львова брав участь в боях на

відтинку Янова, за що одержав похвальне призначення за хоробрість. Під час облоги Львова під кінець 1818. р. і з початком 1919. р. був він в перших рядах під Чортківською Скалою. Опісля, в березні 1919. р. ізза недуги — (Покійного ще в 1917 р. австрійські влади признали нездібним до фронтової служби) перенесено його до Начальної Команди в Ходорові. При відвороті У. Г. А. за Збруч покійний мусів залишитись в Тернополі. Його зловлено у батька у Львові, і на донос 8. товаришів по професії (членів ославленої М. С. О.) і др. і дня 27. червня 1919. р. розстріляно.

Тіло покійного спочиває досі а військовій стрільниці біля Клепарова, де його розстріляно, і жде кращих часів, коли спочине в могилі мучеників за волю України!

Л. Ляйнберг.

Радіослужба в У. Г. А.

Основою радіослужби в нашій армії були установи радіо-групи австр. армії в Чистиліві коло Тернополя.

В день 10-го листопада 1918 р. переняв її пор. С. для потреб укр. армії і він розібрав її і поділив весь матеріал та апарати між 3 бойові групи армії та Державний Секретаріят.

При групах зорганізовано окремі прийомні стації, які служили для інформаційних цілей.

Головна стація, при Державному Секретаріяті була зложена з 2 прийомних апаратів і одного надавчого. Її командантом був назначений пор. С. один з найкращих дешифрерів б. австр. армії. Надавча спосібність цієї стації була спершу незначна

700—1000 клм. Для збільшення її сили на те, щоб можна було працювати з Парижем, Лондоном, Берліном і т. д. закуплено в березні окремий надавчий апарат на 3000 клм.

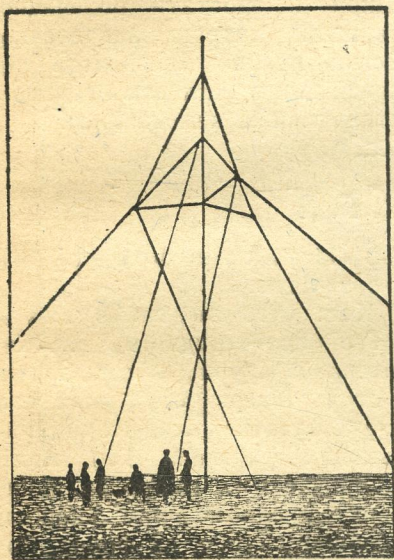
В липні 1919 р. одержав я провід над радіостацією I-ого Корпусу. В той час складалися вони з одного малого апарату (Marinclaudestation), 2 телеграфістів, 1 механіка та 1 посильного. Її доповнив я потрібним до праці матеріалом, долучив до неї відділ електричного освітлення та підвищив персонал до ч. 22 робітників.

Радіостація I-ого Корпуса мала сл. завдання: 1) удержати бездротне połącення зі всіма вищими Командами; 2) перейом депеш ворожих стацій; вкінці

3) прийом пресових звідомлень для ужитку преси.

Звідомлення від 1 і 2 передано оперативному відділові Корпуса 2 — розвідочному відділові а 3 — до диспозиції »Ко-зацькому Голосові« — першій фронтовій часописі Армії.

У вересні призначено мене на команданта радіогрупи та приділено до Н. К. У. Т. А. Радіогрупи при Нач. Ком. складалося з 2 прийомних стацій і одної надавчої, автомобілевої »Roptil« з надачою силою 500—700 клм.

Радіостанція І. Гал. Корп.

Єї завдання були:

- а) Удержати звязок між Корпусними Командами та Нач. Ком.
- б) Переїом ворожих депеш.
- в) Получення зі закордоном — звідомлення для пресової служби.

г) Міжнародня пресоваслужба з 4-ох прийомних стацій були дві призначені до прийому ворожих депеш.

Відносно б) з чотирох прийомників, два призначено для підслуху, що уможливило розслідити ворожі стації, перелов-

лювати депеш, розшифровувати а головню перешкоджувати тим ворожим стаціям, котрі стоять проти нашої армії в їхньому діланню. Відносно в) Висилано щоденно оперативні звіти через Букарест для заграниці а також приймає звідомлення наших дипломатичних представників за кордоном надавані радйостаціям Навен, Відень, Прага, Будапест і т. д.

Для обслуги преси призначено 2—3 прийомники, що працювали безнастанно день і ніч.

- 1) Рос. пресбюро Стації Москва
- » » Петроград
- » » Ташкент

Армії Колчака Омск

» » Николаїв

Армії Денікіна Таганрог

» » Одеса

Армії Юденіча Реваль

Німецьке Пресбюро Науен

» » Кенігсрустергавзен

» » Ляйпціг

Німецької Армії Больца Торунь

Французьке Пресбюро Париж

» » Ліон

Англійське Пресбюро Льондон

» » Польдгу

» » Горсе

Віденське Пресбюро Відень

Чеське » Прага

Угорське » Будапест

Румунське » Букарест

Югославянське » Білгород

Болгарське » Софія

Турецьке » Царгород

Польське » Варшава

Махно » Єлисаветгород.

Цей незмірно великий переїнятий матерїал сортовано, а чотирох переводчиків, а то: Др. Ков... Др. Хир... Др. Рай... і Др. Ф., котрі знали майже усі європейські мови, перекладали це на українське. Дві машини переписували ці депеші що вибиті в богатьох примірниках розсилано до вжитку команд і нашої преси.

Тому що майже всі апарати були вживані від 1917 року треба було частої направки, зорганізовано при родіогрупі свою майстерню.

Телеграф, школу при 1-ому корпусі підчинено радіогрупі.

1. XI. з радіогрупи повстав самостійний відділ, а мене іменовано командантом нач. радіо-служби укр. Армії. Станцію Жмеринку піддано під мої прикази.

По переході до Денікіна ціла радіослужба мала бути розширена. Апарати були вже в Одесі нам приділені. Дальші події перешкодили плянам.

В часі Денікіяди діяльність була під спеціальним надзором і спинювала всяку працю. Перзо-

нал складався зі 120 люда. Всі місця були обсажені виключно нашими людьми, вишколеними в нас.

З матеріалу було 5 сот. стаций, 1 автомобілева майстерня, 3 тягареві авта, 36 коний, крім того підчинено командантові по радіо 2 прийомники і 3 надавчі апарати в силі струї на віддаль 150 клм. Апарати ті находилися при летунській команді.

В большевицьких часах поділено групу на 3 части і приділено поодиноким бригадам. Школу й варстати розвязано, злишний матеріал заладовано. Всяка праця і діяльність під спеціальним наглядом і режимом стала майже неможливою.

Жи́ди в У. Г. Д.

Пор. Др. Ляйнберг командант Жид. Курія.

Армії так на фронті, як і в запіллю.

Крім цього зорганізувався в Тернополі в грудні 1918 р. І. Жидівський Курінь, (з гімназистів і студ. університету), який мав стати зачатком жидівських військових формацій Гал. Армії. Командантом став пор. Др. Ляйнберг. По одномісячнім вишколі відійшов курінь на фронт. Боровся героїсько під Буськом і Озірною, де поніс великі втрати. Разом з відступаючою армією перейшов Збруч і перебув на Вел. Україні ціле лихоліття Галичан. По катастрофі Галицької Армії деякі зі старшин і стрільців жидівського куріня передерлися з Одеси через Константинопіль до Палестини.

Жидівський Курінь виробив собі серед Галичан, як найліпше ім'я. Галицькі Жи́ди дали тим доказ, що не байдужі були для них визвольні змагання українського народу.

Участь у Визвольній Війні нашої Країни приймали попри Німців-кольників також і Жи́ди.

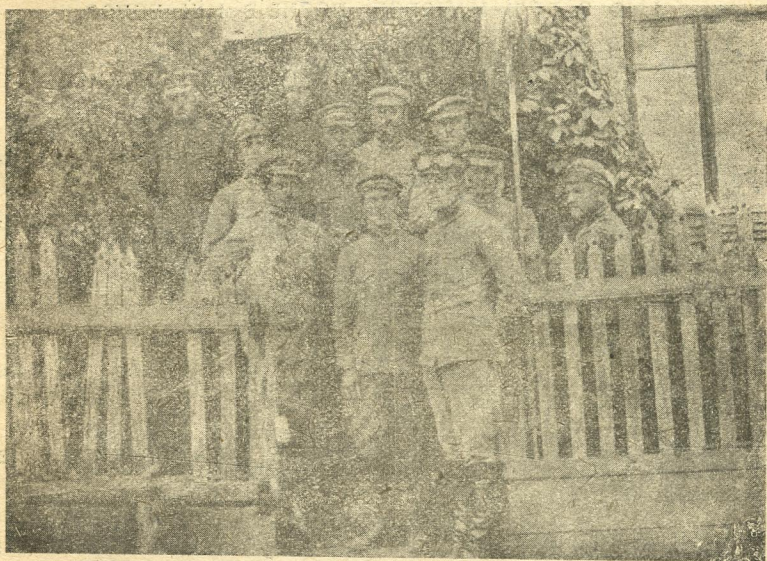
Багато з них, служило при різних частинах Галицької

Добуття Київа

Похід нашої армії на Київ і добуття його з рук московських большевиків, це найсвітліший період історії нашої визвольної боротьби. Частина нашої армії доказала в ньому стільки витривалості, сміливості та завзяття, яких приміру не много в історії воен. Добуття Київа, це славне завершення походу, ясний доказ великої боєздатності нашої армії та її моральної сили.

опинились без контакту зі своїми, загрожене ліве крило большевицькою обслугою над р. Ірисню, повели дня 30. серпня наступ на ворога з такою рішучістю та знанням воєнного діла, що протягом двогодинного бою приневомили його до залишення обох оборонних ліній і панічного, безладного відвороту за Київ.

В руках VI-ої Бригади опинилася безмежна добыча: 2000

Штаб 6. Бригади У. Г. А.

А вже найбільше з поміж усіх частин армейської групи ген. Тарнавського, яким спільно з дівізіями Придніпрянської Армії наказанно добуття золотоверхої столиці України, вславилась VI. Бригада I. Корпуса. Частини цьої бригади, не глядячи на великі труднощі становища випередивши всі прочі частини армії

полонених, тисячі крісів, муніції і много иншого воєнного добра. О год. 3³⁰ пополудни станули перші її стежі на вулицях міста Київа. Цим рішучим кроком облегла Бригада всім прочим частинам зломати опір ворога а для себе добула велику славу, яка перейде в її воєнну традицію.

З Тухолі

Лети моя думо в вечірню годину,
Далеко, далеко відсіль.
Лети моя думо у тую хатину,
Що слухає казки топіль.
У хатці жила там дівчина кохана,
А може живе?!... — Поклонись!
І скажеш їй слово болюче, як рана,
Що я вже не той, що колись.
Що гасне мій погляд і тихне мій голос
І скиби зорали чоло.
Що з волі й неволі посивів мій волос,
Що терня у серце вросло.
І скажеш їй думо, хай душу роздружить,
А серцеві скаже: „Корись!“
Хай дармо не бється, хай марно не тужить,
Бо я вже не той, що колись.

Р. Купчинський

Тухолець

Тухоля

Після переходу частин У. Г. А. від большевиків на сторону Петлюри почався останний акт трагедії галицьких скитальців.

сіля повезли старшин і Стрільців до Львова на Яловець, а з Ялівця вивезено всіх до місточка Тухолі, на Поморю.

Тухоля: Табор полонених з вежою вартового

На виразне бажання от. Петлюри Поляки розброїли Галичан і помістили їх в таборі Фридрихівці, коло Проскурова. Звід-

а після з Фридрихівки, а опісля з Ялівця багато старшин і стрільців повтікало, так, що до Тухолі доїхало ледви 600 старшин і около 4.000 стрільців.

Транспортовані на далеку північ, галицькі жовніри, терпіли голод і спрагу за цілий час подорожі. Живлено їх раз на тридні солоними оселедцями. При тім одначе не вільно було з вагону рушитися по воду.

Вкінці докотилися транспорти до Тухолі і «полонених» розміщено в бараках. Ці бараки остали ще по Німцях. Німці збудували в Тухолі табор на полонених Москалів.

Тепер залюднили частъ тих бараків нові господарі — Галичанами.

Тухоля — мале містечко, о типово німецькому вигляді. Чисте і широке. Камениці стоять рівненько, як німецькі жовніри на збірці. Знамениті »Bierhaus« дешеве пиво і їда. Чистота всюди в спадщині Германи. Воно ще тримається, але є надія, що їхні наслідники швидко все »зіславлять« так, що по Німцях ні сліду не остане.

Тухоля дісталася Польщі не зі згляду на населення, але через те, що лежить в т. зв. Коритарі. Цей коритар створено на се, щоби дати Польщі приступ до моря.

В таку то околицю загнала доля недобитків — Галичан.

Полонених запхано в один барак 120—150. Бараки були добре будовані (будували їх Німці!) але в декотрих не було на чім положитися. Щойно по кількох днях зроблено причі і хлопці почали загосподаро-

Тухоля: Полонені старшини У. Г. А. варять собі їду.

Околиця Тухолі піщовата і лісиста. Краєвид подібний до волинського, або до околиць Брухович. З дерев переважає сосна і смерека. Клімат здоровий і лагідний. Літо холодне, зима тепла. Одні вітри, що набігають із недалекого моря (170 клм.) даються дуже в знаки. Села в околиці по більшій часті німецькі, а польські села, як є, не мають польського характеру. По містах людність майже вся німецька. Жидів дуже мало, а Поляків ще менше.

вуватися. Понаправляли двері, вікна, поприкрашували стіни і бараки стали привітніші. Життя в полоні — це велике безділля. Цілий божий день можна дармувати. Та наші хлопці при звичаєні до рухливого воєнного життя не могли сидіти бездільно. Упорядкувавши бараки, вирівнали й очистили велику площу на спортові вправи. Поставили рек, зробили з цегол тягарці. А вкінці спромоглися на кругольню. Але й під духовим зглядом не дармували. Завязано

всілякого рода курси: бухгалтерійний, стенографічний, військовий.

Для стрільців улађувано популярні відчити з історії та економії. Крім того любителі сцени згуртувалися в драматичний кружок, який дав кільканайцять вистав. Між иньшим виставив оперету: «Перехитрили», де ролі дівчат грали старшини (перед тим старанно обголені). Дня 1. падолиста відсвяткували «Тухольці академією і концертом. На концерті виставлено драматичну поему Р. Купчинського: «Великий День».

Загалом час неволі використали старшини й стрільці, як не можна ліпше. Богато з молодих користало з гімназіяльних і семинаріяльних курсів, так що могли потім здавати в Галичині іспити.

Життя в таборі полонених не належить до приємності. Шикана й докучування з боку властий тим більше болять, бо відчувається свою безпомічність. Всеж таки завдяки деяким справедливим одиницям (ген. Роя) треба завдячувати, чи то поліпшення харчу чи зміну в поведенні.

Тухоля була так близько німецької границі (30 клм), що

жаль було не пробувати вирватися на волю. І справді багато старшин і стрільців утікло в Німеччину. До часу могого звільнення «звіяло» 175 старшин і около 100 стрільців. Тільки 5 старшин і кілька стрільців гранична сторожа перелапала.

Та не все вдавалося полоненим перейти непомстережено драти. Часом кулі свистіли коло вуха й гомоніли крики вартових. Тоді звичайно кандидати на втечу заверталиися назад і ждали догіднішої пори.

Жертвою втечі впав у перших днях неволі славний четар артилерії — Яросевич. Він підкупив вартового і мав нічу викрастися за драти. Вартовий гроші взяв, але разом з другими жовнірами засів на Яросевича і вбив його коло дратів.

Поховано його зі всіми почестями на таборовому цвинтарі. Біліе піскова могилка хороброго четаря, що ще вславився на цитаделі, ген — ген далеко на півночі жде часу, коли останки Яросевича вернуть на рідну землю.

А коло неї біліють тисячі — тисячі могил нещасних большевиків. Вони прийшли по нас і майже всі вимерли.

Табор полонених в Тухолі. Грають кічки.

Одиноке українське товариство вза-
імних обезпечень на життє і ренту

„КАРПАТІЯ“

почетний през. Експ. о. митрополит

ШЕПТИЦЬКИЙ.

Львів, вул. Руська ч. 18. І. п.

Відділ обез. укр. фонду В. В. і С.

чистий зиск призначений
на сироти і вдовиці по по-
ляглих Січових Стрільцях
і українських жовнярях.

Львів, вул. Бляхарська ч. 11. ІІ. п.

Переводить життєві обезпечення на довільну квоту і валюту під найдогіднішими
умовами по найнизших преміях, річних, піврічних, чвертьрічних і місячних, обез-
печення народні і без лікарських оглядин, обезпечення дітей та переводить за-
міну обезпечення в австрійських позичках воєнних, на обезпечення готівкові.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ І АНТИКВАРНЯ

у Львові. вул. Рутовського ч. 22.

(Народний Дім).

Купує і продає: шкільні підручники, нові і уживані, бе-
летристичні й наукові книжки, в українській і чужих
мовах. Закуплює цілі бібліотеки й рукописи призначені
до друку.

Приймає замовлення на книжки інших краєвих і загра-
ничних видань.

Бере в комісову продаж усі українські книжки і газети

Великий та найдешевший склад
шкільних і канцелярийних приборів.

Замовлення на провінцію полагодує відворотно за
післяплатою або попереднім надісланням грошей.

Першорядна робітня суконь і дамських костюмів

Марія Павлюк

у Львові, ул. Собіського ч. 12.

виконує всякі роботи, що входять в обсяг дамського кра-
вецтва, точно і після найвибагливіших мод. Рівнож пору-
чає свій богатозаосмотрений магазин наймодніших матерій
із заграничних фабрик, як також всякі інші додатки.

КОЖДА ЧИТАЛЬНЯ і КОЖДЕ ТОВАРИСТВО

та кождей, хто цікавиться суспільно-політичними справами,

нехай передплачує

щоденну газету, орган української
соц.-дем. партії

„В П Е Р Е Д“

Місячна передплата виносить: в краю 200 польських марок, за границю подвійно.

До Америки і Канади річна передплата виносить 6 доларів, піврічна 3 долари.

Кождого четверга виходить популярне число „Впереду“, призначене для тих, що не можуть передплачувати щоденного часопису. Передплата четвергового числа виносить 120 польських марок чвертьрічно.

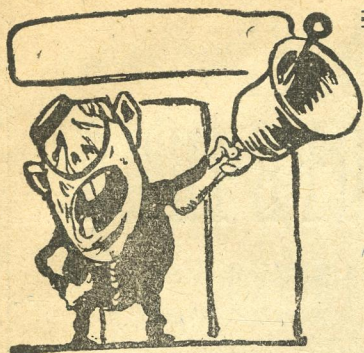
Коли хто сам не може заплатити за часопис, нехай збере до себе кількох товаришів і нехай до спілки запише собі щоденний „ВПЕРЕД“

Числа на оказ висилається кождому, хто подасть свою адресу.

Замовлення і гроші посилайте на адресу: Адміністрація „Впереду“, у Львові, вулиця Руська ч. 3.

З Америки і Канади можна посилати гроші дрефтом або в реджістрованім листі, на адресу:

„Wpered“, Lwiw, (Lemberg), East Galicia, Руська 3.

≡ Читайте! Ширіть! ≡
одинокий український
ілюстрований журнал
політичної сатири
„БУДЯК,“

що виходить у Львові
вул. Корняктів ч. 1.

Річна передплата Мп. 100. Для Америки 1.50 дол.

Передплату з Америки найпрактичніше висилати

--- В долярах реджістрованими листами. ---

Одинокий український готель
„НАРОДНА ГОСТИННИЦЯ“
у Львові, ул. Костюшка ч. 1.

Товариство приймає гроші на книжочки вкладкові
до опроцентовання.

Членський уділ виносить 20 Мкп.

Знана українська робітня
мужеської і жіночої
обуви

М. ХЛІБКЕВИЧА

Львів, ул. Руська ч. 20

(дім „Дністра“).

Українські друки й печатки
виконує дуже гарно

**ДРУКАРНЯ Й ФАБРИКА
ПЕЧАТОК**

І. Фрідмана

у Львові, Сикстуська 4.

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІПОТЕЧНИЙ АКЦІЙНА СПІЛКА

у Львові, вул. Підвалля ч. 7.

Адреса для телеграм: „Землебанк“ ч. телеф. 382

Акційний капітал К. 5,000.000

Резерви банку „ 1,470.000

Власний маєток банку К. 6,470.000

Власна камениця при вул. Словацького ч. 14.

Приймає вкладки й опроцентовує їх від слідуючого дня по зложенню вкладки.

Уділює гіпотечні позички на ґрунти і реальности до половини дійсної вартости до сплати дрібними ратами.

Емітує опроцентовані заставні листи обезпечені на землі, що надаються до уміщення популярних фондів.

Уділює векслеві позички (есконт векслів) та дає позички на підклад вартних паперів.

Купує і продає всякі вартні папери, дає на них зачети і постійні кредити.

Купує та приймає до інкаса заграничні чеки, переказує гроші за границю, та посередничить найкорисніше в висилці грошей з Америки.

Купує всякого рода валюти, та продає їх після кожного часно обовязуючих приписів.

Посередничить в купні і продажі ефектів, товарів, знарядів, машин і недвижимостей.

Приймає в переховання вартні папери і дорогоцінності та завідує ними.

Взагалі »Земельний Банк гіпотечний« переводить всякі фінансові інтереси і банкові припоручення під найкориснішими умовами.

Земельний Банк є також девізовим Банком.

Красвий Союз Торговельний „Народна Торговля“

у Львові, Ринок ч. 36. (власний дім)

Організує споживчі спілки.

Переводить фахові ревізії в них.

**Доставляє товари для Спілок і Крамниць через свій відділ „Лосеред-
ничення“**

Удержує у своїх складах у Львові, Станиславові, Перемишлі, Тернополі (вл. дім), Дрогобичі, Коломиї, Стрию (вл. дім), Снятині (вл. дім), Самборі (вл. дім), Рогатині, Бородах, Сяноці (вл. дім), Городенці, Борщеві, Золочеві, Збаражі Косові, Мостисках (вл. дім), і Сокалі (вл. дім),

Товари кольоніяльні і споживчі

== Світло церковне ==

ВИНА в бочках — австрійські, угорські, та інші заграничні. Всі вина під гваранцією природні і лиш на підставі хемічної аналізи до продажу віддані.
По складах також на фляшки і на міру.

Меди питні, Коняки, Лікери і пр. — Консерви, Делікатеси, Компоти і пр. — Віск пчільний, Кадила, Оливи.

Для споживчих Спілок реєстрованих і Крамниць „Просвіти“ значні опусты.

Вступающий в члени Товариства „НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“ платить вписове **7 Мп.** і найменше оден уділ, що виносить **70 Мп.** Той уділ остає власністю члена і опроцентується дивідендоу, котрої висота назначається по замкненню річних рахунків.

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“ приймає також гроші на вкладкові книжочки і опроцентує висші
== вкладки відповідно до умови. ==

НАЙДЕШЕВША БІБЛІОТЕКА ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТИ“

у Львові

Українське письменство:

Твори: Квітки Основяненка 2 т.	Твори: Воробкевича 2 томи
Твори: Шашкев.-Головацького	Твори: Глібова-Климковича
Твори: Устиян.-Могильницького	Твори: Стороженка
Твори: Метлин.-Костомарова	Твори: Руданського 3 томи
Твори: Т. Шевченка 2 томи	Твори: Федьковича брош.
Твори: Куліша 6 томів	Твори: І. Нечуя Лівіцького 1 т.

Інші видання:

Народня освіта (М. Галушинського)
Як виборили собі люди право основувати товариства (М. Галуш.)
Український Співаник (А. Галяка)
Пошестні недуги (Д-ра Е. Озаркевича)
Буквар для самоуків (О. Солтиса)
Князь Ярослав Осмомисл (повість О. Назарука)
Пропамятна Конгресова Книга
Техніка у світовій війні (Ю. Левицького)
Плекання овочевих дерев опрavl.
Наука про народне господарство
Рільничі досвіди і проби (С. Кузика) опрavlена
Звіт Тов. „Просвіта“ з 1. І. 910 — 31. XII. 1912 р.
З під низької стріхи (опов. о. Лежогубського)
Альманах Маркіяна Шашкевича опрavlена
Про Осипа Ю. Федьковича (Д. Лукіяновича)
Думи і співанки О. Ю. Федьковича
Вибір з творів О. Ю. Федьковича
Про Шевченків Кобзар (В. Лепкого)
Про жите Т. Шевченка (Д. Лукіяновича)
Шевченкові твори
Жиге (Студія Г. Хоткевича)
Оповідання Василя Чайченка перша книжка
Оп. Чайченка друга книжка
Морозенка (П. Мирного)
Сміховинки Олексі Стороженка
Хазяїн (комедія І. Тобилевича)
Сплачений довг (опов. Д. Лепкого)
З життя первісного чоловіка і сучасних дикунів
Як чоловік зробив з ночі день (Д-ра М. Чайківського)
Провідник по Києві
Плян Львова з провідником
Войнаровський (істор. поема К. Рилєєва)
Ватерльо (В. Гіго)
Серед вічних снігів і ледів
Пятьдесятьлітнє подружжє
Країна Дітей і Цвітів (про Японію і Японців)
Санітарна інструкція
Виріб цементових дахівок
Ілюстрована збірка: „Для Всіх“
Жіноча школа „Просвіти“ в Угерцях вин.

Господарська школа „Просвіти“ в Милованю
Сорок літ діяльності „Просвіти“
Про землю, сонце і звізди (Д ра І. Раковського)
Гетьман Мазепа (В. Будзиновського)
Сагайдачний (істор. повість)
Львів (істор. нарис)

За козацьким хлібом (опов.)

„Письмо з Просвіти“ річники 1908., 1911 і 1913 р. брош.

Календарі Тов. „Просвіта“ з 1911 брош.

„	„	„	з 1912	„
„	„	„	з 1913	опр.
„	„	„	з 1915	„
„	„	„	з 1916	„
„	„	„	з 1917	„

Співомовки С. Руданського

Нові і перемінні звізди (Полеміка Полюя)

Українсько-німецькі розмови

Про українських Козаків, Татар і Турків (М. Драгоманова)

Наталка Полтавка (Котляревського)

Ворожит (Г. Цеглинського)

Управа винограду

Податковий Надрадник

О праві зборів

Як закладати бібліотеки

Наше народне імя

Боротьба за волю України

Білоруси

Зачароване місце Миколи Гоголя

Пятезолотник М. Коцюбинського

Месьт Верховинця Устияновича

Ілько Пашак, драма

Настоящі, комедія

} Наша Дума, співаник з нотами

Із великих днів

Огні срібної землі

Про трахому

Партитура Івана Гус

Книга касова

Книга контова

Квітар

Катальог для бібліотек

Книга випожичаючих з бібл.

Протокол подавчий

Книжочка вкладкова

Книжочка пожижаючого

Малі портрети (19×14): В. Антоновича, І. Белея, І. Борискевича, М. Вербицького, Д. Гладилевича, Івана Гриневецького, М. Драгоманова, Т. Зінківського, А. Квітки, О. Кониського, Я. Кухаренка, І. Лаврівського, М. Максимовича, П. Могили, А. Могильницького, Д. Мордовця, В. Навроцького, О. Партицького, П. Полуботка, О. Потепні, І. Пулюя, Д. Савчака, І. Снігурського, О. Стороженка, Л. Трешаковського, М. Устияновича, Т. Шевченка, В. Шухевича, Ю. Целевича, В. Чайченка, Д. Яворницького.

Більші портрети (37×26): Т. Шевченка, А. Шептицького, І. Мазепа, І. Франка. Великий портрет Т. Шевченка (40×32) і М. Ша-шкевича (56×32).

Нові книжки.

М. Возняк: Історія Української літератури І. том

М. Возняк: Історія Української літератури ІІ. том

Ф. Колесса: Українські народні Думи

Календар „Просвіти“ на р. 1921. і 1922

Просвіта до укр. народу

Смертне Зілля

Реферати про Т. Шевченка

В. Гнатюк: Про Кубань і Кубанців

Цінник висипається на жадання за оплатою 15 Мп.

Замовлення і гроші слати до Канцелярії Т-ва „Просвіти“ Львів, Ринок ч. 10.

КНИГАРНЯ НАУК. ТВА. ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

у Львові, Ринок 10.

ПОРУЧАЄ ОТСІ СВОІ ВИДАННЯ:

а) з серії „Український Театр“

1. І. Тобілевич: Мартин Боруля комедія в 5 діях
2. М. Кропивницький: Дай серцю волю, заведе в неволю драма в 5 діях
3. „ „ Невольник драматичні малюнки в 5-ти одмінах
4. Т. Шевченко: Назар Стодоля драма в 5 діях
5. С. Артемовський: Запорожець за Дунаєм опера в 3 д.
6. М. Старицький: Ой не ходи Грицю та на вечерниці народня драма

б) крім того книжки різного змісту, а саме:

Червона Калина літературний збірник Українського Січового Війска

Др. В. Щурат: На досвітку нової доби — статі і замітки до історії відродження Галицької України

О. Турянський: Поза межами болю — картина з неволі Тиберій Горобець: Дикий виноград гумористичні нариси з дороги життя

Акорди, антологія української лірики

Ю. Опілський: I. Іду на Вас — історична повість для молоді

„ „ II. Танечниця з Пібасту — нарис із XIII віку до Христа

А. Чайківський: I. З татарської неволі і Блудний син оповідання для дітей

II. Оповідання для старших випуск I.

III. На уходах — історичне оповідання для молоді

Кнут Гамсун і Вікторія історія одного кохання

О. Барвінський: Історія укр. літератури I. частина (старинна і середня)

„ „ „ „ II. „ (новочасна)

**Великий вибір і різноманітність книжок покаже
Катальог Книгарні ім. Т. Шевченка**

— „ЛУК“ —

Торговельно-промислова спілка з обмеж. порукою

у Львові, ул. Костюшка ч. 1/а

Приймає замовлення і оферти із усіх галузей ріль-
ництва і промислу

Купує і продає збіже краєве і заграничне

Має на складі будівельний матеріал, рільничі машини
і знаряди

Переводить купно і продаж лісів, ґрунтів, домів, теренів
нафтових і каменоломів.

УКРАЇНСЬКА СПІЛКА

— „ТЕКТОН“ —

будівельно - промислове підприємство з обмеженою порукою
У ЛЬВОВІ, ВУЛ. ЗИБЛІКЕВИЧА Ч. 44, І. ПОВ.

Відділ технічний: виконує, перестерігаючи чистоти українського
стилю, всякі пляни і коштосписи в обсягу чистої
архітектури і утилітарного будівництва як церкви, приходства, школи іи.

Відділ будівельний: бере в підприємство всякі нові будівлі і пере-
водить реконструкції знищених об'єктів. — Ви-
силає також готові будинки мешкальні і господарські.

Відділ торговельний: закупає всякого рода деревний матеріал
і ліси — продає цемент, дахівку, бляху, цеглу
і інші будівельні матеріали

Варстати тесельські, бетонярня Станиславів-Леонівка.

„ВІДБУДОВА“

ПРОМИСЛОВО-ТОРГОВЕЛЬНА СПІЛКА

з обмеженою порукою

у Львові: Дирекція: ул. Словацького 14. I. поверх:

Години уряд. від 9—4

Склад машин: при ул. Костюшки ч. 1а

Залізний склеп: ул. Трибунальська ч. 1.

Споживний склеп: Ринок 10 (Просвіта)

порукає:

Господарські машини й знаряди

Кухонне начиння й уладження

Огнетревалі каси

Ремісничі знаряди

Будівельний матеріял

Й матеріял до криття дахів

Насіння

Виготовлює кошториси і пляни

На бажання висилаємо оферти та подаємо пояснення.

Товари висилаємо на провінцію.

Конто в Земельнім Гіпотечнім Банку у Львові, Підвалля 7.

Адреса:

„ВІДБУДОВА“

Получення телеф. з провінцією.

Львів, ул. Словацького 14.

ч. телеф 330

Центральна каса українських Кооператив КРАЄВИЙ СОЮЗ КРЕДИТОВИЙ У ЛЬВОВІ

Ринок ч. 10.

Приймає щадничі вкладки на умовлених услівях:

Стан щадничих вкладок виносить Мп. 14.057.578,96

Уділяє дешеві та догідні позички:

Стан уділених позичок виносить Мп. 6,825.042,89

Переводить краєві і заграничні перекази:

Резервові фоди і уділи виносять Мп. 2,247,255,43

ВЛАСНА КАМЕНИЦЯ

при ул. 3. мая ч. 15. — Телефон ч. 433

КОНТО ПОЧТОВОЇ ШАДНИЦІ Ч. 143.467. —

„Дністер“ Товариство взаїмних обезпечень

Львів, вул. Руська ч. 20. (влас. дім.)

Приймає до обезпечення від огню будинки, хатні і господарські движимости, меблі, одержу і білля, збіже в снопах і в зерні, худобу і т. п.

Рахує найдешевші оплати на обезпечення селянських будинків.

Звертає кождорічний чистий зиск своїм членам.

Оцінює та виплачує шкоди по огні скоро і совісно, а на членів оцінкової комісії запрошує все двох господарів.

Дає підмоги українським школам і бурсам, де виховуються селянські діти. Люди асекуровані в „Дністрі“, можуть дістати позичку у всіх великих банках і в Товаристві взаїмного кредиту „Дністер“,

Власні фонди „Дністра“, виносили з кінцем 1920 р. М.п. 6,318.904-87.

Кождий Українець повинен асекуруватися від вогню щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці, то добробут цілого народу.

Товариство Взаїмн. Кредиту „Дністер“, засноване при Товаристві Взаїмн. Обезп. „Дністер“, уділяє кредиту своїм членам та приймає і виплачує щоденно вкладки.

Канцелярії Товариства отворені шо дня від 9 — 2 перед полуднем.

Адреса для телеграм: Дністер Львів.

Урядово уповажнене до парцеляції
одиноке українське парцеляційне товариство

„ЗЕМЛЯ“

стов. зареєстроване з обмеженою порукою
у Львові, Ринок ч. 43. ч. телеф. 533.

Переводить парцеляцію маєтків, інтабулює парцелянтів на властителів куплених ґрунтів, переводить поміри ґрунтів і робить контракти купна, дає і виеднує кредити до парцеляції, завязує місцеві спілки парцеляційні, приймає вкладки щадничі, дає на жадання всякі інформації.

Урядово уповажнене до парцеляції

Найстарша фірма в Галичині
основана в 1808 р.

відзначена на виставах краєвих і на „Українській виставі в Стрию“ золотими медалями та дипломами

ЛІАРНЯ ДЗВОНІВ

БРАТІВ ФЕЛЬЧИНСЬКИХ В КАЛУШІ І В ПЕРЕМІШЛІ

вул. Красінського 63. (вл. дім).

Поручає дзвони гармонійні різного рода з передовного металю Приймає розбиті дзвони, як також всякі метали до перероблення. Гарантує за чистий звук і бере відвічальність за розбиття дзвона, а в кождім - - - - разі дозволена заміна коштом фірми. - - - -

УВАГА: Сим заявляємо, що з фірмою К. Фельчинського в Тернополі ми не маємо нічого спільного.

СПІЛКА З ОГЛЯН. ПОРУКОЮ У ЛЬВОВІ: ^{бул. Зіморівича} 20.

Є ЦЕ ОДИНОКА ТЕПЕР У ЛЬВОВІ УКРАЇНСЬКА
МЕХАНІЧНА СЕЛЯНСЬКА ТКАЛЬНЯ
 при ул. Зіморівича 20.

продає:

ПОЛОТНА, МАТЕРІЇ НА УБРАННЯ

вимінює також повисший товар
 за прядиво й куділку, за готову пряжу з лону
 — — — — й коноплів. — — — —

— — — — **ВЛАСНА ФАБРИКА** — — — —
 линв і шнурів і всіх мотузяних
 — — — — виробів — — — —

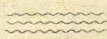
Львів, при ул. Городецькій 95.

!! Спілкам і торговельникам опустити !!

Повисші товари і вироби повинні Українці купувати
 лишень у своїй рідній Спільці.

Вибір великий

Товар добірний

**Міщанський рем. пром.
СОЮЗ КРЕДИТОВИЙ**
стов. зар. з обм. пор.
у Львові — Руська 3.

Принймає від усіх ошадности на вкладковій книжочці і платить після умови найвищі процента — членам своїм ексконтує власні і тягнені векслі — принймає депозита, отвирає біжучі рахунки — міняє грші — уділяє позички під застав і без.

Уділ виносить **Мк. 70**, (також в ратах), вписове **Мк. 10**

Старих членів взивається додержувати рат, викуплювати векслі, сплачувати залягаючи процента, щоб дальше не капіталізувались і приднувати нам як найбільше нових членів і вкладчиків

Коли потрібуєте
ванни, бляшаного начиння, примус, ваги
то не забудьте купити
в українській бляховій робітні

А. ЗАЯЦЬ
ЩО МЕШКАЄ У ЛЬВОВІ,
при ул. Осолінських ч. 14.

принймає
всякі бляшані роботи, критте
дахів і репарації під гваран-
— — — цією. — — —

Не треба стидатися, щоби не стати калікою, хорим і нещасливим, але кому зрбилася димниця або на животі, пупці, в пахвині і може вже опала на діл, то треба сейчас замовити бандаж, а чоловік уратуєся і буде міг здоров жити, а навіть і тяжко працювати.

Мужчини дістають пропуклину (димницю) з праці, а жінки при родах і рівнож з праці. Діти від бігання, скакання, кашлю, плачу, утрудненого стільця і т. п. При замовленню бандажів треба подати міру ниткою, або в сантиметрах, міряючи через бедра або клуби. Описати, в котрій стороні знаходиться димниця, чи коло ноги правої, лівої, чи може по обох сторонах, або може серединою долом живота? Чи опала на діл? Як велика? Чи від давна? Вік? заняття? — Висилає дискретно і добре опаковано за оплатою при дорученню, за попередним надісланням грошей

фабрика бандажів на пропуклину
М. Л. ПОЛЯЧЕК, Самбір, 10.

До бандажу долучуєся ілюстровану книжку з відповідним поученням для мужчин, жінок і дітей.

ПЕРШОРЯДНА КАВАРНЯ І РЕСТАВРАЦІЯ
„РЕНЕСАНС“

у Львові, вул. 3. Мая 12, в партері,
поручає:

снідання, обіди й вечері, першорядної якості різні краєві й заграничні напої. Познанський бар (більно заосмотрений в перекус-и й напої). Найбільший льокаль, містить майже 1000 осіб. Rendez vous елегантного й купецького свта. Окремі клубові кімнати, бенкетові салі й кмнати до гри.

Щ дня в полудне при обіді і вечером концерт славної симфонічної оркестри під батуютою визначного капельмайстра і композитора **ШВАРЦМАНОВА**.
1266—2—3:

НАЙПРИЄМНІЙША РОЗРИВКА
се безперечно **»Кіно«** — світляний театр!
Поручаємо першорядні **»Кіна:«**

„КОПЕРНИК“
вул. Коперника ч. 9.

„МАРУСЕНКА“
пл. Смольки ч. 5.

Оба кіна уряджені по європейськи і світлиться тільки **»премери.«** **»Фільми«** світлини з першорядних загр. фірм.

КРАЄВИЙ СОЮЗ ДЛЯ ЗБУТУ ХУДОБИ

стоваришення зареєстроване з обмеженою порукою.

Дирекція у Львові, вул. Оссолінських ч. 15.

Стоваришення, якого цілю є:

уняти в свої руки торгівлю худобою і безрогами, щоби, усуваючи всякі посередництва, піднести добробут нашого рільничого населення:

1) організує і основує Спілки для корисного зужитковання різної худоби і безрог своїх членів, підпомагає та наглядає діяльність таких Спілок;

2) комісово закуповує і продає худобу, безроги, шкіри та прочі відпадки матеріялу призначеного на зарізь на рахунок і в хосен своїх членів;

3) перерабляє у власних масарнях доставлену членами худобу і безроги;

4) веде акцію закупна годівельної і ужиткової худоби для своїх членів і Спілок — взагалі заступає господарські і господарсько-промислові інтереси нашого народа перед державними і краєвими властями.

Кожний свідомий Українець господар, якому не байдужий економічний розвиток нашого народа, повинен стати членом Союзу або найближшої Спілки збуту худоби в осідку свого замешкання і поминаючи всяких спекулянтів, перепродувати всю свою різну худобу і безроги лише через Краєвий Союз для збуту худоби, який одиноко може йому забезпечити належний зиск.

Склад і направа
роверів і грамофонів

велика збірка грамофонових плит

Осип Кац

Львів, ул. Ланська 8.

**ЖУРНАЛІ КРОІ
— МАНЕКІНИ —**

поруває

Р. ЛЯНДАВ

Львів, Чарнецького 3.

Головне заступництво *Schöne
Wienerin i Revue des Modes.*
На провінцію замовлення вико-
нує об'ротною поштою.

поручаємо

СВІЖЕ ДЕСЕРОВЕ МАСЛО і СИР

МОЛОЧАРНЯ

ПЕТРА МАЦЬКЕВИЧА

в Залукві коло Галича

УКРАЇНСЬКИЙ БУДІВЕЛЬНИЙ СОЮЗ

Львів, вул. Осолінських 6.

(Адреса для телеграм: — У Б У С — Л Ї В І В)

Проектує й виконує всякого рсда будівлі як: церкви, млини, тар-
таки, цегольні, камениці, доми, вілли і т. д.
Достарчає всякі будівельні матеріяли як дошки, цемент, вапно,
гіпс, папу, бляху, дахівку, цвяхи і т. д.
Вступайте в члени! — Уділ виносить 1000 Мкп.

„ДОСТАВА“

стов. зареєстр. з обмеж. (дворазовою) порукою.

Дирекція: Львів, вул. Домініканська 11.

Склади: Львів, ул. Руська ч. 20. і Перемишль, Ринок ч. 23.

Поручає свої багато заосмотрені **склади усяких церковних річей.** —
Приймає всякі **замовлення, напрари, золочення і переплети**
книг. — Виконує всякі **роботи малярські і різьбарські.** — Поручає
підприємців будови і напрари. — Виготовлює церковні **хоругви та**
прапори для „Соколів“, „Січей“ і читалень „Просвіти“ від
найдешевших до найвибагливіших, церковне **бідля, обруси.** Доставляє
всякого рода **килими та дивани до церков та кімнат.**

Кождий Українець, кожда Церков повинні бути член. »Достави«
Уділ 50 М., вписове 1 М. (також ратами).

Церквам - Членам при закупні додатковий опуст 2%.
Часть зиску розділює »Доставка« на церковні і народні ціли.

Адреса для листів: ул. Зіморовича ч. 20. Львів. — Адреса для
телеграм: Господарство, Львів. — Телефон ч. 94.

КРАЄВИЙ СОЮЗ ГОСПОДАРСЬКИХ СПІЛОК

Стовариш. зареєстр. з обм. порукою у Львові.

Торговельний Синдикат Тов-а „Сільський Господар“ доста-
вляє **Спілкам, Кружкам і своїм членам усякі рільнічі ма-**
шини і знаряди, дрібне залізо, цементи, бляху, насіння ярин
і збіжа і все те, що в сільськiм господарстві потрібне. —
В порозумінні зі Спілками переводить **спільні закупна вичислених артикулів**
Приймає в комісову **продаж вагонові ладунки збіжа, бара-**
— — — **боль, овочів та сіна і соломи.** — — —

Приймає капітали до оброту на дуже корисних для вкладчиків услівях.

ОКРАСА УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ.

Новий бюст

ІВАНА ФРАНКА

натуральної величини, роботи скульптора

А. КОВЕРКА

Можна купити в Читальні Просвіти в Клепарові (Львів).

Оглянути можна у „Доставі“ Львів, вул. Руська ч. 20.

Весь дохід призначений на читальню Просвіти і Народню школу Франка в Клепарові.

РИТІВНИЧЕ ЗАВЕДЕННЯ
і виріб кавчукових печаток
і металевих таблиць

під фірмою

МАКСА ГЛЯЗЕРМАНА

Львів, Сикстуська 19.

СКЛАД УКРАЇНСЬКИХ КАВЧУКОВИХ ДРУ-
- КАРЕНЬ І ФАРБ ДО ПЕЧАТОК - -

Замовлення з провінції виконується
відвратною поштою.

ЕЛЕГАНТИМ

Львовянам і Львовянкам
ПОРУЧАЄМО

УКРАЇНСЬКУ РОБІТНЮ
ОБУВИ

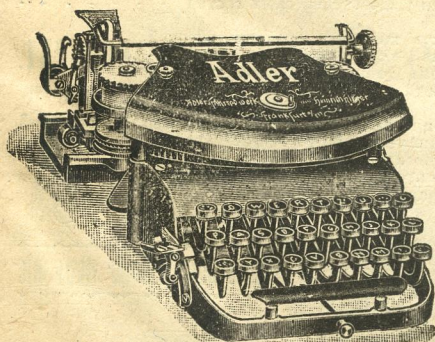
С. ГОНЧАРА

У Львові, при вул. Собіського ч. 15.

АРТИСТИЧНІ ГУЦУЛЬСЬКІ ВИРОБИ

як: топірці, ручки, витискачі, чорнильниці, лінійки
декораційні; тарелі, пушки на тютюн — як також ви-
шивані краватки, переди до сорочок і пр. і пр. —
найдешевше дістати можна (з першої руки) у склепі

»Видавнича Спілка Українського Учителства«
в Коломиї. — — НАРОДНИЙ ДІМ. — — в Коломиї.

ФРАНЦІШОК БОВАЛЬ

Львів ул. Сінкевича 8.

Спеціальний заклад для на-
прави і реконструкції ма-
шин до писання, машин до
раховання усяких системів, ко-
пійовання і т. п.

Купно і продаж машин.

Тасьми, кальки і прибори
до чищення завсігди на
- - - - - складі. - - - - -

Ф У Т Р А Роблю і направляю

Ш К І Р И

з кун, лисів, тхорів і инш. купую і виправляю.

приймаю

Хлопців на науку — Челядників до роботи.

ПЕТРО КАРПЯК білошкірник
☐ і кушнір ☐

у Львові, вулиця Куркова ч. Па.

Нитки найлучш. англійської і французької марки Clark, Coats, Harland, Glocke, (Kparbi), Eisengarn і и., 225 m. 275 m. 915 m, дальше 200 y, 500 y, 1000 y (y—ярд = 0.914 m) чорні і білі чч. 24, 30, 36, 40, 44, 50 і 60 на тузини і шпульки; табличкові MSS чорні і білі 00, 0, 1, 2; заповоч Clarka і »D. M. C.« до вишивання червоні, чорні і інші, пуделками і мотками.

полотна, шкфони, зефіри, дими. всипи, кльоти, цайги, шевіоти, панчохи, канва, конгреска, гузики, голки і и. продає наш sklep на I. пов. **Сукні.**
 - - - Костюми, плащі, спідниці. блюзки, діточі убори і и. - - -

Білля мужеське, жіноче, діточе, столове, постільне, виправи і інші виконує наша робітня суконь і білля густовно і не дорого вже від 21 літ в хосен і вдоволення своїх гсстей

Приймаємо також ошадности на вкладкові книжочки і платимо високий Забезпеку дає наша довголітна фірма і власна реальність, яку оцінюють на 21 мільонів Мп. Зайві в дома капітали просимо складати у нас на вкладкові книжочки. — Висота проценту і зворот вкладки після умови. **процент.**

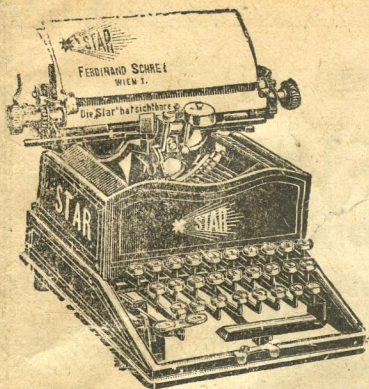
Цінників на разі не висилаємо, бо цін не можна нині установлювати навіть на місяць. Ціни наші ставляємо такі, щоб гостей зеднувати а не відстрашувати. — Спілкам і купцям опуст. — Висилка на провінцію незнакомим гостям за готівку з гори, а знакомим за посліплатою або на кредит. — Отворено в нас від 9—1 і 3—6. Головний справник приймає від 12—1 і 5—6 попол.

Жіноча Спілка Промислова

„Т Р У Д“

стов. з обмеженою порукою

Львів, Ринок ч. 39. (вл. д.).

ПЕРША УКРАЇНЬСЬКА МАЙСТЕРНЯ
для полагодження і реконструкції
машин до писання, раховання,
ротаторів і кас National
ЮЛІЯНА ПОМАГИ

Львів, Клепарів,
ул. Кор. Собіського 5.

має на складі готові машини
з українським письмом, прибори
і части складові машин.

„ТИТАН“

Торговельно-промислова Спілка з огран. порукою

=== у Львові ===
вул. Валова ч. 23.

Деревний промисл. Парова фа-
брика виробів з дерева. Купно
і експлоатація лісів. Тартак.

Повідомляю
П. Т. Громадян, що
я повернув з Америки
і відкрив
у Львові, при вул.
Мохнацького ч. 30.

шевську роботу

і приймаю замовлення на роботу всякого рода.

МАКСИМ КУК.

Артист-маляр

АНТІН МОНАСТІРСЬКИЙ

у Львові,
вул. Виспянського 5.

Коли Ви ідете до Львова, то не забудьте вступити до
української

КАВАРНІ І РЕСТАВРАЦІЇ
„НАРОДНОЇ ГОСТИННИЦІ“
при вулиці Костюшка ч. 1.

Ціхою нашого льокалю є:

Здоровий, дешевий, а притім смачний харч, добра
кава, чай, какао і інші напитки.

ДОБІРНЕ ТОВАРИСТВО

Вечером концерт сальонової музики.

З поважаннем Заряд каварні і Реставрації «Нар. Гост.»

ОДИНОКИЙ СТУДЕНТ-СЬКИЙ ЧАСОПИС „ПОСТУП“

видаваний ідейним гуртом укр. студентства для академічної молоді й для середніх шкіл
виходить од 1921 р. що місяця в обемі 2—3 арк. друку.

Подає багаті в домости та інформації з життя української й чужої академічної молоді, звіти зі студентських організацій, картини праць і успіхів Пласту і Ліги Українських студентів, обговорює актуальні студентські справи, держиться осторонь несимпатичної та односторонньої критики й полеміки, порушує важні научні та суспільні проблеми, приєднавши до співпраці визначні старші сили. Щодо національного становища обстоює природне право самозначення й державності Соборної України.

Кожний студент і студентка, вся шкільна молодь (для наймолодших окремий відділ: «Наш Прапор»), всі студентські організації повинні передплачувати й читати свій часопис «ПОСТУП». Упередження (звичайна річ при появі нового часопису) розвіяла легко критична думка та сам зміст часопису — Родичі, що щиро бажають добра своїм дітям у вищих школах, передплачують для них цей студентський часопис.

ПЕРЕДПЛАТА; Галичина й Польща на 8—10 ч. 180 Мп., числа 2—10 разом 500 Мп. В інших краях піврічна передплата: Буковина 50 леїв, Чехословаччина 50 ч. К., Австрія 300 К., Америка 1 дол.

Передплату зпоза Галичини й Польщі висилається в місцевій валюті банковим чеком, або в порученім листі на адресу: Львів, вул. Содова ч. 4, М. МОХ (для адміністрації „Поступу“).

„ВИТОСАН“

універсальний бальсам, який хоронить кожного перед всякими недугами, усуває всяке ослаблення, повинен знаходитися в кожному домі.

Цей дійсно дбає про здоровля своєї дитини, хто уживає пудру для дітей

„БОБО“

фабрики „ЛЯОКОН“

Хто терпить на ревматичні болі, застарілу перестуду, біль нервів, цей нехай уживає

НЕРВОСАНУ „ЛЯОКОН“

якого уздоровлююче ділання загально звісне.

Найліпшим средством уздовляючим рака у коней і рогаї худоби є Д-ра ВИСОЧАНСЬКОГО

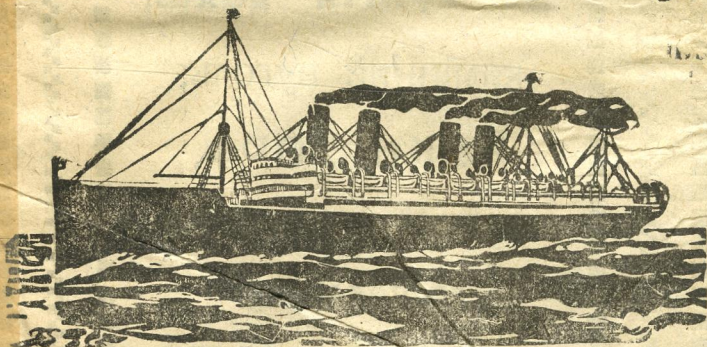
„РУБРОЛЬ“

ЖАДАЙТЕ висше названих ліків у всіх аптеках і не беріть інших як тільки з фабрики

ЛЯОКОН“
у Львові.

Хемічна фабрика „Ляокон“
Співка з обм. порукою
у Львові, вул. Ліндоґо ч. 6.

Canadian Pacific Railway

ЛЬВІВ, ГОРОДЕЦЬКА 93

побіч головного залізничного двірця

Канадійська корабельна і залізнична лінія

ВИСИЛАЄ

ПОЛАГОДЖУЄ

комплетні транспорти емігрантів зі Львова до кожної місцевости Канади й Америки, для пасажирів до Канади візи у Львові. — Наш власний лікар оглядає емігрантів перед відходом транспорту. — Транспорти відходять майже що тижня пр-сто зі Львова під проводом власних кондукторів. — Просимо написати до нас в цілі одержання блищих інформацій, що до точної дати відходу транспорту — На наших кораблях є комфортаво уряджені кабіни 3, кляси для 1, 2, 3, 4 і 6 душ — Харч обильний і добрий.

Кораблі їдуть 6—7 днів через воду.

Подаємо на жадання охотно і радо всякі блищих інформацій що до цін їзди письменно і устно.

450

ПРОВЕРЕНО

С/Ф. 1987

20819

УКРАЇНСЬКА ФІРМА М Е Л Ь М А

Спілка Торговельно-Промислова

з обмеженою порукою

Львів, улица Зибликевича ч. 24, I. пов.

Для торгівлі зі сходом

Експозитура: Леремішль.

купує і продає:

сіно, солому

будівельний матеріял

і матеріял

до криття дахів,

камінний вуголь,

КОКС, ТОРФ,

штучні навози,

господарські

машини і знаряди.

Урядження горалень, млинів, цеголень, сушарень до експлюатації торфу.

Фірма приймає заступництво тільки по-важніших фірм.

Д 28.155

III
Д 28.155
1922